

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ, ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

Μεταξούλα Μανικάρου | Γιώργος Ασημακόπουλος | Βησσαρία Ζορμπά-Ραμμοπούλου
Διονύσης Λεϊμονής | Περσεφόνη Παπαμιχαήλ | Δέσποινα Παυλίδου | Γιώργος Χρυσουδάκης

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

«Ποιος από τους δυο μας είναι ο άλλος;»

Α' ΛΥΚΕΙΟΥ
τεύχος 2

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΩΝ ΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΩΝ «ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ»

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

Α΄ ΛΥΚΕΙΟΥ

τεύχος 2

Επιστημονική Επιτροπή Αξιολόγησης

Συντονιστής / Αξιολογητής

Αντωνίου Αλέξανδρος Σταμάτιος

Εν ενεργεία μέλος Διδακτικού Ερευνητικού Προσωπικού Πανεπιστημίου

Αξιολογήτρια

Ζέρβα Γεωργία

Εν ενεργεία Εκπαιδευτικός

Αξιολογητής

Χουρσανίδης Εμμανουήλ

Εν ενεργεία Εκπαιδευτικός

Τεχνικός Εμπειρογνώμονας

Γίδας Γεώργιος

Πτυχιούχος Πληροφορικής

Επικουρικός Εμπειρογνώμονας

Μποζιονέλος Γαβριήλ

Πτυχιούχος γραφιστικής

Υπεύθυνη του μαθήματος/γνωστικού αντικειμένου στο πλαίσιο της Πράξης

Βασιλική Βαρτζιώτη, Σύμβουλος Β΄ ΙΕΠ, Μέλος της Επιστημονικής Ομάδας Έργου (ΕΟΕ) της Πράξης

Πράξη με τίτλο: «Συγγραφή, Αξιολόγηση και Ένταξη διδακτικών βιβλίων στο Μητρώο Διδακτικών Βιβλίων και στην Ψηφιακή Βιβλιοθήκη Διδακτικών Βιβλίων» με κωδικό ΟΠΣ 6010165 στο Πρόγραμμα «Ανθρώπινο Δυναμικό και Κοινωνική Συνοχή» 2021-2027

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

Σπυρίδων Δουκάκης

Πρόεδρος του Δ.Σ. του Ινστιτούτου Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Υπεύθυνη Πράξης

Πολυξένη Μπίλλα

Σύμβουλος Α΄ του Ινστιτούτου Εκπαιδευτικής Πολιτικής
Προϊσταμένη Τμήματος Β΄ Προγραμμάτων Σπουδών και Εκπαιδευτικού Υλικού

Αναπληρώτρια Υπεύθυνη Πράξης

Άννα-Αικατερίνη Λυκούρη

Σύμβουλος Α΄ του Ινστιτούτου Εκπαιδευτικής Πολιτικής

**«Με τη συγχρηματοδότηση της Ευρωπαϊκής Ένωσης»
και το Πρόγραμμα «Ανθρώπινο Δυναμικό και Κοινωνική Συνοχή»**

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
Υπουργείο Παιδείας, Θρησκευμάτων
και Αθλητισμού

Με τη συγχρηματοδότηση
της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Πρόγραμμα
Ανθρώπινο Δυναμικό και
Κοινωνική Συνοχή

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ, ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

Μεταξούλα Μανικάρου
Γιώργος Ασημακόπουλος
Βησσαρία Ζορμπά-Ραμποπούλου
Διονύσης Λειμόνης
Περσεφόνη Παπαμιχαήλ
Δέσποινα Παυλίδου
Γιώργος Χρυσουδάκης

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

Α΄ ΛΥΚΕΙΟΥ

τεύχος 2

εκδόσεις
ΠΟΥΚΑΜΙΑΣ

ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΣΥΓΓΡΑΦΗΣ

ΣΥΓΓΡΑΦΙΚΗ ΟΜΑΔΑ Μεταξούλα Μανικάρου,
Δρ.-Postdoc Φιλολόγος,
Συγγραφέας
Γιώργος Ασημακόπουλος,
MEd Φιλολόγος, Εκπαιδευτής στις
N.T.
Βησσαρία Ζορμπά-Ραμμοπούλου,
Δρ. Φιλολόγος, Συγγραφέας
Διονύσης Λειμονής,
MEd Φιλολόγος, Συγγραφέας
Περσεφόνη Παπαμιχαήλ,
MA Φιλολόγος, Συγγραφέας
Δέσποινα Παυλίδου, Φιλολόγος
Γιώργος Χρυσουδάκης,
MEd Διδακτική Γλώσσας και
Λογοτεχνίας,
Φιλολόγος, Συγγραφέας

ΣΥΝΤΟΝΙΣΜΟΣ Μεταξούλα Μανικάρου,
Δρ.-Postdoc Φιλολόγος,
Συγγραφέας

ΣΕΛΙΔΟΠΟΙΗΣΗ Δημιουργικό τμήμα των Εκδόσεων
Πουκαμισάς

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗ / ΤΥΠΟΓΡΑΦΙΚΗ Όλγα Παλαμήδη
ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ

ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΕΞΩΦΥΛΛΟΥ Δημιουργικό τμήμα Εκδόσεων
Πουκαμισάς

ΤΕΥΧΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ ΙΙΙ ΠΟΙΟΣ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΔΥΟ ΜΑΣ ΕΙΝΑΙ Ο ΑΛΛΟΣ;

I. ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ ΚΑΙ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

Ο καημός της ξενιτιάς ή Παντού και πάντα ξένος...

1. Δημοτικά τραγούδια της ξενιτιάς.....	8
«Μάνα πολλά μαλώνεις με» (ριζίτικο Κρήτης).....	9
«Ξένος εδώ, ξένος εκεί» (Ανατολική Μακεδονία).....	10
«Από ξένο τόπο» (Μικρά Ασία-Σμύρνη).....	12
«Ο ήλιος βασιλεύει» (Θράκη).....	13
2. Βισσέντζος Κορνάρος <i>Ερωτόκριτος</i>	15
3. Θωμάς Ψύρρας <i>Τι απομένει από τη φωτιά</i>	19

Φωτιά και τσεκούρι / Πόλεμος και Ειρήνη

4. Άννα Φρανκ <i>Το Ημερολόγιο της Άννας Φρανκ</i>	24
5. Ζλάτα Φιλίποβιτς <i>Το Ημερολόγιο της Ζλάτα</i>	30
6. Γιάννης Μαγκλής <i>Γιατί</i>	33
7. Αντώνης Σαμαράκης <i>Το ποτάμι</i>	38
8. Τίτος Πατρίκιος « <i>Δυο άνθρωποι</i> ».....	43

Δύο άνθρωποι, δύο κόσμοι ή Η ισορροπία ανάμεσα σε δύο κόσμους

9. Τίτος Πατρίκιος « <i>Αντίπαλες δυνάμεις</i> ».....	47
10. Φίλιππος Μανδηλαράς <i>Κάπου ν' ανήκεις</i>	50
11. Φερνάντο Πεσσόα « <i>Δύο ζωές</i> ».....	53

Διάλογος δύο γενεών: Νεότητα και Τρίτη ηλικία

12. Μιχάλης Γκανάς <i>Βαδίζει στο απέναντι πεζοδρόμιο</i>	56
13. Άγγελος Τερζάκης <i>Τα παιδιά με τα κλωνάρια</i>	60
14. Οδυσσέας Ελύτης « <i>Είσαι νέος</i> ».....	66

Το δικαίωμα να είσαι διαφορετικός

15. Γρηγόριος Ξενόπουλος <i>Στέλλα Βιολάντη</i>	70
16. Αερικά « <i>Διαφορετικοί</i> ».....	76
17. Λότη Πέτροβιτς-Ανδρουτσοπούλου <i>Αμίλητη αγάπη</i>	79
18. Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης <i>Γουτού Γουπατού</i>	84

II. ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΣΥΝΕΞΕΤΑΣΗΣ ΚΕΙΜΕΝΩΝ ΔΙΚΤΥΟΥ

<i>Ο καημός της ξενιτιάς ή Παντού και πάντα ξένος</i>	93
<i>Φωτιά και τσεκούρι / Πόλεμος και Ειρήνη</i>	93
<i>Δύο άνθρωποι, δύο κόσμοι ή Η ισορροπία ανάμεσα σε δύο κόσμους</i>	95
<i>Διάλογος δύο γενεών: Νεότητα και Τρίτη ηλικία</i>	96
<i>Το δικαίωμα να είσαι διαφορετικός</i>	98

III. ΕΞΑΚΤΙΝΩΣΗ.....	100
IV. ΠΙΝΑΚΑΣ ΑΥΤΟΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ.....	101
ΠΗΓΕΣ ΕΙΚΟΝΩΝ ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ 3.....	103

Θεματική Ενότητα III

Ποιος από τους δυο μας είναι ο άλλος;

I. ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ ΚΑΙ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

1. Δημοτικά τραγούδια της ξενιτιάς
«Μάνα πολλά μαλώνεις με» (ριζιτικό Κρήτης)
«Ξένος εδώ, ξένος εκεί» (Ανατολική Μακεδονία)
«Από ξένο τόπο» (Μικρά Ασία-Σμύρνη)
«Ο ήλιος βασιλεύει» (Θράκη)
2. Βιτσέντζος Κορνάρος, *Ερωτόκριτος*
3. Θωμάς Ψύρρας, *Τι απομένει από τη φωτιά*
4. Άννα Φρανκ, *Το Ημερολόγιο της Άννας Φρανκ*
5. Ζλάτα Φιλίποβιτς, *Το Ημερολόγιο της Ζλάτα*
6. Γιάννης Μαγκλής, *Γιατί*
7. Αντώνης Σαμαράκης, *Το ποτάμι*
8. Τίτος Πατρίκιος, «Δυο άνθρωποι»
9. Τίτος Πατρίκιος, «Αντίπαλες δυνάμεις»
10. Φίλιππος Μανδηλαράς, *Κάπου ν' ανήκεις*
11. Φερνάντο Πεσόα, «Δύο ζωές»
12. Μιχάλης Γκανάς, *Βαδίζει στο απέναντι πεζοδρόμιο*
13. Άγγελος Τερζάκης, *Τα παιδιά με τα κλωνάρια*
14. Οδυσσέας Ελύτης, «Είσαι νέος»
15. Γρηγόριος Ξενόπουλος, *Στέλλα Βιολάντη*
16. Αερικά, «Διαφορετικό»
17. Λότη Πέτροβιτς-Ανδρουτσπούλου, *Αμίλητη αγάπη*
18. Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης, *Γουτού Γουπατού*

Γεωμετρικά σχήματα

*Οι άνθρωποι αποδέχονται ό,τι κατανοούν
Και κατανοούν ό,τι χωρά στα γεωμετρικά σχήματα
που κατασκευάζει η εμπειρία τους.
Τα σχήματά τους έχουν ορθές γωνίες.
Οι άνθρωποι φοβούνται τις καμπύλες
επειδή ξεχειλώνουν και χωρούν κι άλλους
κι άλλους.
Η καμπύλη αγκαλιάζει στοργικά το Διαφορετικό.
Το παραλληλόγραμμο το περιορίζει στη γωνία.
Γι' αυτό, λοιπόν, υπάρχουν οι γωνίες.
Ό,τι αρνείται τον περιορισμό
Βγαίνει εκτός γραμμής
σαν το παιδικό χρωμάτισμα.*

Δήμος Χλωπτσιούδης, 1973, Έλληνας φιλόλογος και ποιητής

Στη Θεματική Ενότητα III

«Ποιος από τους δυο μας είναι ο άλλος;»

- Θα διερευνήσουμε την έννοια του αντιθετικού δίπολου στη λογοτεχνία και τη ζωή, καθώς και τις αναπαραστάσεις του διαφορετικού άλλου.
- Θα γνωρίσουμε διαφορετικές κουλτούρες, παραδόσεις και πολιτισμούς και θα ανακαλύψουμε την ομορφιά της διαφορετικότητας στους λαούς, ακόμα και αν δεν υπάρχουν κοινά πολιτιστικά στοιχεία.
- Θα μάθουμε να σεβόμαστε τις προσωπικές επιλογές του συνανθρώπου μας, κατανοώντας τις έννοιες της διαφορετικότητας, της ισότητας και της αποδοχής.
- Θα αναπτύξουμε δεξιότητες ενσυναίσθησης, ενώ θα αναρωτηθούμε πώς είναι να βρίσκεσαι στη θέση του άλλου και τι σημαίνει αυτό.
- Θα αποκτήσουμε στάσεις και συμπεριφορές οι οποίες στην ενήλικη ζωή μας θα μας βοηθήσουν να γίνουμε πολίτες του κόσμου μακριά από στερεότυπα, προκαταλήψεις και μισαλλοδοξίες.
- Θα μάθουμε να εντοπίζουμε τις ποικίλες μορφές ρατσισμού: α) φυλετικός, β) εθνικός, γ) θρησκευτικός, δ) πολιτισμικός, ε) κοινωνικός (μορφωτικό επίπεδο), στ) οικονομικός, ζ) ανάλογα με τη σωματική ή νοητική ικανότητα (αρτιμελείς-άνθρωποι με ειδικές ανάγκες), η) ανάλογα με το φύλο (γυναίκες-άντρες), αναγνωρίζοντας το δικαίωμα στη διαφορετικότητα.
- Θα γνωρίσουμε τους ιδιαίτερους τρόπους με τους οποίους αναπαριστά η λογοτεχνία το κρίσιμο ερώτημα της Θεματικής «Ποιος από τους δυο μας είναι ο άλλος;», θα τοποθετηθούμε απέναντι σε αυτό και θα αποδεχτούμε την ιδιαιτερότητα του άλλου, είτε πρόκειται για διαφορές στη σωματική ή την πνευματική του κατάσταση, είτε στο φύλο, τη φυλή, το χρώμα, τη θρησκεία ή τη γλώσσα.

Χρονογραμμή
Συγγραφέων

1. Δημοτικά τραγούδια της ξενιτιάς

Χαρακτηριστικά
δημοτικών
τραγουδιών

Εισαγωγικό σημείωμα

Τα δημοτικά τραγούδια της ξενιτιάς, καλλιτεχνικά δημιουργήματα του απλού λαού, έχουν όλα τα χαρακτηριστικά των δημοτικών τραγουδιών (ομοιοκαταληξία, επαναλήψεις, λιτό και γοργό ύφος κ.λπ.). Η θεματολογία τους επικεντρώνεται, κυρίως, στον πόνο, στους καημούς και στις λαχτάρες των ξενιτεμένων, στη νοσταλγία (νόστο) τους για την επιστροφή στην πατρίδα και στην ελπίδα, αλλά και στον πόθο για επανένωση και επιστροφή

Αφού διαβάσετε τα χαρακτηριστικά των δημοτικών τραγουδιών, να συμπληρώσετε τον παρακάτω πίνακα.

Δημοτικά τραγούδια της ξενιτιάς	Χαρακτηριστικά (ενδεικτική αναφορά)	Σχολιασμός αισθητικού αποτελέσματος
Μάνα πολλά μαλώνεις με (ριζίτικο Κρήτης)		
Ξένος εδώ, ξένος εκεί (Ανατολική Μακεδονία)		
Από ξένο τόπο (Μικρά Ασία-Σμύρνη)		
Ο ήλιος βασιλεύει (Θράκη)		

Α. Προετοιμαζόμαστε

1. Ποια γεγονότα της παλαιότερης ή της σύγχρονης Ιστορίας ανακαλείτε στη μνήμη σας βλέποντας την ακόλουθη εικόνα; Μπορείτε να ταυτιστείτε με τις μορφές που εικονίζονται; Ποια η πιθανή σχέση της με τα δημοτικά τραγούδια της ξενιτιάς;

Μνημείο στη μνήμη των πολλών μεταναστών που έφτασαν στην Αμερική, Λουίς Σανγκουίνο, 1973, Νέα Υόρκη

Λίγα λόγια για τον γλύπτη...

Ο Λουίς Σανγκουίνο είναι Ισπανός γλύπτης (13 Αυγούστου 1934), ο οποίος έχει δημιουργήσει εκατοντάδες σημαντικά γλυπτά και μνημεία στην Ισπανία, στο Μεξικό και στις Ηνωμένες Πολιτείες. Ίσως το πιο γνωστό από αυτά είναι το άκρως συγκινητικό μνημείο του «Los Immigrantes», που βρίσκεται στο Battery Park της Νέας Υόρκης.

2. «Ξενιτιά» και «προσφυγιά» είναι συνώνυμες λέξεις ή διαφοροποιούνται; Να αναζητήσετε τη σημασία τους στα Λεξικά της «Πύλης για την Ελληνική Γλώσσα» και να γράψετε μια πρόταση για την κάθε λέξη που να αποδίδει τη σημασία της. Στη συνέχεια, να διερευνήσετε στην υπηρεσία «Μετάφραση» της Google (Google Translate) πώς μεταφράζονται οι όροι σε άλλες γλώσσες.
3. Να συζητήσετε τους λόγους ή τα ιστορικά γεγονότα εξαιτίας των οποίων τα άτομα και οι λαοί οδηγούνται στην ξενιτιά ή την προσφυγιά. Οι απαντήσεις σας να έχουν τη μορφή της ιδεοθύελλας/καταιγισμού των ιδεών (brainstorming). Μπορείτε να αξιοποιήσετε την υπηρεσία AnswerGarden πατώντας «Create» και να παρακολουθήσετε από κοινού το αποτέλεσμα.

Video tutorial για το AnswerGarden

«Μάνα πολλά μαλώνεις με» (ριζίτικο Κρήτης)

Μάνα, πολλά μαλώνεις με
κι εγώ μισέψω θέλει,
να πάω, μάνα, στην ξενιτιά,
να πάω, μάνα, στα ξένα,
να κάμεις μήνες, μάνα, να με ιδείς
καιρούς, μάνα, να μ' ανταμώσεις,
να 'ρθουν, μάνα μου, οι γιορτές
οι μεγαλοβδομάδες και να 'μαι εγώ στην ξενιτιά

Πηγή: <https://www.greeklyrics.gr>

Β. Συζητάμε

1. Είναι τυχαίο ότι ο ήρωας απευθύνεται στη μάνα του κι όχι σε κάποιο άλλο μέλος της οικογένειας; Ποιος είναι ο ιδιαίτερος δεσμός που τους ενώνει;
2. Η ξενιτιά είναι τιμωρία για έναν άνθρωπο; Ναι ή όχι; Μέσα στην τάξη, σ' έναν αγώνα αντιλογίας (αγώνας λόγων-debate), υπερασπιστείτε και τις δύο απαντήσεις, αφού χωριστείτε σε δύο ομάδες.
3. Στο τραγούδι «Μάνα πολλά μαλώνεις με» ο νέος χρησιμοποιεί την ξενιτιά ως μοχλό πίεσης για τη μητέρα του που τον καταπιέζει. Συμφωνείτε ή διαφωνείτε; Τεκμηριώστε την απάντησή σας με αναφορές στο κείμενο.

Γ. Γράφουμε

1. Πώς επιβαρύνουν συναισθηματικά οι γιορτές και οι μεγαλοβδομάδες τους ξενιτεμένους; Καταγράψτε τα λογικά και τα συναισθηματικά επιχειρήματα.

2. Συσχετίστε το κείμενο του ποιήματος με τον τίτλο του δημιουργώντας ένα σχήμα αιτίου-αιτιατού στην προσπάθειά σας να αιτιολογήσετε τον ξενιτεμό του νέου.
3. Να δημιουργήσετε την ακροστιχίδα της λέξης «Ξενιτιά». Η κάθετη λέξη να βγάξει κάποιο νόημα, δηλαδή να υπάρχει νοηματική σχέση μεταξύ των λέξεων. Στη συνέχεια, να φτιάξετε ένα ποίημα (παραδοσιακής ή νεωτερικής τεχνοτροπίας) κρατώντας ως πρώτο στίχο τις κάθετες λέξεις της ακροστιχίδας (περίπου 15 στίχοι).

Δ. Δημιουργούμε

1. Τι θα απαντούσε η μάνα στον γιο της; Καταγράψτε την απάντησή της σε ένα αντίστοιχο τετράστιχο διατηρώντας τη μετρική του ποιήματος.
2. Ο ήρωας θέλει να πάει στην ξενιτιά γιατί τον μαλώνει η μάνα του πολύ. Εσείς πού θα θέλατε να βρείτε καταφύγιο σε μια ανάλογη περίπτωση; Καταγράψτε την επιθυμία σας σε μια σελίδα ημερολογίου.
3. Συνθέστε ένα δικό σας ποίημα (δύο στροφών) με τον ίδιο τίτλο εκφράζοντας τα παράπονά σας προς τη μητέρα σας. Στη συνέχεια, επιχειρήστε να το διαβάσετε ρυθμικά στην τάξη. Εναλλακτικά, δοκιμάστε μια ρυθμική ανάγνωση του δημοτικού τραγουδιού «Μάνα πολλά μαλώνεις με» και καταγράψτε τις εντυπώσεις σας. Για τη δραστηριότητα αυτή μπορείτε να αξιοποιήσετε την υπηρεσία SoundCloud ή την αντίστοιχη mobile εφαρμογή, για να ηχογραφήσετε τις αναγνώσεις σας, να τις ανεβάσετε στην υπηρεσία, να τις μοιραστείτε με τους/τις συμμαθητές/τριές σας και να προβείτε σε συγκριτικό σχολιασμό των προσπαθειών σας και του αποτελέσματος που προκύπτει κάθε φορά.

Η διαδικτυακή υπηρεσία SoundCloud

«Ξένος εδώ, ξένος εκεί» (Ανατολική Μακεδονία)

Ξένος εδώ, ξένος εκεί, όπου και αν πάγω ξένος,
 αν πάγω και στη μάνα μου, παραβαρώ ο καημένος.
 Θα πάρω έναν ανήφορο, να βγω σε κορφοβούνι,
 αχ, να βρω κλαράκι φουντωτό και ριζιμιό λιθάρι,
 (να βρω και μια κρυόβρυση, στον ίσκιο της να κάτσω,
 αχ, να πω τα μαύρα ντέρτια μου και τα παράπονά μου,
 τραγούδια αν έχει η μαύρη γης κι ο τάφος χαμογέλια,
 έχει και μένα η καρδιά, που βρίσκομαι στα ξένα).

Πηγή: <https://www.youtube.com>

Β. Συζητάμε

1. Τι σημαίνει για εσάς η έννοια «ξένος»; Ποια εννοιολογική χροιά (θετική ή αρνητική) μπορείτε να της αποδώσετε;
2. Τι είναι αυτό που προσδίδει ρυθμό στο δημοτικό τραγούδι, εφόσον δεν υπάρχει ομοιοκαταληξία;
3. Να αναζητήσετε δύο κειμενικούς δείκτες και να εξηγήσετε τι εξυπηρετούν και γιατί τους επιλέγει ο «ανώνυμος ποιητής». Ενδεικτικά μπορείτε να επιλέξετε ανάμεσα στους κειμενικούς δείκτες που αφορούν τη μορφή και να εστιάσετε: α) στις γλωσσικές επιλογές (π.χ. λεξιλόγιο), β) στα εκφραστικά μέσα (π.χ. σχήματα λόγου), γ) στην εικονοποιία.

Γ. Γράφουμε

1. Ποιο συναίσθημα υποδηλώνει η συχνή χρήση του επιφωνήματος «αχ» και της «υποτακτικής» έγκλιση των ρημάτων;
2. Υποδυθείτε τον ξένο του ποιήματος και φανταστείτε τα ντέρτια και τους καημούς που τον βασανίζουν. Μπορείτε να χρησιμοποιήσετε μια υπηρεσία συνεργατικής γραφής, όπως το Etherpad ή το Board (δεν απαιτούν εγγραφή), εκμεταλλευόμενοι και τη δυνατότητα άμεσης ανταλλαγής μηνυμάτων (chat).
3. Παρατηρήστε ότι οι τελευταίοι στίχοι έχουν τοποθετηθεί μέσα σε παρένθεση. Ποια η γνώμη σας για τη χρήση αυτού του σημείου στίξης;
4. Συνδυάστε τον τίτλο του ποιήματος «Ξένος εδώ, ξένος εκεί» με τη φράση ενός πρόσφυγα από τη Μικρά Ασία: «Εκεί μάς λέγανε Έλληνες και στην Ελλάδα Τούρκους» και καταγράψτε τα συναισθήματα και τις σκέψεις που σας γεννούν.

Πληροφορίες για
το λογισμικό
Etherpad

Δ. Δημιουργούμε

1. Αποτυπώστε σε ένα κολάζ τεσσάρων εικόνων την επιθυμία του ήρωα να βρει ένα σημείο παρηγοριάς. Μπορείτε να χρησιμοποιήσετε εικόνες ή γνωστούς πίνακες ζωγραφικής από το διαδίκτυο ή από έντυπες πηγές, που απεικονίζουν τον πόνο του ξενιτεμένου. Για κάθε εικόνα βάλτε μια λεζάντα που να σας εκφράζει.
2. Συμπληρώστε το παραπάνω δημοτικό τραγούδι με τρεις ακόμα στίχους στο ίδιο μέτρο, μελετώντας την τεχνική του δεκαπεντασύλλαβου στίχου.
3. Ο ξένος, θρισκόμενος σε απόγνωση, επιθυμεί να πάρει τα βουνά. Αποδώστε τον πόνο του και την ανάγκη του να βρει παρηγοριά έμμετρα. Κατόπιν, επιχειρήστε να προφορικοποιήσετε το κείμενό σας.
4. Υποδέστε ότι κάποιος ακούει τον ξενιτεμένο και θέλει να του απαντήσει. Τι θα του έλεγε; Προσπαθήστε να διατηρήσετε το ύφος και τη μορφή του κειμένου.
5. Αναζητήστε σύγχρονα τραγούδια, ελληνικά ή ξένα, με παρόμοια θεματολογία και στη συνέχεια συντάξτε μια λίστα στο Spotify ή στο YouTube με τα παραπάνω ή άλλα τραγούδια, που θα χρησιμοποιήσετε σε μια εκδήλωση αφιερωμένη στο θέμα της ξενιτιάς.

«Από ξένο τόπο» (Μικρά Ασία-Σμύρνη)

Από ξένο τόπο κι απ' αλαργινό
ήρθ' ένα κορίτσι, φως μου, δώδεκα χρονώ.

Ούτε στην πόρτα βγαίνει ούτε στο στενό
ούτε στο παραθύρι φως μου, δυο λόγια να της πω.

Έχει μαύρα μάτια και σγουρά μαλλιά
και στο μάγουλό του, φως μου, έχει μιαν ελιά.

Δε μου τη δανείζεις δεν μου την πουλάς
την ελίτσα που 'χεις, φως μου, και με τυραννάς.

Δε σου τη δανείζω, δεν σου την πουλώ
μόν' να τη χαρίσω θέλω σε κείνον π' αγαπώ.

Πηγή: <https://www.greeklyrics.gr>

Β. Συζητάμε

1. Ποια η διαφορά των εννοιών «δανείζω», «πουλώ» και «χαρίζω»; Αφού αναζητήσετε τη δηλωτική (κυριολεκτική) και συνυποδηλωτική (μεταφορική) σημασία τους, να γράψετε μια πρόταση που να τις αποδίδει.
2. Αξιοποιώντας τη γνώση και το προσωπικό σας βίωμα, πιστεύετε πως η ηλικία και το φύλο παίζουν πρωταρχικό ρόλο στα όρια ελευθερίας ενός ατόμου; Επιβεβαιώστε την άποψή σας με ένα τουλάχιστον παράδειγμα.
3. Γιατί η κοπέλα δεν βγαίνει από το σπίτι; Αναζητήστε μέσω της προφορικής αφήγησης ατόμων από το στενό οικογενειακό ή κοινωνικό σας περιβάλλον τι ίσχυε σε παλαιότερες εποχές. Η αγάπη αλλάζει τη στάση της κοπέλας;

Γ. Γράφουμε

1. Υπάρχει διαφορά ανάμεσα στους όρους «αγάπη» και «έρωτας»; Αφού αναζητήσετε στα Λεξικά της «Πύλης για την Ελληνική Γλώσσα» τη σημασία των δύο όρων, να αναδείξετε τη διαφορά τους σε μια παράγραφο με τη μέθοδο της σύγκρισης-αντίθεσης.
2. Τι υποθέτετε ότι σκέφτεται αυτό το κορίτσι που αναγκαστικά βρίσκεται εγκλωβισμένο και δεν βγαίνει ούτε στο παραθύρι; Τι αισθάνεται; Καταγράψτε τις σκέψεις του με τη μορφή ενός εσωτερικού μονολόγου πέντε σειρών.
3. Τι θα απαντούσε η κοπέλα στον νεαρό που της ζητά την ελίτσα της; Συνεχίστε την απάντησή της σε τρεις ακόμα στίχους κάνοντας χρήση του α' ενικού προσώπου.

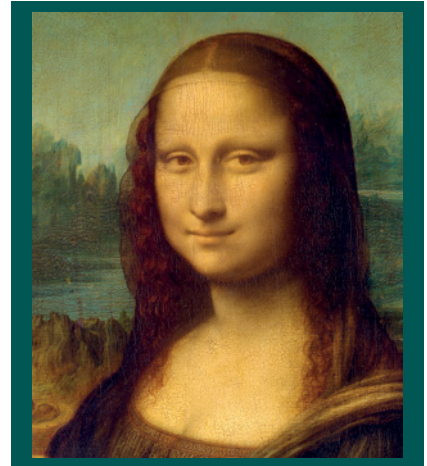

Δ. Δημιουργούμε

Δείτε την εικόνα της Μόνα Λίζα του Λεονάρντο Ντα Βίντσι και προσπαθήστε να την επεξεργαστείτε με ένα πρόγραμμα επεξεργασίας εικόνων, τοποθετώντας τη μορφή ενός αγοριού στη θέση της.

Ενδεικτικοί
online Επε-
ξεργαστές
Εικόνων

«Ο ήλιος βασιλεύει» (Θράκη)

Ο ήλιος βασιλεύει κι η μέρα σώνεται
και μένα το πουλί μου πού ξημερώνεται;
Μονάχο του στα ξένα πώς τα πορεύεται
κι εγώ το περιμένω κι αυτό δεν έρχεται;

Πηγή: <https://www.domnasamiou.gr/>

«Ο ήλιος βα-
σιλεύει» - Μια
ανάγνωση

Β. Συζητάμε

1. Ποιο είναι το πρόβλημα που απασχολεί τον ήρωα; Ποια η συναισθηματική κατάσταση του; Πώς ο χρόνος επηρεάζει τη συναισθηματική κατάσταση του προσώπου που περιμένει; Ποια έννοια θα δίνετε εσείς στα ρήματα «βασιλεύει» και «σώνεται»;
2. Πιστεύετε ότι η ξενιτιά «βαραίνει» διαφορετικά την ψυχή του ανθρώπου ανάλογα με την ηλικία του ή τον κοινωνικό του ρόλο;
3. Πώς μπορεί να διαχειριστεί κανείς την «απώλεια» της ξενιτιάς; Συντάξτε ένα κείμενο επιχειρηματολογίας 150-200 λέξεων. Τοποθετήστε πάνω από το κείμενό σας μια χαρακτηριστική εικόνα που με κάποιο τρόπο θα οπτικοποιεί το περιεχόμενό του.

Γ. Γράφουμε

1. Ποιο το νόημα της χρήσης άσκοπων ερωτημάτων στο ποίημα; Πιστεύετε ότι με αυτό το εκφραστικό μέσο ισχυροποιείται το μήνυμα του κειμένου;
2. Ποιο πρόσωπο νομίζετε πως μιλάει εδώ; Γιατί; Για ποιο λόγο το ξενιτεμένο παιδί παρομοιάζεται με πουλί; Δώστε τον συσχετισμό.
3. Μέσα σε μόλις τέσσερις στίχους ο ανώνυμος ποιητής επιτυγχάνει να αποδώσει τον πόνο του ανθρώπου που μένει πίσω και την αγωνία του για εκείνον/η που έφυγε. Προσπαθήστε να κάνετε το ίδιο υποδυόμενοι/ες εκείνον/η που φεύγει, καταγράφοντας σε ένα τετράστιχο τον δικό του/της πόνο.

Δ. Δημιουργούμε

1. Δείτε τις εικόνες για τη μετανάστευση και τους μετανάστες και βάλτε μια λεζάντα για την καθεμιά. Στη συνέχεια, καταγράψτε τις σκέψεις και τα συναισθήματα που σας προκαλούν σε μια σελίδα ημερολογίου.
2. Συνθέστε ένα δικό σας τραγούδι για την ξενιτιά τεσσάρων στίχων με βασικά πρόσωπα μια κοπέλα και τον αρραβωνιαστικό της. Προσπαθήστε να μιμηθείτε το ύφος των δημοτικών τραγουδιών κάνοντας χρήση πολλών ρημάτων.
3. Γράψτε ένα δικό σας κείμενο ημερολογιακού στίλ ως ένας πρόσφυγας που λείπετε χρόνια μακριά από την πατρίδα σας, αποδίδοντας τη νοσταλγία σας για τα αγαπημένα σας πρόσωπα και την πατρίδα που αφήσατε πίσω σας.
4. Δημιουργήστε έναν αντίλογο του ξενιτεμένου προσώπου προσπαθώντας να απαλύνετε τον πόνο του προσώπου που απομένει πίσω, όπου θα αναφέρει τα θετικά της ξενιτιάς.
5. Να δημιουργήσετε την ακροστιχίδα της λέξης «Μετανάστευση» ή «Μετανάστης». Η κάθετη λέξη να βγάζει κάποιο νόημα, δηλαδή να υπάρχει νοηματική σχέση μεταξύ των λέξεων. Στη συνέχεια, να γράψετε μια παράγραφο (100-120 λέξεις), βάζοντας ως τίτλο της την ακροστιχίδα που δημιουργήσατε.

Slideshow με εικόνες για τη μετανάστευση και τους μετανάστες

Ένας δάσκαλος διαβάζει φωναχτά σε ένα ηλικιωμένο ζευγάρι το γράμμα του ξενιτεμένου γιου τους (1834-1835), Μόρτιζ Ούνα

Λίγα λόγια για τον ζωγράφο...

Ο Μόρτιζ Ούνα (1811-1871) ήταν Δανός ζωγράφος και φωτογράφος. Ο παραπάνω πίνακας αγοράστηκε το 1835 για τη Βασιλική Συλλογή (τόρα Εθνική Πινακοθήκη) της Δανίας.

Ο Βιτσέντζος Κορνάρος (Σητεία, 29 Μαρτίου 1553-Ηράκλειο, 1613 ή 1614) ήταν Κρητικός ποιητής, μεταξύ των κυριότερων εκπροσώπων της Κρητικής Αναγέννησης, και βασικός θεμελιωτής του αφηγηματικού ποιήματος στην Κρήτη.

Υπήρξε συγγραφέας του *Ερωτόκριτου*, ενός έμμετρου ερωτικού μυθιστορήματος/μυθιστορίας σε 10.000 περίπου ιαμβικούς δεκαπεντασύλλαβους ομοιοκατάληκτους στίχους αποδιδόμενους στην κρητική διάλεκτο, που θεωρείται ένα από τα μείζονα έργα της νεοελληνικής λογοτεχνίας και τυπώθηκε πρώτη φορά στη Βενετία το 1713.

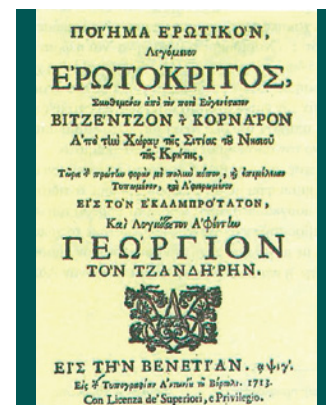
2. Βιτσέντζος Κορνάρος

Ερωτόκριτος

Εισαγωγικό σημείωμα

Το έργο του Βιτσέντζου Κορνάρου *Ερωτόκριτος*, δομημένο σε πέντε μέρη και αποτελούμενο από περίπου 10.000 στίχους, εξιστορεί τον έρωτα και τις περιπέτειες που πέρασε η αγάπη δύο νέων, του αρχοντόπουλου Ερωτόκριτου και της βασιλοπούλας Αρετούσας, με τελική κατάληξη τον γάμο. Άλλα θέματα που εξυμνούνται είναι η φιλία, η γενναιοφροσύνη, η παλικαριά, οι ιπποτικές αρετές. Ο Κορνάρος συνθέτει έναν μυθικό ποιητικό κόσμο, συνταιριάζοντας διάφορες ιστορικές περιόδους, όπως της αρχαίας Αθήνας, του Βυζαντίου και του Μεσαίωνα.

Το παρατιθέμενο απόσπασμα ανήκει στο τρίτο μέρος του έργου. Έχουν προηγηθεί οι κρυφές συναντήσεις του Ερωτόκριτου με την Αρετούσα και ο Ερωτόκριτος πείθει τον πατέρα του, τον Πεζόστρατο, να επισκεφτεί τον βασιλιά και να ζητήσει τη βασιλοπούλα σε γάμο. Ο βασιλιάς πατέρας αντιδρά βίαια, εξοργίζεται με την τόλμη του Ερωτόκριτου και τον εξορίζει από τη χώρα του. Οι δύο νέοι συναντιούνται κρυφά για να αποχαιρετήσουν ο ένας τον άλλο.

Ερωτόκριτος, α' έκδοση, Βενετία 1713

Α. Προετοιμαζόμαστε

1. Να αναζητήσετε στο YouTube και να ακούσετε τον Νίκο Ξυλούρη να τραγουδά το απόσπασμα από τον *Ερωτόκριτο* «Τα 'μαδες Αρετούσα μου...» ή «Τα θλιβερά μαντάτα...». Ποια συναισθήματα γεννά η ακρόασή του;

[Σημείωση: Οι στίχοι που αποδίδει ο Νίκος Ξυλούρης είναι προσαρμοσμένοι στις ανάγκες της μουσικής και του κοινού στο οποίο απευδύνονται.]

2. Αναζητήστε σε μηχανές αναζήτησης λογοτεχνικά κείμενα της παγκόσμιας λογοτεχνίας που ιστορούν δυνατές ιστορίες αγάπης. Δώστε περιληπτικά τους κεντρικούς ήρωες και την ιστορία τους σε δύο από αυτά.

3. Αναζητήστε και καταγράψτε σε έναν πίνακα ή μια χρονογραμμή με χρονολογική σειρά στο τετράδιό σας τα πιο σημαντικά έργα της Κρητικής Λογοτεχνίας.

Ερωτόκριτος

Μέρος Τρίτο, στίχοι 1355-1400

Λέγει της ο Ρωτόκριτος· «Ήκουσες τα μαντάτα,
που ο Κύρης σου μ' εξόρισε στις ξενιτιάς τη στράτα;
Κ' εφάνη του κ' εσφάγηκεν¹ ογι' αφορμή εδική σου,
σαν άκουσε την προξενιάν, που 'πες να του μιλήσου
κ' έτοιαις λογής εμάνισε², τόσο βαρύ του εφάνη,
κι ο κύρης μου απ' την πρίκαν³ του λογιάζω ν' αποδάνη.
Τέσσερεις μέρες μοναχάς μου 'δωκε ν' ανιμένω⁴,
κι απόκει να ξενιτευτώ, πολλά μακρά να πηαίνω·
και πώς να σ' αποχωριστώ, και πώς να σου μακρύνω,
και πώς να ζήσω δίχως σου στο ξορισμόν⁵ εκείνο;
Εσίμωσε⁶ το τέλος μου, μάθης το δες, κερά μου,
στα ξένα πως μ' εθάψασι, κ' εκεί 'ν' τα κόκκαλά μου.
Κατέχω το κι ο κύρης σου γλήγορα σε παντρεύει
ρηγόπουλο, αφεντόπουλο, σαν είσ' εσύ, γυρεύγει.
κι ουδέ μπορείς ν' αντισταθής, στα θέλουν οι γονιοί σου
νικούν τηνε τη γνώμη σου, κι αλλάσσει η όρεξή σου.
Μιά χάρη, αφέντρα, σου ζητώ, κ' εκείνη δέλω μόνο,
και μετά κείνη ολόχαρος τη ζήση μου τελειώνω:
την ώρα που αρραβωνιαστής, να θαραναστενάξεις,
κι όντε σα νύφη στολιστής, σαν παντρεμένη αλλάξης,
ν' αναδακρλώσης⁷ και να πεις, «Ρωτόκριτε καμημένε,
τα σου 'ταξα λησμόνησα, το 'θελες πλιο δεν είναι». [...]
Και κάθε μήνα μιά φορά μέσα στην κάμερά σου,
λόγιασε τ' παθα για σε, να με πονή η καρδιά σου.
και πιάνε και τη σγουραφιά⁸, που 'θρες στ' αρμάρι μέσα,
και τα τραγούδια, που 'λεγα, κι οπού πολλά σ' αρέσα,
και διάβαξέ τα, δώρειε⁹ τα, κι αναδυμού κ' εμένα,
που μ' εξορίσανε για σε πολλά μακρά στα ξένα.
Κι όντε σου πουν κι απόθανα, λυπήσου με και κλάψε,
και τα τραγούδια που 'βγαλα, μες στη φωτιά τα κάψε,
για να μην έχεις αφορμήν εισέ καιρόν κιανένα,

¹ εσφάγηκεν (σφάζω): μεταφορικά στεναχωριέμαι.

² εμάνισε (μανίζω): θυμώνω.

³ πρίκαν: πίκρα.

⁴ ανιμένω: περιμένω.

⁵ ξορισμόν: εξορία.

⁶ Εσίμωσε (σιμώνω): πλησιάζω.

⁷ αναδακρλώσης (αναδακρλώνω): δακρύζω.

⁸ σγουραφιά: ζωγραφιά.

⁹ θώρειε (θωρώ): κοιτάζω, παρατηρώ.

πλιο¹⁰ σου να τ' αναδυμηθείς, μα να 'ν' λησμονημένα. [...]
Μα όπου κι αν πάγω, όπου βρεθώ, και τον καιρόν που ζήσω,
τάσσω σου άλλη να μη δω, μουδέ ν' αναντρανίσω¹¹
καλλιιά 'χω εσέ με θάνατον, παρ' άλλη με ζωή μου,
για σένα εγεννήθηκε στον Κόσμον το κορμί μου.

Βιτσέντζος Κορνάρος, *Ερωτόκριτος*, κριτική έκδοση Στυλιανός Αλεξίου, εκδόσεις Ερμής,
Αθήνα 2016, σ. 242-244

Ερωτόκρι-
τος - Κουίζ
Ερωτήσεων Σω-
στού-Λάδους

Β. Συζητάμε

1. Πιστεύετε ότι μπορεί ο έρωτας να οδηγήσει ένα ερωτευμένο άτομο σε παράτολμες πράξεις ή στον θάνατο; Σε ποιο λογοτεχνικό ρεύμα εντάσσεται μια τέτοια αντίδραση-συμπεριφορά;
2. Γνωρίζετε άλλα παραδείγματα έργων όπου οι ερωτευμένοι νέοι απειλούν να αυτοκτονήσουν; Θεωρείτε την αντίδραση του πατέρα της Αρετούσας δικαιολογημένη; Αιτιολογήστε την απάντησή σας.
3. Ένα από τα χαρακτηριστικά του Ρομαντισμού στη λογοτεχνία είναι η μελαγχολική διάθεση, η αγάπη του θανάτου, ο απελπισμένος έρωτας. Αναζητήστε στο απόσπασμα αντιπροσωπευτικά χωρία.

Ρομαντισμός

Ο Ρομαντισμός εμφανίστηκε από τα τέλη του 18ου μέχρι τα μέσα του 19ου αιώνα ως πνευματικό και καλλιτεχνικό κίνημα στην Ευρώπη και ιδιαίτερα στη Γαλλία ως αντίδραση στο ορθολογιστικό πνεύμα του Διαφωτισμού και στον Κλασικισμό, επηρεάζοντας όλες τις τέχνες, αλλά και τον τρόπο ζωής των ανθρώπων.

Ως προς τη νεοελληνική λογοτεχνία, ο Ρομαντισμός κυριαρχεί ανάμεσα στα χρόνια 1830-1880 και εμφανίζεται στην ποίηση. Εκπροσωπείται κυρίως από τη λεγόμενη «Παλαιά Αθηναϊκή Σχολή» ή τους Φαναριώτες, τις οικογένειες που κατάγονται κυρίως από το Φανάρι, τη συνοικία της Κωνσταντινούπολης.

Κυρίαρχα θέματα του ρεύματος αυτού είναι η προσωπική εμπειρία της φύσης, η περιπέτεια, οι αγώνες για την ελευθερία, ο έρωτας (συνήθως μελαγχολικός ή καταδικασμένος), ο ηρωισμός, η μελαγχολική διάθεση, η αγάπη για τον θάνατο. Τονίζει τη σημασία του συναισθήματος, της φαντασίας, του αυθορμητισμού και του ονειρικού στοιχείου. Χρησιμοποιεί υποβλητικά σκηνικά, π.χ. ερείπια, νυχτερινά φεγγαρόλουστα τοπία, φεγγάρι, μακάβριες εικόνες θανάτου, με συνέπεια να χαρακτηριστεί ως η «αρρώστια του αιώνα».

4. Αφού διαβάσετε την απάντηση της Αρετούσας (Μέρος Τρίτο, στίχοι 1411-1450), να σχολιάσετε τον χαρακτήρα της κόρης και τη σημασία του όρκου που δίνει.

Απόσπασμα με
την απάντηση
της Αρετούσας

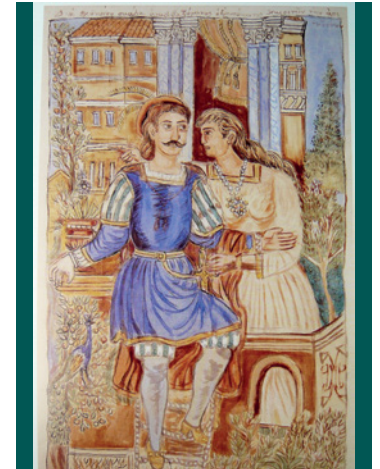
Γ. Γράφουμε

1. Ο Κορνάρος βάζει τον Ερωτόκριτο να απευθύνεται στην Αρετούσα σε πρώτο πρόσωπο. Ποιος είναι, κατά τη γνώμη σας, ο ρόλος της πρωτοπρόσωπης εκφοράς του λόγου;
2. Ποια η δύναμη των ανθρώπων απέναντι στην κοινή γνώμη και στα στερεότυπα της εποχής σύμφωνα με το κείμενο; Απαντήστε σε μια παράγραφο 100-150 λέξεων.

¹⁰ πλιο: πια.

¹¹ αναντρανίσω (αναντρανίζω): σηκώνω το βλέμμα, προσβλέπω, κοιτάζω.

3. Στο ποίημα υπάρχει ομοιοκαταληξία. Σε ποια κατηγορία θα την κατατάσσατε; Αιτιολογήστε την επιλογή σας (ζευγαρωτή, πλεκτή, σταυρωτή, μικτή).
4. Θεωρείτε ότι τα ονόματα των δύο ηρώων, Ερωτόκριτος και Αρετούσα, έχουν επιλεγεί τυχαία ή σκόπιμα από τον ποιητή; Θα μπορούσατε να σκεφτείτε κάποια άλλα ονόματα κατάλληλα για τον ήρωα και την ηρώίδα;
5. Δείτε την εικόνα με τον Ερωτόκριτο και την Αρετούσα που φιλοτέχνησε ο ζωγράφος Θεόφιλος Χατζημιχαήλ και ακολουθήστε τα παρακάτω βασικά βήματα ανάλυσής της.
 - Να παρατηρήσετε με πολλή προσοχή την εικόνα και να την περιγράψετε (τα κτίρια πίσω από τις μορφές, τον κήπο, τα ρούχα των δύο νέων).
 - Σε ποια σημεία της εικόνας ο καλλιτέχνης δίνει έμφαση; Πώς έχει χειριστεί την αντίθεση και την αρμονία των χρωμάτων;
 - Να δώσετε έμφαση στα πρόσωπα των εικονιζόμενων, στα χαρακτηριστικά, στις φυσιογνωμίες και τις χειρονομίες.
 - Γιατί επέλεξε ο δημιουργός αυτό το θέμα; Ποιος ο στόχος του; Ποιο είναι το κοινό προς το οποίο απευθύνεται;

Θεόφιλος Χατζημιχαήλ,
Ερωτόκριτος και Αρετούσα (1933)

Λίγα λόγια για τον ζωγράφο...

Ο Θεόφιλος Χατζημιχαήλ (πραγματικό όνομα: Θεόφιλος Κεφαλάς ή Κεφάλας, Βαρειά Λέσβου, 1870-Μυτιλήνη, 22 ή 24 Μαρτίου 1934), γνωστός και ως Θεόφιλος, ήταν αυτοδίδακτος Έλληνας λαϊκός ζωγράφος της νεοελληνικής τέχνης και αγιογράφος. Κυρίαρχο στοιχείο του έργου του είναι η ελληνικότητα και η εικονογράφηση θρησκευτικών παραστάσεων, καθώς και της ελληνικής λαϊκής παράδοσης και Ιστορίας.

Δ. Δημιουργούμε

1. Μετά την ανάγνωση των παρατιθέμενων στίχων, να επιχειρήσετε να τους μεταγράψετε στη νεοελληνική γλώσσα. Διαλέξτε μια καλλιγραφική γραμματοσειρά για τη μεταγραφή τους από τον σύνδεσμο aka-acid.com επιλέγοντας «Fonts».
2. Μεταφέροντας την ιστορία στο σήμερα, υποδέστε τι θα απαντούσε στον Ερωτόκριτο η Αρετούσα. Καταγράψτε την απάντησή της σε μια γραπτή επιστολή που του στέλνει σε έντονη ψυχολογική φόρτιση.
3. Αξιοποιώντας την τεχνική της ενσυναίσθησης και της συμπάθειας, τι θα λέγατε ως Ερωτόκριτος στην αγαπημένη σας πριν φύγετε στα ξένα; Χρησιμοποιήστε α' ενικό στον λόγο σας.
4. Και ο βασιλιάς; Ο πατέρας της Αρετούσας τι να σκέφτεται για τον έρωτα της κόρης του με έναν τυχαίο Ερωτόκριτο; Δώστε τις σκέψεις του σε εσωτερικό μονόλογο.
5. Επιλέξτε μια αγαπημένη σας μελωδία και επενδύστε τη με τους στίχους ενός ερωτικού τραγουδιού που ο Ερωτόκριτος ή η Αρετούσα θα αφιέρωνε στην/ον αγαπημένη/ο της/του.
6. Ποια περιδώρια αντίδρασης και έκφρασης της αγάπης φαίνεται να δίνει ο Ερωτόκριτος στην Αρετούσα; Δημιουργήστε έναν εννοιολογικό χάρτη με τα χαρακτηριστικά του Ερωτόκριτου γεικότερα.

Video tutorial για τη δημιουργία εννοιολογικού χάρτη με το SmartTools

Ο Θωμάς Ψύρρας (Τύρναβος Θεσσαλίας, 1954) είναι φιλόλογος, συγγραφέας, αρθρογράφος και εκδότης περιοδικών. Μελέτες και άρθρα του δημοσιεύτηκαν σε διάφορα περιοδικά και εφημερίδες, ενώ κείμενά του έχουν ανθολογηθεί στα σχολικά βιβλία των Νέων Ελληνικών.

3. Θωμάς Ψύρρας

Τι απομένει από τη φωτιά

Εισαγωγικό σημείωμα

Ο Αρμένιος Αρτέμ Αμπαριάν, γεννημένος το 1924 «στο Καζακλάρ' επαρχίας Τυρνάβου, που τώρα λέγεται Αμπελώνας», από Μικρασιάτες πρόσφυγες γονείς, σε πρωτοπρόσωπη αφήγηση, με τη μορφή μακροσκελούς επιστολής που απευθύνει στον γιο μιας συμμαθήτριάς του, καταγράφει τη ζωή του. Άνθρωπος με διπλή ταυτότητα, εξιστορεί τις περιπέτειές του, τη φυλακή, την εξορία, τους διωγμούς, την προσφυγιά. Παράλληλα, χαρτογραφεί τα βάσανα και τις χαμένες ελπίδες εκατομμυρίων ανθρώπων, ξένων, εκπατρισμένων, προσφύγων, φυλακισμένων και μεταναστών. Σε αυτή τη μαρτυρία της ζωής του προσφέρει και τη γνώση ιστορικών γεγονότων που δεν είναι ευρύτερα γνωστά. Τραγικά επίκαιρο έργο, ανήκει στη μεγάλη οικογένεια αντίστοιχων μαρτυριών ανθρώπων που συνθλίβονται στις «μυλόπετρες» της Ιστορίας, αφήνοντας εμμέσως και ένα στοιχείο παρακαταθήκης στην επόμενη γενιά.

Α. Προετοιμαζόμαστε

1. Τι σας φέρνει στο μυαλό ο τίτλος του κειμένου *Τι απομένει απ' τη φωτιά*; Αναζητώντας τη συνυποδηλωτική σημασία της λέξης «φωτιά», να συζητήσετε τους συλλογισμούς σας ανά δυάδες και να τους κοινοποιήσετε στην τάξη.
2. Να επισκεφτείτε τα Λεξικά της «Πύλης για την Ελληνική Γλώσσα» και να διαβάσετε την κυριολεκτική σημασία των λέξεων «γεννοκτονία», «πογκρόμ» και «ολοκαύτωμα». Ποια τα κοινά τους στοιχεία και η ειδοποίησή τους διαφορά; Γράψτε μια πρόταση που να αποδίδει το εννοιολογικό τους περιεχόμενο.
3. Από την ιστοσελίδα της αρμενικής κοινότητας στην Ελλάδα (armenianprelacy.gr) να αντλήσετε πληροφορίες για την ίδρυση και τη δράση της. Ποια ιστορικά γεγονότα πιστεύετε πως οδήγησαν τους Αρμένιους στην Ελλάδα και σε άλλες χώρες; Ποιες άλλες περιπτώσεις καταδίωξης ομάδων, ατόμων και λαών στην Παγκόσμια Ιστορία γνωρίζετε;
4. Σημειώστε σε έναν διαδραστικό χάρτη τις χώρες στις οποίες υπάρχει αρμενική κοινότητα και το σημείο στο οποίο βρίσκεται το κράτος της Αρμενίας σήμερα.

Τι απομένει από τη φωτιά

Στις αρχές του 1923 οι δικοί μου ήρθαν στον Κάμπο της Θεσσαλίας κι εγκαταστάθηκαν στο Καζακλάρ', γιατί εδώ ζούσαν από παλιά κι άλλοι Αρμένιοι. Επιπλέον ο πατέρας μου έψαχνε τόπο να έχει αμπέλια, όπου θα έβρισκε πιο εύκολα δουλειά, ενώ είχε την ελπίδα πως η Επιτροπή Αποκατάστασης κάποια στιγμή θα μοίραζε γη και πως θα κλήρωνε και σ' αυτόν κάνα κομμάτι. [...]

Οι καιροί ήταν δύσκολοι. Οι πρόσφυγες από τη Μικρασία μιλιούνια. Πώς να τους φροντίσει το ελληνικό κράτος; Η γη δόθηκε στους Έλληνες πρόσφυγες που ήταν αγρότες. Οι Αρμένιοι δεν μπορούσαν να μπουν στη διανομή ούτε να αποκτήσουν άδεια για επαγγελματική στέγη, γιατί σύμφωνα με το καταστατικό της Επιτροπής Αποκατάστασης, ήταν «προσωρινώς διαμένοντες». Έτσι, ο πατέρας μου δεν απόκτησε ποτέ του γη. Απόμεινε εργάτης, να δουλεύει μεροκαματιάρης στα ξένα αμπέλια. Πέθανε με τον καημό να αποκτήσει το δικό του αμπέλι. [...]

Αρμένιος εγώ, σε τούτο τον τόπο δεν ένιωσα ουδέ στιγμή ξένος. Εκπατρισμένος ναι, ξένος όχι. Γιατί είναι διαφορετικό το ένα από το άλλο. Αφού εδώ γεννήθηκα κι εδώ μεγάλωσα, εδώ ήταν η πραγματική πατρίδα μου. Η Αρμενία ήταν για μένα μια πατρίδα μες τη φαντασία μου, ένας τόπος φτιαγμένος από τα λόγια του πατέρα μου. Ποτέ δεν μπήκα στο δίλημμα να διαλέξω τη μία ή την άλλη. Και γιατί να διαλέξω; Είχα μέσα μου και τις δύο, και τη φανταστική και την πραγματική. Και μπορούσα να τις αγαπώ και τις δύο. [...]

Τελείωσα το δημοτικό στο χωριό. Εδώ έκαμα παιχνίδια και σκανταλιές, εδώ έφκιασα φιλιές. Μπορεί, άμα ρωτήσεις, να σου πει πολλές ιστορίες και η μανούλα σου, η συμμαθήτριά μου, που μεγαλώσαμε μαζί στην ίδια γειτονιά και στο ίδιο σχολείο. Να μην πω ότι ήμουν ο πρώτος μαθητής, σίγουρα πάντως ο δεύτερος. Κι ας είχα ένα δάσκαλο που μ' έβανε στο μάτι, κι όταν έπιασε τη βίτσα να με βαρέσει, έλεγε: «Αρμένην έχεις φίλον; Κάλλιον εχθρόν ου θέλεις».

Ο πατέρας που έβλεπε πόσο αγαπούσα τα γράμματα, άμα τελείωσα το δημοτικό, μ' έστελνε κάθε μέρα στον Τύρναβο κι εκεί έβγαλα το ημιγυμνάσιο. Μετά σταμάτησα τα γράμματα, γιατί έπρεπε να πάω μακρύτερα, στη Λάρισα, που είχε τότε γυμνάσιο, και να κάτσω σε δωμάτιο νοικιαστό. Αλλά δεν υπήρχε χρήμα περισσευούμενο στην οικογένεια. Κι έτσι έμεινα στο χωριό. Δικός μου τόπος, δικοί μου άνθρωποι.

Από μικρό παιδί βοηθούσα τον πατέρα στις δουλειές. Μ' έπαιρνε στα ξένα αμπέλια όπου δούλευε και με δασκάλευε πώς κάνουμε τα κλαδέματα και τα πρώιμα, πώς κρατάμε τις κληματίδες για τα μπόλια του Μάρτη, πώς θρέχουμε τα «μάτια» για να φουσκώσουν, πώς κάνουμε βλαστολόγημα και πώς βγάζουμε τα πατόφυλλα, πώς κορφολογούμε πριν από την άνδιση... Και μ' άφηνε να δοκιμάζω τις οδηγίες του πάνω στα κλήματα.

«Άξιος» έλεγε χαρούμενος, «άξιος. Εσύ Αρτέμ, θα γίνεις μάστορας της αμπελικής».

Ναι. Ήθελα να γίνω μια μέρα αμπελουργός. Να πάρω χόμα καλό, να το οργώσω, να το πλουτίσω με χωνεμένη κοπριά, να θρω κλήματα γερά, και να 'ρθει ένας Φλεβάρης να μπω μέσα, να απλώσω το σκοινί για να σημαδέψω τις αράδες, γραμμή τη γραμμή, να φυτέψω κι έπειτα να βάλω καλάμι στύλωμα και να κοιτάω· Θεέ μου, πότε θα τινάξει το αμπέλι, για να το δέσω. Τέτοια όνειρα έκανα από μικρό παιδί. Γιατί το χόμα που φυτεύεις γίνεται πατρίδα που σε δένει. Αλλά ούτε εγώ πρόκανα να φκιάσω το αμπέλι μου. [...]

Μ' αρέσει να κάνω κύκλους τη νύχτα, να φυσάει και να μου παίρνει την ανάσα, να αφαιρεί τις περιττές λεπτομέρειες, όπως ακριβώς κάνει και η μνήμη. Μ' αρέσει να περπατάω μόνος και να σκέφτομαι, λες και είμαι ένας άνθρωπος ξεχασμένος πάνω στο Αραράτ από την εποχή του Νώε. Σκέφτομαι πως εγώ, ένα παιδί που γεννήθηκε στο Καζακλάρ', μακριά στην άλλη μεριά του κόσμου, ήθελα να φτιάξω έναν παράδεισο που να χωρέσουν όλοι οι άνθρωποι, αλλά, όπως, είπε κάποιος, «οι αληθινοί παράδεισοι είναι οι παράδεισοι που έχουν χαθεί». Τώρα κουβαλάω τον αιώνα μου κι αναμετρώ τις καταστάσεις που πέρασα: διωγμένος, ξένος, εκπατρισμένος, εξόριστος, φυλακισμένος, πρόσφυγας, νεοφερμένος, φυλακισμένος, πρόσφυγας, νεοφερμένος, μετανάστης. Η ιστορία του αιώνα μου είναι μια πεδιάδα με ερείπια. Κατοικείται από ανώνυμα δύματα κι από νικημένους σε χαμένες μάχες. Μας έφτιαξαν (ή μήπως φτιάξαμε;) ένα παρόν στο οποίο έχουν υποταχθεί παρελθόν και μέλλον. Καλέ μου Μιχάλη, είμαστε καταδικασμένοι να ζήσουμε στον κόσμο στον οποίο ζούμε. [...]

Είπα:

«Volveré» – Θα γυρίσω.

Η Γιασεμή μ' αποπήρε:

«Πώς θα ταξιδέψεις εβδομήντα δύο χρονών άνθρωπος; Πού θα πας; Στην Ελλάδα δεν έχουμε κανέναν».

«Θα πάω στο χωριό, θα βρω όσους φίλους και συμμαθητές απόμειναν ζωντανοί».

«Φοβάμαι μη γυρίσεις με τα φτερά τσακισμένα. Ξένος, παντάξενος θα είσαι. Θα ρωτάν ποιος είσαι εσύ ο ξένος. Εμείς δεν έχουμε πατρίδα».

Και είπα:

«Έχω πατρίδα. Είν' εκεί όπου φύτεψα με τα λόγια το δικό μου αμπέλι κι όπου άφησα θαμμένο ένα κιούπι κρασί, έξι βήματα απ' τη ρίζα».

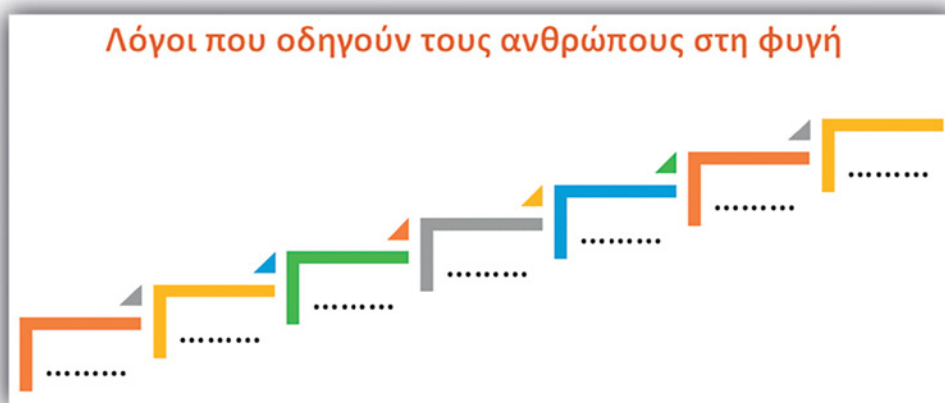
Αρτέμ. Αμπαριάν,
Buenos Aires, Otono 1996

Θωμάς Ψύρρας, *Τι απομένει από τη φωτιά*, εκδόσεις Μεταίχμιο, Αθήνα 2022,
σ. 23-24, 27, 30-32, 164-165, 166

Β. Συζητάμε

1. Μετά την ανάγνωση του κειμένου *Τι απομένει από τη φωτιά*, ποια σχέση νομίζετε ότι έχει ο τίτλος με το περιεχόμενό του; Να προτείνετε έναν διαφορετικό τίτλο (κυριολεκτικό), ο οποίος να αποδίδει με σαφήνεια το νόημά του.
2. Απαριθμήστε τους λόγους που οδηγούν τους ανθρώπους στη φυγή, δημιουργώντας μια λίστα με κλιμάκωση από τους πιο σημαντικούς στους λιγότερο σημαντικούς.

3. Ποιο ρόλο διαδραματίζει η μνήμη στο κείμενο; Τι σκέψεις και συναισθήματα εγείρει; Πώς και με ποιο μηχανισμό δράσης-αντίδρασης τα ενεργοποιεί;
4. Αφού αναζητήσετε τις ερμηνείες των λέξεων «εκπατρισμένος» (παθητική μετοχή του ρήματος «εκπατρίζομαι») και «ξένος», να συζητήσετε πώς αντιλαμβάνεται ο Αρμένιος Αρτέμ Αμπαριάν τους όρους αυτούς.
5. Διαβάστε τις ακόλουθες φράσεις: α) «Η Αρμενία ήταν για μένα μια πατρίδα μες τη φαντασία μου [...] Και μπορούσα να τις αγαπώ και τις

Λήμμα «Εκ-
πατρίζομαι»,
«Ξένος»

δύο» και β) «Έχω πατρίδα. Είν' εκεί όπου φύτεψα με τα λόγια το δικό μου αμπέλι κι όπου άφησα δαμμένο ένα κιούπι κρασί, έξι βήματα απ' τη ρίζα». Συζητήστε: α) Ποιο είναι το δίλημμα που θέτουν στον συγγραφέα οι άλλοι; Είναι όντως δίλημμα ή απλώς οι άλλοι αναπαράγουν τα στερεότυπα που έχουν συνηθίσει; β) Τελικά, ποια είναι η πραγματική πατρίδα για τον ήρωα;

6. Διαβάστε το απόσπασμα: «Μ' αρέσει να κάνω κύκλους τη νύχτα [...] πρόσφυγας, νεοφερμένος, μετανάστης». Συζητήστε τα εξής: α) Τι πετυχαίνει με τη χρήση του ά' ενικού ο ήρωας; β) Αναγνωρίστε σημεία όπου κυριαρχεί το ασύνδετο σχήμα και δικαιολογήστε τη λειτουργία του. Πώς επηρεάζει το ύφος του κειμένου; γ) Ποιος ο ρόλος της χρήσης τόσων επιθέτων στην τελευταία φράση;

Γ. Γράφουμε

1. Αξιολογήστε τα κίνητρα και τη συμπεριφορά του δασκάλου απέναντι στον Αρμένιο μαθητή.
2. Ποιο είναι το όνειρο του παιδιού; Τι είναι εκείνο που το κάνει να ονειρεύεται κάτι τέτοιο; Πιστεύετε ότι η ενασχόληση του παιδιού με τη γη έπαιξε ρόλο στη διαμόρφωση της εθνικής του ταυτότητας; Να καταγράψετε τα δικά σας επιχειρήματα.
3. «Γιατί το χώμα που φυτεύεις γίνεται πατρίδα που σε δένει». «Οι αληθινοί παράδεισοι είναι οι παράδεισοι που έχουν χαθεί». Διατυπώστε το ερμηνευτικό σας σχόλιο για καθεμία φράση σε ένα κείμενο χρησιμοποιώντας έντονα συνυποδηλωτικό λόγο.
4. «Μας έφτιαξαν ή μήπως φτιάξαμε ένα παρόν στο οποίο έχουν υποταχθεί παρελθόν και μέλλον;» Ποια είναι η δική σας γνώμη πάνω σ' αυτό; Να διατυπώσετε γραπτώς την άποψή σας λαμβάνοντας υπόψη και προσωπικά σας βιώματα.
5. Ο αφηγητής μέσα από ένα γράμμα που γράφει στον γιο μιας παλιάς του φίλης ανατρέχει στο παρελθόν του και θυμάται στιγμές που τον σημάδεψαν. Ποια αφηγηματική τεχνική επιλέγει και τι επιτυγχάνει με αυτόν τον τρόπο; Αναγνωρίστε το είδος του αφηγητή με αναφορές στο κείμενο.
6. Ποια η σχέση του πίνακα του Μουνκ «Κραυγή», που απεικονίζει τον φόβο του θανάτου, της ασθένειας (ψυχικής, σωματικής), με τη συναισθηματική κατάσταση του ήρωα; Να γράψετε σε αυτοκόλλητα χαρτάκια λέξεις ή φράσεις που σκέφτεστε αυθόρμητα και να τις αναρτήσετε στον ψηφιακό πίνακα Padlet. Στη συνέχεια, να αποφασίσετε ομαδοσυνεργατικά ποιες τρεις από τις λέξεις ή φράσεις που γράφτηκαν αποδίδουν καλύτερα τα συναισθήματα του ήρωα. Τέλος, αφού δώσετε έναν άλλο τίτλο στον πίνακα ζωγραφικής, να αναζητήσετε άλλον ή άλλους πίνακες που θα τα αποτύπωναν επιτυχημένα.

Video tutorial
για το Padlet

Δ. Δημιουργούμε

1. Πώς θα ήταν η δική σας φανταστική πατρίδα; Πώς θα μπορούσατε να την «κάνετε δική σας»; Δημιουργήστε τον ψηφιακό πίνακα-τοίχο με τίτλο «Η δική μου πατρίδα», όπου θα αναρτήσετε πολυμεσικό υλικό (π.χ. κείμενο, βίντεο, εικόνες, υπερσυνδέσμους). Αξιοποιήστε το ψηφιακό εργαλείο Padlet.
2. Σκιαγραφήστε τον χαρακτήρα του ήρωα σύμφωνα με τα λόγια και τις σκέψεις του δημιουργώντας το λογικό, συναισθηματικό και ιδεολογικό προφίλ του. Για τον σκοπό αυτόν αξιοποιήστε έναν εννοιολογικό χάρτη, για παράδειγμα το εργαλείο CmapTools στην τοπική (cmap.ihmc.us) ή στη διαδικτυακή του έκδοση (cmapcloud.ihmc.us).
3. Ακούστε στο YouTube το «Ένα τραγούδι για το Αρτσάχ», ένα παραδο-

Video tutorial
για τη δημιουργία
εννοιολογικού χάρτη με
το CmapTools

σιακό αρμενικό τραγούδι που καλεί σε έμπρακτη αλληλεγγύη τους πληγέντες του πολέμου. Να εργαστείτε ως εξής: **α)** Να γράψετε λέξεις ή και σύντομες φράσεις που περιγράφουν τη μουσική και αποδίδουν, όσο το δυνατόν καλύτερα, τις σκέψεις και τα συναισθήματα που σας δημιουργήθηκαν παρακολουθώντας το βίντεο. **β)** Στη συνέχεια, συζητήστε ανά δυάδες πώς θα σχεδιάζατε εσείς ένα βίντεο. Μοιραστείτε τις σκέψεις σας με τους/τις συμμαθητές/τριές σας, ώστε να καταλήξετε από κοινού στις προδιαγραφές του βίντεο (π.χ. μπορείτε να αποφασίσετε τη διάρκεια, την οπτική, τις εικόνες που πιθανώς θα αξιοποιούσατε, τα πρόσωπα που θα αποτυπώνατε, τη μουσική επένδυση, τον ρυθμό εναλλαγής των σκηνών κ.λπ.).

4. Αναζητήστε βιβλία, ταινίες, τραγούδια που αναφέρονται σε γενοκτονίες και φτιάξτε έναν κατάλογο με αυτά. Με βάση τις πληροφορίες που συγκεντρώσατε, ποιο ή ποια θα επιλέγατε να διαβάσετε, να δείτε ή να ακούσετε;
5. Παίρνοντας ως αφορμή τη νουβέλα του Θωμά Ψύρρα *Τι απομένει από τη φωτιά*, γράψτε τη δική σας νουβέλα με τίτλο *Η πατρίδα μου*.

Νουβέλα

Μαζί με το διήγημα και το μυθιστόρημα, η νουβέλα είναι ένα από τα τρία βασικά είδη της αφηγηματικής πεζογραφίας. Καθένα από αυτά τα είδη έχει, βέβαια, τα δικά του χαρακτηριστικά· ωστόσο, πρέπει πάντοτε να έχουμε υπόψη ότι τα όρια μεταξύ των τριών αυτών ειδών είναι πολλές φορές ασαφή και δυσδιάκριτα. Συνεπώς, η τριμερής αυτή διάκριση είναι σχετική.

Σε ό,τι αφορά την έκταση, η νουβέλα τοποθετείται κάπου ανάμεσα στο διήγημα και το μυθιστόρημα. Εξιστορεί κυρίως γεγονότα της σύγχρονης κοινωνικής πραγματικότητας, δηλαδή της εποχής κατά την οποία γράφτηκε. Συνήθως, σε μια νουβέλα, ο συγγραφέας ρίχνει το βάρος στην ηθογράφηση και την ψυχογράφηση των χαρακτήρων, αλλά δεν εμβαδύνει εξίσου στην πλοκή και στα επεισόδια που αφηγείται. Γενικά, μπορούμε να πούμε ότι η δομή μιας νουβέλας είναι λίγο πιο περίπλοκη από εκείνη του διηγήματος, αλλά απέχει αρκετά απ' την ευρύτητα και το περίτεχνο ενός μυθιστορήματος.

Οικογένεια Προσφύγων,
Θεόφιλος Αλέξανδρος Στάνιλεν, 1915

Λίγα λόγια για τον ζωγράφο...

Ο Θεόφιλος Αλέξανδρος Στάνιλεν (1859-1923), ήταν Γάλλος ζωγράφος και χαρακτής, γεννημένος στην Ελβετία, την εποχή του *αρτ νουβό* (Art nouveau = Νέα Τέχνη). Ασχολήθηκε με την πολιτική και συνεργάστηκε με τον αναρχικό και σοσιαλιστικό Τύπο.

Η Άννα Φρανκ (Φρανκφούρτη, 12 Ιουνίου 1929-στρατόπεδο συγκέντρωσης Μπέργκεν/Μπέλζεν, Φεβρουάριος ή Μάρτιος 1945) ήταν Γερμανίδα εβραϊκής καταγωγής, που έγινε παγκοσμίως γνωστή για το ημερολόγιό της. Ζώντας τα πρώτα χρόνια της ζωής της με τους γονείς της και τη μεγαλύτερη αδελφή της Μάργκοτ στη Γερμανία, όταν οι Ναζί ανήλθαν στην εξουσία (1933), μετακόμισε οικογενειακά το 1934 στο Άμστερνταμ της Ολλανδίας. Όταν οι Γερμανοί κατέλαβαν το Άμστερνταμ, τον Μάιο του 1940, άρχισε ο εκτοπισμός των Εβραίων. Ως εκ τούτου, η Άννα με την οικογένειά της και με κάποια άλλα ακόμη άτομα αναγκάστηκαν να κρυφτούν σε μυστικό δωμάτιο του γραφείου του πατέρα της Όττο Φρανκ για δύο χρόνια. Έπειτα από καταγγελία, η Γκεστάπο ανακάλυψε την κρυψώνα και έστειλε τα δυο κορίτσια σε στρατόπεδο συγκέντρωσης και τη μητέρα στο Άουσβιτς, όπου απεβίωσαν από τύφο και από αστιτία, αντίστοιχα, ενώ ο πατέρας ξέφυγε τη σύλληψη.

4. Άννα Φρανκ

Το Ημερολόγιο της Άννας Φρανκ

Εισαγωγικό σημείωμα

Η Άννα Φρανκ, μετά την καταδίωξη των εβραϊκών οικογενειών στην Ολλανδία, κρυβόταν με την οικογένειά της και λιγοστά φιλικά πρόσωπα στη σοφίτα, που αποκαλούσε «Μυστική Πτέρυγα» και βρισκόταν πίσω από τα γραφεία της οικογενειακής επιχείρησης στο Άμστερνταμ. Εκεί περιέγραφε μέρα τη μέρα την καθημερινή ζωή και την οδυνηρή εμπειρία του εγκλεισμού, κατά τη διάρκεια της Ναζιστικής Κατοχής, από τις 14 Ιουνίου του 1942 έως την 1η Αυγούστου του 1944, στο ημερολόγιό της, που είχε λάβει ως δώρο για τα δωδέκατα γενέθλιά της.

Παράλληλα, κατέγραφε τα όνειρα, τους φόβους και τις ανησυχίες της, που δεν διαφέρουν από αυτά των συνομηλίκων της. Και όλα αυτά τα εκμυστηρεύτηκε, πλάθοντας ένα φανταστικό πρόσωπο, την Κίτι. Το πρωινό της 4ης Αυγούστου του 1944, η Γκεστάπο εισέβαλε στη σοφίτα και συνέλαβε τους οκτώ παράνομους. Από την οικογένεια Φρανκ, η Άννα και η αδελφή της Μάργκοτ μεταφέρθηκαν στο γερμανικό στρατόπεδο συγκέντρωσης Μπέργκεν-Μπέλζεν, όπου πέθαναν από τύφο, ενώ η μητέρα τους στο Άουσβιτς, όπου πέθανε από αστιτία. Ο μόνος επιζών ήταν ο πατέρας, Όττο, στον οποίο παραδόθηκαν οι ημερολογιακές σημειώσεις της Άννας.

Ο Όττο Φρανκ, μετά την ανάγνωση του ημερολογίου της κόρης του, αφαίρεσε τμήματα «μη ενδιαφέροντα», «προσβλητικά» για ανθρώπους που ακόμη ζούσαν ή πρόσωπα της οικογένειάς του, καθώς και «τολμηρά» για τον παιδικό έρωτα της κόρης του με έναν νεαρό. Ως εκ τούτου, η πρώτη δημοσίευση του ημερολογίου, που έγινε το 1947 στην Ελβετία, ήταν λογοκριμένη, ενώ αποκαταστάθηκε το πλήρες κείμενο μετά τον θάνατο του Όττο Φρανκ, το 1980.

Στην αγγλική γλώσσα πρωτοδημοσιεύτηκε το 1952, με τίτλο *The Diary of a Young Girl* (Το ημερολόγιο ενός μικρού κοριτσιού). Από τότε, το συγκλονιστικό αυτό γραπτό ντοκουμέντο μεταφράστηκε σε πάρα πολλές γλώσσες, έτυχε πολλών επανεκδόσεων και μεταφέρθηκε στον κινηματογράφο, στην τηλεόραση, στο θέατρο και στην όπερα.

Το κείμενο αυτό είναι μια ανθρώπινη εκ βαθέων κραυγή ενός παιδιού του 20ού αιώνα που υπήρξε μάρτυρας της θηριωδίας του Ναζισμού και αποτυπώνει με αφοπλιστική ειλικρίνεια τη φρίκη και την καθημερινή τραγωδία που βίωσαν εκατομμύρια άτομα-θύματα. Το Ημερολόγιο της Άννας Φρανκ αποτελεί το πιο συγκλονιστικό ημερολογιακό κείμενο της παγκόσμιας λογοτεχνίας. Και η συγγραφέας του έχει αναδειχτεί με αυτό το χρονικό του Ολοκαυτώματος σε σύμβολο για τα πάμπολλα Εβραϊόπουλα-θύματα των Ναζί.

Α. Προετοιμαζόμαστε

1. Δείτε στο YouTube το βίντεο με τίτλο «Η ζωή της Άννας Φρανκ», βασισμένο σε βιογραφικό κόμικ, και αναζητήστε στοιχεία για τη γέννηση και την πορεία της σύντομης ζωής της. Συγκεκριμένα, κρατήστε σημειώσεις για: **α)** τα βιογραφικά στοιχεία της Άννας Φρανκ, **β)** τα γεγονότα στη Γερμανία και τις συνέπειές τους για την οικογένεια Φρανκ, **γ)** τη ζωή στην Ολλανδία, **δ)** το καταφύγιο της οικογένειας Φρανκ. Μπορείτε να συμπληρώσετε το γραφικό που ακολουθεί.

Τα βιογραφικά της Άννας Φρανκ	Τα γεγονότα στη Γερμανία	Η ζωή στην Ολλανδία	Το καταφύγιο της οικογένειας
•	•	•	•
•	•	•	•
•	•	•	•
•	•	•	•
•	•	•	•
•	•	•	•
•	•	•	•
•	•	•	•
•	•	•	•
•	•	•	•

2. Περιηγηθείτε στο «Μουσείο Άννας Φρανκ», το οποίο βρίσκεται στο Άμστερνταμ (www.annefrank.org) και δείτε τις θεματικές ενότητες που περιλαμβάνονται στο αναδυόμενο παράθυρο «Anne Frank».
3. Περιηγηθείτε σε κάποια μηχανή αναζήτησης και συγκεντρώστε βασικά στοιχεία για το Ολοκαύτωμα των Εβραίων. Διερευνήστε τι ακριβώς συνέβη τη «Νύχτα των Κρυστάλλων» και γιατί ονομάστηκε έτσι.
4. Διαβάστε την ομιλία της Ελένης Γλύκατζη-Αρβελέρ, κατά την Ημέρα Μνήμης Ολοκαυτώματος (Αθήνα 2002). Τι είναι εκείνο που σας προξένησε περισσότερη εντύπωση από τα λόγια της και αξίζει να το διαφυλάξετε στη μνήμη σας;

Ομιλία Ελένης Γλύκατζη-Αρβελέρ, κατά την Ημέρα Μνήμης Ολοκαυτώματος

Το Ημερολόγιο της Άννας Φρανκ

Σκέψεις ενός παιδιού για την ελευθερία

Παρασκευή 24 Δεκεμβρίου 1943

Αγαπητή Κίτι,

[...] Όταν έρχεται κανείς απ' έξω, με τον άνεμο στα ρούχα και το κρύο στο πρόσωπό του, τότε δέλω να κουκουλωθώ με την κουβέρτα και να σκεφτώ: «Πότε θα επιτρέψουν και σ' εμάς ν' ανασάνουμε λίγο καθαρό αέρα;» [...] Πίστεψέ με, αν σ' έκλειναν μέσα για ενάμιση χρόνο, δεν θα άντεχες ούτε μέρα παραπάνω. Για όλη τη δικαιοσύνη και την ευγνωμοσύνη του κόσμου δεν μπορείς να πνίξεις τα αισθήματά σου. Ποδήλατο, χορό, σφύριγμα, να κοιτάξω έξω τον κόσμο, να νιώσω νέα, να νιώσω ελεύθερη – αυτά λαχταρώ. Δεν πρέπει όμως να το δείχνω, γιατί καμιά φορά σκέφτομαι ότι, αν αρχίζαμε και οι οκτώ να λυπόμαστε τον εαυτό μας ή να κυκλοφορούμε με κατσουφιασμένα πρόσωπα, πού θα μας οδηγούσε; Καμιά φορά αναρωτιέμαι: «Άραγε

δα καταλάβει ποτέ κανείς Εβραίος ή όχι, ότι δεν είμαι παρά ένα κοριτσάκι που χρειάζεται απελπισμένα λίγη μεθυστική διασκέδαση;». Δεν ξέρω και δεν μπορώ να το συζητήσω με κανέναν, επειδή τότε ξέρω ότι θα κλάψω. Φέρνει τόση ανακούφιση το κλάμα.

Πέμπτη 6 Ιουλίου 1944

Αν θέλεις να κερδίσεις την ευτυχία

Αγαπητή Κίτι,

[...] Ζούμε όλοι, αλλά δεν ξέρουμε γιατί ζούμε. Όλοι ζούμε με σκοπό να γίνουμε ευτυχισμένοι. Οι ζωές μας είναι τελείως διαφορετικές κι όμως ίδιες. Εμείς οι τρεις ανατραφήκαμε σε ωραία σπίτια, μάς δόθηκε η ευκαιρία να μάθουμε, η δυνατότητα ν' αποκτήσουμε κάτι, όλοι μας έχουμε λόγο να ελπίζουμε σε πολλή ευτυχία, αλλά... πρέπει να την κερδίσουμε μόνοι μας. Κι αυτό δεν είναι ποτέ εύκολο. Πρέπει να εργαστείς και να εργαστείς σωστά, να μην είσαι νωθρός και να διακινδυνεύεις, αν θέλεις να κερδίσεις την ευτυχία. Μπορεί να φαίνεται ελκυστική η τεμπελιά, αλλά την ικανοποίηση τη δίνει η εργασία.

Σάββατο 15 Ιουλίου 1944

Τα ιδανικά των νέων σε μια ταραγμένη εποχή

Αγαπητή Κίτι,

[...] «Κατά βάθος η νιότη είναι πιο μόνη από τα γηρατεία». Σε κάποιο βιβλίο το διάβασα και δεν το ξέχασα ποτέ, επειδή κατάλαβα πως είναι αλήθεια. Μήπως είναι, λοιπόν, αλήθεια ότι οι μεγάλοι περνούν πολύ πιο δύσκολη ζωή από μάς; Όχι. Ξέρω πως όχι. Οι μεγάλοι έχουν διαμορφώσει τις απόψεις τους για όλα και δεν αμφιταλαντεύονται πριν ενεργήσουν. Είναι δύο φορές πιο δύσκολο για εμάς τους νέους να κρατηθούμε σταθεροί και να επιμείνουμε στις απόψεις μας, σε μια εποχή που γκρεμίζονται και καταστρέφονται όλα τα ιδανικά, που οι άνθρωποι δείχνουν τον χειρότερο εαυτό τους και δεν ξέρουν αν πρέπει να πιστέψουν στην αλήθεια, στο δίκαιο και στον Θεό.

Όποιος πιστεύει ότι οι μεγάλοι περνούν δυσκολότερους καιρούς εδώ μέσα, δεν έχουν την παραμικρή ιδέα πόσο μας βαραίνουν τα προβλήματα, προβλήματα που ίσως πέφτουν πολύ βαριά για τα νιάτα μας, αλλά που μας πιέζουν ασταμάτητα, ώσπου, ύστερα από καιρό, να νιώσουμε ότι βρήκαμε λύση, αλλά η λύση να μη φαίνεται ικανή ν' αντισταθεί στα γεγονότα που την εκμηδενίζουν. Αυτή είναι η δυσκολία σε τούτους τους καιρούς: ανδίζουν ιδανικά, όνειρα και κρυφές ελπίδες, μόνο και μόνο για να συνθλιθούν κάτω από το βάρος της τρομερής αλήθειας.

Είναι πράγματι ν' απορείς που δεν έχω απαρνηθεί όλα μου τα ιδανικά, επειδή φαίνονται πολύ παράλογα και πολύ αδύνατα για να πραγματοποιηθούν. Ωστόσο επιμένω, επειδή σε πείσμα όλων εξακολουθώ να πιστεύω ότι οι άνθρωποι είναι καλοί κατά βάθος. Απλώς δεν αντέχω να στηρίξω τις ελπίδες μου σ' ένα οικοδόμημα θεμελιωμένο στην αναταραχή, τη δυστυχία και τον θάνατο. [...] Στο μεταξύ πρέπει να κρατήσω ζωντανά τα ιδανικά μου. Επειδή ίσως έρθει η στιγμή που θα καταφέρω να τα κάνω πραγματικότητα.

Δική σου, Άννα

Άννα Φρανκ, *Το Ημερολόγιο της Άννας Φρανκ*, εκδόσεις Αναστασιάδη, Αθήνα 1996, σ. 114, 227, 233-234

Το ημερολόγιο της Άννας Φρανκ, Jim Thorpe (American, 20th Century), 1977

Το Ημερολόγιο της Άννας Φρανκ - Κουίζ Αντιστοίχισης φράσεων και εκφραστικών σχημάτων

Β. Συζητάμε

1. «Απλώς δεν αντέχω να στηρίξω τις ελπίδες μου σ' ένα οικοδόμημα θεμελιωμένο στην αναταραχή, τη δυστυχία και τον θάνατο». Ποια ανθρωπινή ανάγκη νομίζετε ότι θέλει να υποδηλώσει η Άννα με αυτή τη φράση;
2. «Πότε θα επιτρέψουν και σ' εμάς ν' ανασάνουμε λίγο καθαρό αέρα;» Έχετε νιώσει ποτέ κάπως έτσι και για ποιο λόγο; Περιγράψτε τη συναισθηματική σας κατάσταση τότε και πώς την αντιμετωπίσατε. Γενικότερα, πώς θεωρείτε ότι χρειάζεται να αντιμετωπίζονται καταστάσεις ασφυκτικού κλοιού; Εξομολογηθείτε τις σκέψεις και τα συναισθήματά σας στην ομάδα των συμμαθητών/τριών σας.
3. Δείτε τον εννοιολογικό χάρτη με τις «Εβραϊκές κοινότητες στην Ελλάδα», όπου καταγράφεται ένα χρονικό της παρουσίας των Εβραίων στην Ελλάδα. Στη συνέχεια, συζητήστε τα εξής: **α)** Υπάρχει εβραϊκή κοινότητα στην πόλη σας; **β)** Ποια η τύχη της στον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο; **γ)** Εξακολουθεί να υφίσταται; **δ)** Σε ποιες πόλεις της χώρας σας οι εβραϊκές κοινότητες διασώθηκαν χάρη στην προσπάθεια γενναίων συμπολιτών τους;

Εννοιολογικός χάρτης προς συμπλήρωση για τις «Εβραϊκές κοινότητες στην Ελλάδα»

Γ. Γράφουμε

1. Να αναζητήσετε τα στοιχεία που αναδεικνύουν την ημερολογιακή μορφή του βιβλίου. Τι εξυπηρετούν και ποια αίσθηση δημιουργούν στον/στην αναγνώστη/τρια; Γιατί το *Ημερολόγιο της Άννας Φρανκ* θεωρείται ένα από τα σημαντικότερα έργα του προηγούμενου αιώνα; Είναι η καλλιτεχνική του αξία που το καθιστά τόσο σημαντικό ή το περιεχόμενό του;

Ημερολόγιο

Το ημερολόγιο είναι συστηματική καταγραφή από ένα άτομο των πιο σημαντικών γεγονότων της προσωπικής του ζωής, καθώς και της δημόσιας ζωής της εποχής του. Πρόκειται για μια συνήθεια που οι απαρχές της χάνονται στα βάθη των αιώνων.

Το ημερολόγιο είναι κείμενο με προσωπικό χαρακτήρα. Κατά κανόνα, δηλαδή, δεν γράφεται για να δημοσιευτεί ή για να διαβαστεί από άλλους, εκτός από τον ίδιο τον συγγραφέα του. Γι' αυτό και χαρακτηρίζεται από ελλειπτική ή και συνθηματική πολλές φορές γραφή, ενώ περιέχει σχόλια, παρατηρήσεις, κρίσεις, σκέψεις και, γενικά, μια προσωπική και υποκειμενική καταγραφή όλων όσων απασχολούν το άτομο που κρατά το ημερολόγιο. Από την άποψη αυτή, διαφέρει από την αυτοβιογραφία, όπου ο συγγραφέας παρουσιάζει τη ζωή του σε συνεχή αφήγηση, χωρίς κενά και με ειρμό, με στόχο να διαβαστεί και να γίνει κατανοητή από τους άλλους.

2. Γράψτε μια σελίδα ημερολογίου υποδυόμενοι την αδελφή της Άννας, τη Μάργκοτ, η οποία είναι τελείως διαφορετική ως χαρακτήρας (σοβαρή, μετρημένη) και περιγράφει τη ζωή και τη σχέση της με την Άννα.
3. Η αυτοαναφορικότητα, ως αφηγηματική τεχνική κατά την οποία ο/η συγγραφέας χρησιμοποιεί πρώτο πρόσωπο για να αναφερθεί στον/στην ίδιο/α, στις ιδέες του/της, στα πράγματά του/της, στα εκφραστικά του/της μέσα, είναι ένα χαρακτηριστικό της γραφής της Άννας Φρανκ. Πώς επηρεάζει η πρωτοπρόσωπη αφήγηση τον/την αναγνώστη/τρια του ημερολογίου της; Απαντήστε γραπτώς σε 10 σειρές.

4. «Ζούμε όλοι, αλλά δεν ξέρουμε γιατί ζούμε. Όλοι ζούμε με σκοπό να γίνουμε ευτυχισμένοι». Σχολιάστε αυτά τα λόγια της Άννας Φρανκ στη διαχρονικότητά τους, εστιάζοντας και στη χρήση του Ενεστώτα χρόνου.
5. «Άραγε θα καταλάβει ποτέ κανείς Εβραίος ή όχι, ότι δεν είμαι παρά ένα κοριτσάκι που χρειάζεται απελπισμένα λίγη μεδυστική διασκέδαση;» Να εξετάσετε τον σκοπό της Άννας και το αισθητικό αποτέλεσμα της ρητορικής της ερώτησης. Να απαντήσετε στο ερώτημά της αποτυπώνοντας τους δικούς σας συλλογισμούς και την ευαισθητοποίησή σας σχετικά με την ανάγκη της χαλάρωσης και διασκέδασης όταν ο άνθρωπος βάλλεται από μεγάλα δεινά (π.χ. πόλεμος).
6. Επισκεφτείτε την «Εγκυκλοπαίδεια του Ολοκαυτώματος» και στην αναζήτηση γράψτε «Ημερολόγια». Διαβάστε τις κατηγορίες των παιδικών ημερολογίων από την περίοδο του Ολοκαυτώματος και, αφού μελετήσετε κάποια από αυτά, να τα παρουσιάσετε γραπτώς σε μια παράγραφο.
7. Να συντάξετε μια επιστολή στους «ισχυρούς της γης», προκειμένου να σταματήσουν τον πόλεμο. Σε ποια σημεία του *Ημερολογίου της Άννας* θα στηριζόσασταν στην προσπάθειά σας να τους πείσετε ότι ο πόλεμος δεν είναι η λύση;
8. «Όστοςο επιμένω, επειδή σε πείσμα όλων εξακολουθώ να πιστεύω ότι οι άνθρωποι είναι καλοί κατά βάθος». Μπορείτε να συνεχίσετε τον συλλογισμό της Άννας: **α)** ως ένας παθών Εβραίος της εποχής εκείνης, **β)** ως ένας ενήλικας του 1940, απαντώντας σύντομα σε μια παράγραφο των 10 σειρών.

Δ. Δημιουργούμε

1. Το βιβλίο της Άννας Φρανκ θα μεταφερθεί στον κινηματογράφο. Έχετε αναλάβει τον σχεδιασμό μιας αφίσας με συμβατικό (σε χαρτί) ή ψηφιακό τρόπο (λ.χ. με την υπηρεσία Canva, ακολουθώντας τη διαδρομή «Create/posters»). Μοιραστείτε την αφίσα με τους/τις συμμαθητές/τριές σας, εξηγώντας γιατί συμπεριλάβατε τα συγκεκριμένα στοιχεία.
2. Επιχειρήστε να εξασφαλίσετε μια αποκλειστική συνέντευξη από κάποιο άτομο εβραϊκής καταγωγής στην πόλη σας. Τι μήνες κουβαλάει από τους δικούς του; Πώς βιώνει το παρελθόν; Στη συνέχεια, αποδελτιώστε την απάντησή του σε ένα κείμενο που θα διαβάσετε στην τάξη στις 27 Ιανουαρίου, με αφορμή τον εορτασμό της Διεθνούς Ημέρας Μνήμης των θυμάτων του Ολοκαυτώματος.
3. Μέσα στις περιγραφές της Άννας, να αναζητήσετε εικόνες του πολέμου από το διαδίκτυο και να δημιουργήσετε ένα κολάζ με τίτλο: «Ένας άδικος πόλεμος». Μπορείτε να αξιοποιήσετε κάποιες δωρεάν διαδικτυακές υπηρεσίες.
4. Παρατηρώντας τις εικόνες στο ψηφιακό αντικείμενο να περιγράψετε την Άννα. Μπορείτε να αξιοποιήσετε κάποιους από τους παρακάτω άξονες περιγραφής προσώπου.

Online υπηρεσίες δημιουργίας κολάζ - Photo Album

Slideshow με φωτογραφίες της Άννας Φρανκ

Περιγραφή προσώπου

Ενδεικτικό διάγραμμα

Πρόλογος

- Ποιο είναι το πρόσωπο, με αναφορά στο ήθος, στην ηλικία και στο επάγγελμα.
- Γενικός χαρακτηρισμός που το διακρίνει από τα υπόλοιπα πρόσωπα της ομάδας.
- Ποια η σχέση που μας συνδέει με αυτό;

Κύριο μέρος

- Γενική εντύπωση εξωτερικών χαρακτηριστικών: ηλικία, παράστημα και στίλ, με έμφαση στα στοιχεία που το διακρίνουν.

Περιγραφή προσώπου, χρώμα, όψη, χαρακτηριστικά, με έμφαση σε μάτια, χείλη, μύτη, μέτωπο, μάγουλα, μαλλιά κ.λπ. Τονίζονται τα στοιχεία που το διακρίνουν.

Περιγραφή χεριών, κάτω άκρων, κορμού και τυχόν χαρακτηριστικών κινήσεων.

Περιγραφή τρόπου ένδυσης και αιτιολόγησή της με βάση τον χαρακτήρα του.

Περιγραφή συμπεριφοράς στην εργασία του και την καθημερινή ζωή.

- Εσωτερικά γνωρίσματα (ψυχικός κόσμος, ενδιαφέροντα).

Αρετές, ελαττώματα και κλίσεις, όπως φαίνονται και όπως με προσεκτικότερη εξέταση αναδεικνύονται.

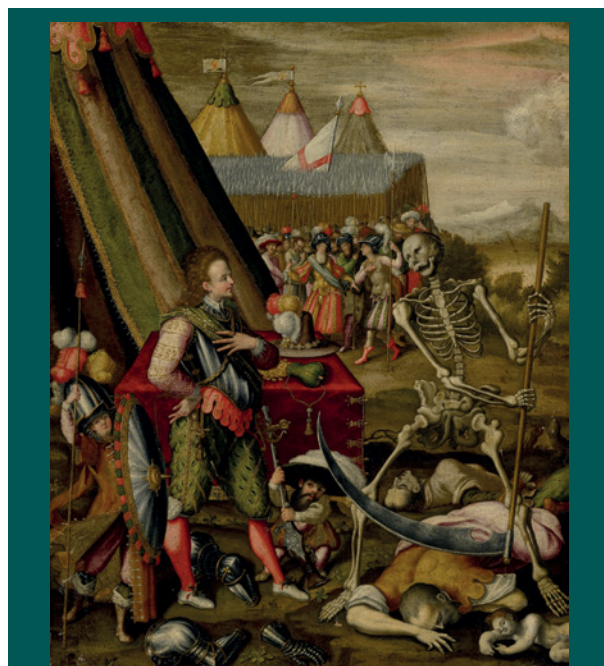
Χαρακτηριστικά επεισόδια ζωής που εκφράζουν έμμεσα το ήθος του.

Επίλογος

- Συναισθήματα και σκέψεις.
- Γενική κρίση δική μας και άλλων.

Λίγα λόγια για τον ζωγράφο...

Ο Αντουάν Καρόν (1521–1599) ήταν Γάλλος δεξιτέχνης υαουργός, εικονογράφος, ζωγράφος του Βόρειου Μανιεριστή και προϊόν της Σχολής του Φοντενεμπλό. Είναι ένας από τους λίγους Γάλλους ζωγράφους της εποχής του που είχαν έντονη καλλιτεχνική προσωπικότητα.

Ο διάλογος του πρίγκιπα με τον θάνατο, αλληγορία της φρίκης του πολέμου, Αντουάν Καρόν

Η Ζλάτα Φιλίποβιτς (Σεράγεβο της Βοσνίας-Ερζεγοβίνης, 3 Δεκεμβρίου 1980) είναι Βόσνια συγγραφέας, γνωστή για το ημερολόγιο που κρατούσε από το 1991 έως το 1993, παιδί ακόμη στο Σεράγεβο, κατά τη διάρκεια του πολέμου της Βοσνίας. Η Ζλάτα και η οικογένειά της επέζησαν του πολέμου και διέφυγαν στο Παρίσι, το 1993, όπου έμειναν για έναν χρόνο.

Σπούδασε Ανθρωπιστικές Επιστήμες στην Οξφόρδη και Διεθνείς Σπουδές Ειρήνης στο Δουβλίνο (Ιρλανδία). Έχει μιλήσει εκτενώς σε σχολεία και πανεπιστήμια σε όλο τον κόσμο για τις εμπειρίες της.

Σήμερα, η Ζλάτα ζει στην Ιρλανδία και ασχολείται με κοινωνικά θέματα, επιστημονικά και ιστορικά ντοκιμαντέρ. Εργάζεται για έναν πιο ειρηνικό κόσμο μαζί με διάφορους διεθνείς οργανισμούς, όπως η UNICEF ή η UNESCO και άλλες μη κυβερνητικές οργανώσεις.

5. Ζλάτα Φιλίποβιτς

Το Ημερολόγιο της Ζλάτα

Εισαγωγικό σημείωμα

Η Ζλάτα, στην ηλικία των 11 ετών και ζώντας στο Σεράγεβο, κρατάει ημερολόγιο, όπου αφηγείται την καθημερινή της ζωή. Όταν ξεσπάει ο πόλεμος στη Γιουγκοσλαβία, ο κόσμος της παιδικής της αθωότητας καταρρέει. Και ξεκινά, από το 1991 έως το 1993, να καταγράφει όσα συμβαίνουν γύρω της με τη μορφή επιστολών απευθυνόμενη στη θεία Μίμι (Mimmy). Αφηγείται τον τρόμο, την οργή, τον παραλογισμό του πολέμου, τους βομβαρδισμούς, τις κακουχίες της ζωής, χωρίς φυσικό αέριο, ηλεκτρισμό ή νερό, τη διαβίωση με πακέτα τροφίμων των Ηνωμένων Εθνών.

Το καλοκαίρι του 1993, το ημερολόγιό της επιλέχτηκε ανάμεσα σε εκατό άλλα για δημοσίευση από μια ομάδα ειρήνης στο Σεράγεβο. Στη συνέχεια, εκδόθηκε από γαλλικό εκδοτικό οίκο και αμέσως κέρδισε το αναγνωστικό κοινό. Από τότε έχει μεταφραστεί σε πολλές γλώσσες του κόσμου και συγκρίθηκε με Το Ημερολόγιο της Άννας Φρανκ για τον απλό και επικοινωνιακό τρόπο της γραφής του όσο και για τον ζοφερό κόσμο που περιγράφει.

Το Ημερολόγιο της Ζλάτα, η κραυγή της αγωνίας ενός παιδιού, γίνεται ένα συγκλονιστικό χρονικό της φρίκης του πολέμου και της απώλειας της αθωότητας μιας νεαρής κοπέλας.

Α. Προετοιμαζόμαστε

1. Δείτε τον χάρτη των Βαλκανίων. Από ποιες χώρες αποτελείται η Βαλκανική Χερσόνησος και από ποιες θάλασσες θρέχεται; Αναζητήστε έναν χάρτη των Βαλκανίων στο «Φωτόδεντρο».
2. Γνωρίζετε πότε έγινε ο πόλεμος στον οποίο αναφέρεται η Ζλάτα; Αναζητήστε στο διαδίκτυο πληροφορίες και εικόνες για τον πόλεμο αυτόν.
3. Τα περιστέρια του Σεράγεβο/Σεράγεβο, μια χαρακτηριστική εικόνα της πόλης, είχαν εξαφανιστεί κατά τη διάρκεια του πολέμου. Γιατί πιστεύετε; Τι συμβολίζουν παραδοσιακά τα περιστέρια;

Το Ημερολόγιο της Ζλάτα

Δευτέρα 29 Ιουνίου 1992

Dear Mimmy

ΔΕΝ ΜΠΟΡΩ ΠΙΑ ΤΟΥΣ ΒΟΜΒΑΡΔΙΣΜΟΥΣ! ΚΑΙ ΤΙΣ ΟΒΙΔΕΣ ΠΟΥ ΠΕΦΤΟΥΝ! ΚΑΙ ΤΟΥΣ ΝΕΚΡΟΥΣ! ΚΑΙ ΤΗΝ ΑΠΕΛΠΙΣΙΑ! ΚΑΙ ΤΗΝ ΠΕΙΝΑ! ΚΑΙ ΤΗ ΔΥΣΤΥΧΙΑ! ΚΑΙ ΤΟ ΦΟΒΟ!

Η ζωή μου δεν είναι όλα αυτά!

Δεν μπορεί κανείς να κατηγορήσει μια μαθήτρια έντεκα χρονών επειδή θέλει να ζήσει! Μια μαθήτρια που δεν πηγαίνει πια στο σχολείο, που δε νιώθει καμία χαρά, καμία από τις συγκινήσεις μιας μαθήτριας. Ένα παιδί που δεν μπορεί να παίζει πια, που έχει μείνει χωρίς φίλες, χωρίς ήλιο, χωρίς πουλιά, χωρίς επαφή με τη φύση, χωρίς φρούτα, χωρίς σοκολάτες, χωρίς καραμέλες, ένα παιδί που έχει μείνει μόνο με λίγο γάλα σε σκόνη. Ένα παιδί που, με μια μόνο λέξη, δε ζει σαν παιδί. Ένα παιδί του πολέμου. Τώρα πια συνειδητοποιώ πραγματικά ότι βρίσκομαι μέσα σ' έναν πόλεμο, ότι είμαι μάρτυρας ενός βρόμικου και απεχθούς πολέμου. Εγώ, όπως επίσης και χιλιάδες άλλα παιδιά μιας πόλης που καταστρέφεται, κλαίει, θρηνεί, ελπίζει σε μια βοήθεια που δε θα έρθει. Θεέ μου, θα σταματήσουν όλα αυτά μια μέρα, θα μπορέσω να ξαναγίνω μαθήτρια, να ξαναγίνω ένα παιδί που θα είναι χαρούμενο επειδή είναι παιδί; Άκουσα να λένε ότι η παιδική ηλικία είναι η πιο όμορφη περίοδος της ζωής. Ήμουν χαρούμενη όταν ζούσα σαν ένα φυσιολογικό παιδί, αυτός ο βρόμικος πόλεμος, όμως, μου πήρε τα πάντα. Για ποιο λόγο; Είμαι θλιμμένη. Θέλω να κλάψω. Κλαίω.

Η Ζλάτα σου

Τρίτη 10 Αυγούστου 1992

Dear Mimmy

Δεν έχουμε νερό και ηλεκτρικό ρεύμα, τα φέρνουμε βόλτα όπως μπορούμε.

Όταν βγαίνω έξω και δεν πέφτουν πυροβολισμοί, μου δημιουργείται η εντύπωση ότι ο πόλεμος έχει τελειώσει, οι διακοπές όμως του νερού και του ηλεκτρικού ρεύματος, το σκοτάδι, ο χειμώνας, η έλλειψη ξυλείας και τροφίμων με ξαναφέρνουν στην πραγματικότητα και συνειδητοποιώ τότε ότι ο πόλεμος εξακολουθεί να είναι εδώ. Για ποιο λόγο; Για ποιο λόγο τα «κακομαθημένα παιδιά» δεν καταλήγουν σε μια συμφωνία; Πραγματικά διασκεδάζουν. Μαζί μας.

Γράφω καδισμένη στο τραπέζι, αγαπημένη μου Mimmy, και βλέπω τον μπαμπά και τη μαμά. Διαβάζουν. Όταν σηκώνουν τα μάτια τους από τα βιβλία τους, αυτά λάμπουν. Τί να σκέπτονται; Τα βιβλία που διαβάζουν, ή μήπως προσπαθούν να συναρμολογήσουν τα κομμάτια που έχει σκορπίσει ο πόλεμος; Μου δημιουργείται ένα παράξενο συναίσθημα όταν τους βλέπω έτσι. Κάτω από το φως του καντηλιού (δεν έχουμε πια κεριά, έχουμε φτιάξει, λοιπόν, καντήλια με λάδι), μου φαίνονται όλο και πιο θλιμμένοι. Κοιτάζω τον μπαμπά. Πόσο έχει αδυνατίσει! Έχει χάσει είκοσι πέντε κιλά σύμφωνα με τη ζυγαριά, όταν όμως τον βλέπω, έχω την εντύπωση ότι έχει αδυνατίσει πολύ περισσότερο. Θα έλεγε κανείς ότι ακόμα και τα γυαλιά του έχουν γίνει πολύ μεγάλα για το πρόσωπό του. Και η μαμά, επίσης, έχει αδυνατίσει πάρα πολύ. Θα έλεγε κανείς ότι έχει ζαρώσει, ο πόλεμος έχει σκάψει ρυτίδες στο πρόσωπό της. Θεέ μου, τί έχει κάνει αυτός ο πόλεμος στους γονείς μου!... Δε μοιάζουν πια με τον μπαμπά και τη μαμά μου. Θα σταματήσουν όλα αυτά μια μέρα, θα τελειώσουν τα βάσανά μας, για να ξαναγίνουν οι γονείς μου αυτό που ήταν χαρούμενοι, χαμογελαστοί, όμορφοι άνθρωποι;

Αυτός ο ανόητος πόλεμος καταστρέφει τα παιδικά μου χρόνια, καταστρέφει τη ζωή των γονιών μου. Μα, ΓΙΑ ΠΟΙΟ ΛΟΓΟ; STOP THE WAR! PEACE! I NEED PEACE!

Εμπρός, θα παίξω μια παρτίδα χαρτιά μαζί τους!

Η Ζλάτα που σε αγαπάει

Δευτέρα 15 Μαρτίου 1993

Dear Mimmy

Είμαι πάλι άρρωστη. Πονάει ο λαιμός μου, φτερνίζομαι και βήχω. Σύντομα έρχεται η άνοιξη. Η δεύτερη άνοιξη του πολέμου. Το ξέρω χάρη στο ημερολόγιο, γιατί την άνοιξη δεν τη βλέπω, δεν μπορώ να τη δω,

γιατί δεν την αισθάνομαι. Το μόνο που βλέπω είναι οι δυστυχημένοι άνθρωποι, που εξακολουθούν να μεταφέρουν νερό, και άλλους, ακόμα πιο δυστυχημένους, νέους ανθρώπους που δεν έχουν πια χέρια ή πόδια.

Είναι όσοι ήταν αρκετά τυχεροί, ή άτυχοι, και δε σκοτώθηκαν. Δεν υπάρχουν πια δέντρα που ν' ανθίζουν, ούτε πουλιά, ο πόλεμος κατέστρεψε τα πάντα. Δεν υπάρχουν πια ανοιξιάτικα κελαηδήματα. Δεν υπάρχουν καν τα περιστέρια, το σύμβολο του Σεράγιοβο.

Δεν υπάρχουν πια παιδικές φωνές, ούτε παιχνίδια. Τα παιδιά δεν μοιάζουν πια με παιδιά. Τους πήραν την παιδική τους ηλικία, και χωρίς παιδική ηλικία δεν υπάρχουν παιδιά. Έχω την εντύπωση ότι το Σεράγιοβο αργοπεθαίνει, εξαφανίζεται. Πώς, λοιπόν, θα μπορούσα να αισθάνομαι την άνοιξη, την εποχή που ξυπνάει τη ζωή, όταν εδώ δεν υπάρχει πια ζωή, όταν εδώ όλα μοιάζουν νεκρά;

Είμαι και πάλι θλιμμένη, Mimmy. Πρέπει να σου πω ότι η θλίψη με κυριεύει ολοένα και πιο συχνά. Είμαι θλιμμένη όταν σκέφτομαι, και πρέπει να σκέφτομαι.

Η Ζλάτα σου

Ζλάτα Φιλίποβιτς, *Το ημερολόγιο της Ζλάτα*, στο *Νέα Ελληνικά. Α΄ ΕΠΑΛ Γενικής Παιδείας*, εκδόσεις Υπουργείο Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων-ΙΕΠ-ΙΤΥΕ «Διόφαντος», Αθήνα χ.χ., σ. 152-155

Το Ημερολόγιο της Ζλάτα - Μια ανάγνωση

Β. Συζητάμε

1. Παρατηρήστε ότι στο *Ημερολόγιο της Ζλάτα* υπάρχει σε κάποια σημεία μεγαλογράμματη γραφή. Τι νομίζετε ότι η γραφή αυτή εξυπηρετεί;
2. «Αυτός ο ανόητος πόλεμος καταστρέφει τα παιδικά μου χρόνια, καταστρέφει τη ζωή των γονιών μου». Στα μάτια της Ζλάτα ο πόλεμος φαντάζει ανόητος. Διατυπώστε τη δική σας άποψη «συνομιλώντας» μαζί της. Πιστεύετε ότι υπάρχουν περιπτώσεις «λογικού πολέμου»;

Γ. Γράφουμε

1. Στο κείμενο διατυπώνονται μια σειρά από ερωτήματα. Η Ζλάτα άλλοτε απαντά σε αυτά και άλλοτε τα αφήνει ασχολίαστα. Τι προσδίδουν αυτά τα ερωτήματα στο κείμενο και πώς τα ονομάζουμε;
2. Το α΄ ενικό κυριαρχεί στο κείμενο και μαζί με αυτό ένας ασθματικός τόνος που υποδηλώνει την αγωνία της Ζλάτα. Εντοπίστε σημεία του κειμένου στα οποία εκδηλώνεται πολύ έντονα.

Δ. Δημιουργούμε

1. Υποδέστε ότι είστε η Ζλάτα και σας καλούν στον ΟΗΕ να εκφωνήσετε έναν λόγο για όσα συμβαίνουν στην πόλη σας κατά τη διάρκεια του πολέμου. Καταγράψτε τον.
2. Υποδέστε ότι είστε η Μίμι, η αγαπημένη θεία της Ζλάτα. Γράψτε ένα γράμμα με το οποίο προσπαθείτε να την παρηγορήσετε.
3. Η Ζλάτα, κάνοντας χρήση της δηλωτικής (κυριολεκτικής) και συνυποδηλωτικής (μεταφορικής) έννοιας της λέξης «άνοιξη», συνδυάζει τον πόλεμο που βιώνει με το γύρω της περιβάλλον. Ακούστε από τους *Ελεύθερους Πολιορκημένους* του Διονύσιου Σολωμού το Σχέδιασμα Β΄, στο οποίο περιγράφεται η ομορφιά της ανοιξιάτικης φύσης ως εμπόδιο για τη συμμετοχή στον πόλεμο. Εσείς, αφού κάνετε χρήση του αντιθετικού δίπολου «Πόλεμος και Άνοιξη», γράψτε το δικό σας ποίημα σε ελεύθερο στίχο.

Ελεύθεροι Πολιορκημένοι - Μια ανάγνωση

6. Γιάννης Μαγκλής

Γιατί

Ο Γιάννης Μαγκλής (1909-24 Απριλίου 2006) γεννήθηκε στην υπό οθωμανική κατοχή Κάλυμνο της Δωδεκανήσου, η οποία στη συνέχεια κατακτήθηκε από τους Ιταλούς. Εργάστηκε σε σπογγο-εμπορική επιχείρηση για είκοσι τρία χρόνια. Είναι ο μοναδικός Έλληνας λογοτέχνης που ανέδειξε τη ζωή των Ελλήνων σφουγγαράδων.

Το έργο του εντάσσεται στην Ελληνική Ρεαλιστική Ηθογραφία και χαρακτηρίζεται από αμεσότητα στη γραφή του, απλό ύφος και εξαιρετική αφηγηματική ικανότητα.

Εισαγωγικό σημείωμα

Το διήγημα προέρχεται από τη συλλογή διηγημάτων *Δεν υπάρχουν αμαρτωλοί* (1956). Ο συγγραφέας, εμφορούμενος από ανθρωπιστικό και αντιπολεμικό πνεύμα, καθώς και από συναισθήματα αγάπης και αλληλεγγύης, αναζητά απαντήσεις στα αιώνια ερωτήματα: γιατί πολεμούν οι άνθρωποι, τι οδηγεί τα άτομα και τους λαούς σε αντιπαράθεση, τι χωρίζει τους ανθρώπους, ποια είναι τα αγαθά της ειρήνης και πολλά άλλα.

Το κείμενο είναι μια ηχηρή διαμαρτυρία στον παραλογισμό και στη φρίκη του πολέμου και ταυτόχρονα μια εναγώνια έκκληση προς όλους τους λαούς για ειρήνη, ανεξαρτήτως εθνικότητας, θρησκείματος, γλώσσας ή πολιτισμού.

Α. Προετοιμαζόμαστε

1. Αναζητήστε τα αντιπολεμικά σκίτσα του Gunduz Aghayev (λέξεις-κλειδιά που θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν: Gunduz Aghayev war peace illustrations) και περιγράψτε κάποια από αυτά.
2. Αναρωτηθείτε πόσοι πόλεμοι έχουν ξεσπάσει από το έτος 1900 έως το 1975. Δείτε την χρονογραμμή, όπου σημειώνονται χρονολογικά η αρχή και το τέλος του κάθε πολέμου, οι χώρες που πήραν μέρος και οι νικητές. Ποιες οι σκέψεις σας;

Χρονογραμμή με τις πολεμικές επιχειρήσεις μεταξύ 1900 και 1975

Γιατί

Σουρούπωνε και η μάχη που είχε αρχίσει σύναυγα¹² κόπασε πια. Λίγη ώρα πριν έπεφτε ακόμη αραιό λιανοντούφεκο. Κάποιοι θερμόαιμος χτυπούσε στο πείσμα του οχτρού.

Όμως τώρα ήταν πλέρια ησυχία. Ο μεγάλος ήλιος που ολημερίς τσουρουφλούσε φίλους κι οχτρούς είχε γυρίσει πια να ξεκουραστεί. Σιχάθηκε να βλέπει τους ανθρώπους να σκοτώνονται συναμεταξύ τους κι έκλεισε τα μάτια να ξεχάσει.

Ο νέος στρατιώτης ακούμπησε απάνω στο βράχο το ντουφέκι και το κράνος, άνοιξε τα χέρια πλατιά να ξεμουδιάσει το απανωκόρμι, ανάσανε βαθιά κάνα δυο φορές και διασπαστικός βάλθηκε να κατηφορίζει την πλαγιά, να φτάξει πιο γρήγορα στη ρεματιά που από χτες είχε σημάνει¹³ μια φλεβίτσα γάργαρο, πεντακάδαρο νερό. Ήτανε δροσιά κάτω εκεί και το θρεμένο χορτάρι μύριζε όμορφα. Ο νέος στρατιώτης έσκυψε πάνω από την ξεχειλισμένη γουρνίτσα¹⁴ κι ήπια άφθονο το κρύο νεράκι. Η φλόγα έσβησε από τα σωδικά του.

«Αχ, τι δροσιά...», είπε. Έσκυψε πάλι, χούφτιασε το νερό και το 'χυσε στο πρόσωπο κι απάνω στο κεφάλι. Δροσίστηκε, καθαρίστηκε, μέρεψε¹⁵. Έγινε άλλος άνθρωπος. Σήκωσε ψηλά το κεφάλι, κοίταξε τον ουρανό και μίλησε χαρούμενα.

— Θε μου, όμορφη 'ναι η ζωή του ανθρώπου. Κάνε με το καλό να τελέψει¹⁶ γρήγορα ο πόλεμος, να γυρίσω πίσω στο σπίτι κοντά στη γριά μανούλα που με καρτερά και κοντά στ' αδέρφια μου.

Τέλεψε το λόγο, χάιδεψε ακόμα με το χέρι, με το μάτι το δροσερό νεράκι. Σηκώθηκε να φύγει. Αξάφνου άκουσε πλάι του περπατηξιά, εκεί, από την άλλη μεριά της ανηφόρας, κι έστριψε απότομα το κεφάλι να δει.

Ένας άλλος στρατιώτης, οχτρός, κατέβαινε και τούτος ξέγνοιastos και ξαρμάτωτος¹⁷, να πιει από τη γουρνίτσα, να δροσιστεί και, με τον τρόπο τούτο, να ευχαριστήσει το Θεό, που τον προστάτεψε και τον φύλαξε και τη μέρα τούτη.

Μα ο πρώτος στρατιώτης ξέχασε ολότελα τα όσα τώρα δα είπε αγναντεύοντας τον ήσυχο ουρανό και μονοστιγμής τράβηξε από τη μέση του το πιστόλι και το πρότεινε στον οχτρό.

Ο άλλος που ερχότανε διψασμένος από την ολόημερη κάψα¹⁸, κι ένιωθε κιόλας να λαγαρίζει μέσα του το τρεχούμενο νεράκι και να του δροσίζει τα πυρωμένα σωδικά, τρομαγμένος τώρα μπρος στο απλωμένο πιστόλι σήκωσε μονομιάς τα χέρια και κάτω είπε στη γλώσσα του παρακλητικά, με φοβισμένη, συγκινημένη φωνή. Τάχατες ήθελε να πει:

«Κοίταξέ με, αδερφέ μου, είμαι ολομόναχος και άοπλος. Δίψασα πολύ και ήρδα να πιω λίγο νεράκι. Λυπήσου με, είμαι αθώος, χάρισέ μου τη ζωή. Κοίταξε, είμαι νέος πολύ και ξέρεις, μια γριά μάνα που δεν έχει στον κόσμο άλλο κανένα, με καρτερά».

Μα ο νέος στρατιώτης ξέχασε μονομιάς το Θεό. Έχασε τον άνθρωπο, πίεσε τη σκαντάλη και η σφαίρα γλίστρησε από την κάννη και χτύπησε κατάστημα τον οχτρό.

Ο άνθρωπος κυλίστηκε πάνω στη γης σπαράζοντας και βογκώντας.

Ο νέος στρατιώτης, νευρικός πολύ, σίμωσε το χτυπημένο και στάθηκε απάνω του κοιτώντας τον.

Ο ξένος ήτανε πεσμένος ανάσκελα. Σάλευε σπασμωδικά, κούναγε τα πόδια κι έσφιγγε τα δυο χέρια του απάνω στο στήθος.

Τα χλωμά πονεμένα χείλη κινιόντουσαν σιωπηλά. Τα ορθάνοιχτα μάτια κοιτούσαν γιομάτα απορία και φόβο το νέο στρατιώτη. Και πάνω σε όλο το πρόσωπο: μέτωπο, μάτια, χείλη, ήταν περιχυμένα ο ανθρώπινος πόνος και το ξάφνιασμα.

Του νέου στρατιώτη τού φάνηκε σαν να τόνε ρωτούσε:

¹² σύναυγα: ξημερώματα.

¹³ είχε σημάνει: είχε εντοπίσει.

¹⁴ γουρνίτσα: μικρή πηγή.

¹⁵ μέρεψε: ημέρωσε.

¹⁶ να τελέψει: να τελειώσει.

¹⁷ ξαρμάτωτος: χωρίς όπλα.

¹⁸ κάψα: ζέστη.

«Γιατί το 'κανες το κακό τούτο, αδερφέ μου άνθρωπε; Γιατί δέλησες να κριματιστείς¹⁹, να πάρεις στο λαιμό σου το αίμα ενός αδού; Παρακάλαγα το Θεό να μ' έχει καλά και να γυρίσω γρήγορα στο χωριό, ν' αγκαλιάσω τη μανούλα μου και να της φιλήσω τα κουρασμένα ματάκια».

Κι όσο ο νέος στρατιώτης τον κοίταζε, δάρρευε ότι τα πικραμένα χείλη του πληγωμένου τού μίλαγαν, του έλεγαν τον πόνο και το παράπονό του.

«Κι ακόμα, σα να του 'λεγε, μια κοπελίτσα με περίμενε. Είχαμε κάνει όνειρα πολλά μαζί και καρτέραγε να σταματήσει ο καταραμένος πόλεμος να γυρίσω στο χωριό. Μα τώρα, αδερφέ μου, να, κοίταξε πώς με κατάντησες».

Ένα σκληρό χέρι έσφιγγε την καρδιά του νέου στρατιώτη.

Σιδερένιος κύκλος πέρασε γύρω από το κεφάλι του, του το 'σφιγγε και τον πόναγε. Τα μάτια καίγανε. Τον έπιασε παράξενο κακό κι άρχισε να τρέχει την ανηφόρα. Γλίστραγε, έπεφτε, πετιόταν απάνω και ξανά πάλι έτρεχε.

Μεσοστρατίς του βουνού σταμάτησε. Δεν μπορούσε άλλο. Λαχάνιασε, πιάστηκε η καρδιά του, κουράστηκαν τα πόδια, λύγισαν τα γόνατα. Έμεινε εκεί ασάλευτος με το κεφάλι σκυμμένο να σκέφτεται. Μα να σκεφτεί δεν μπορούσε. Χτύπαγαν τα μηνίγγια, το κεφάλι βούιζε. Αξάφνου, χωρίς καλά καλά να ξέρει τι κάνει, βάλθηκε να τρέχει πάλι την πλαγιά κατηφορίζοντας. Μέσα στο μυαλό του τώρα καρφώθηκε μια σκέψη: να προφτάξει, να βοηθήσει το χτυπημένο.

— Θε μου, μουρμούρισε, λυπήσου τον, λυπήσου με. Άφησέ τον να ζήσει.

Έφταξε στη ρεματιά, σίμωσε το χτυπημένο. Τον άγγιξε· ήτανε ζεστός.

Άπλωσε τα χέρια, τα πέρασε με προσοχή κάτω από το πληγωμένο κορμί, τ' αγκάλιασε ολόγυρά του, τον έσυρε απάνω του και τον κράτησε έτσι σφιχτά. Χτύπαγε η καρδιά θουτημένη στην αγωνία. Τρυφεράδα και πόνος, αγάπη και φροντίδα, όλα τούτα μαζί τότε συνεπήραν.

Σιγά, προσεχτικά, τον έφερε ίσαμε τη γουρνίτσα και τον ακούμπησε απάνω στο γρασίδι· πήρε το νερό, που με λαχτάρα κατέβηκε να πει, και του 'βρεξε τα μαλλιά, του καθάρισε το νεανικό, ωραίο πρόσωπο, του 'σθησε το λεπτό ματωμένο αυλάκι που 'χε στεγνώσει εκεί στην αριστερή μεριά του στομάτου. Του πήρε το χέρι, το άπλωσε απάνω στην ανοιχτή δική του παλάμη και το απαλοχάιδευε.

— Αδερφέ μου, του 'λεγε γλυκά, τρυφερά, αδερφέ μου, συχώρα με· και τα δάκρυα τρέχαν καυτά.

Η νύχτα κατέβηκε ολούδες και απλωμένο σκοτάδι τούς τύλιξε.

— Καλέ μου, πονεμένη μου αδερφέ, μουρμούρισε ο νέος στρατιώτης συντριμμένος. Συχώρα με, καλέ μου, δεν το 'δελα· δεν είμαι φονιάς, σου τ' ορκίζομαι, δεν είμαι φονιάς. Να, μια στιγμή μονάχα ξέχασα πως είμαι άνθρωπος, ξέχασα πως είσαι άνθρωπος, αδερφός μου. Πως μάνα και σένα σε περιμένει στο φτωχικό της; μάνα και πατέρας κι αδέρφια. Ξέχασα, γιατί αυτοί οι κακούργοι θέλανε να με κάνουν να ξεχάσω.

Θυμήθηκε τα λόγια που τους μάθαιναν κι έστρεψε πέρα το βλέμμα ανταριασμένο και άγριο μες στο σκοτάδι. Ύστερα τότε συνεπήρε πάλι ο πόνος. Απαλοχάιδευε το χέρι του χτυπημένου και τα δάκρυα ξεχείλιζαν και το μούσκευαν.

Όμως ο άλλος πια δεν άκουγε· μήδ' ένιωθε. Η ψυχή του είχε πετάξει και το τυραγνισμένο κορμί άρχισε να σκεβρώνει²⁰. Το σκοτάδι πύκνωσε πιότερο και σκέπασε τους δυο ανθρώπους: φονιά και θύμα, που στέκονταν πλάι πλάι και που ο ένας απαλοχάιδευε το χέρι του άλλου και του μουρμούριζε λόγια αγάπης και πόνου, σα να 'τανε φίλοι παλιοί, σα να 'τανε αδέρφια. Λόγια αγάπης που ο άλλος πια δεν άκουγε.

Γιάννης Μαγκλής, *Δεν υπάρχουν αμαρτωλοί*, εκδόσεις Δωρικός, Αθήνα 1956, σ. 57-60

Γιατί; - Κουίζ
Αντιστοίχισης
φράσεων και
εκφραστικών
σχημάτων

¹⁹ να κριματιστείς: να αμαρτήσεις.

²⁰ να σκεβρώνει: να κυρτώνει.

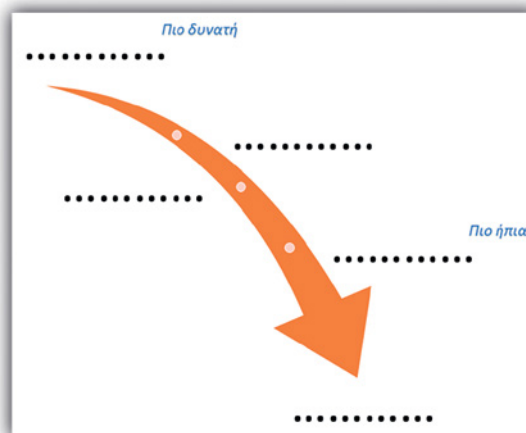
Β. Συζητάμε

1. Στο αφηγηματικό κείμενο δεν υπάρχουν τοπικοί (πού;), χρονικοί (πότε;) ή ονομαστικοί (ποιοι;) προσδιορισμοί. Συζητήστε την επιλογή του συγγραφέα. Στη συνέχεια, συμπληρώστε εσείς τον τίτλο με μια ερωτηματική πρόταση.
2. Προσδιορίστε τον τύπο του αφηγητή και τον αφηγηματικό χρόνο και εξηγήστε τη λειτουργία τους στο κείμενο.
3. Ποια είναι τα κοινά γνωρίσματα των δύο στρατιωτών; Ποια τα στοιχεία που τους διαφοροποιούν, ώστε ο ένας να οδηγήσει σε θάνατο τον άλλο;
4. Ποια η κατάληξη της ιστορίας; Θα μπορούσε να ήταν διαφορετική; Τι πιστεύετε; Για ποιο λόγο θα επιλέγατε να την αλλάξετε; Τι θα προτεινάτε;
5. «Θε μου, όμορφη 'ναι η ζωή του ανθρώπου». Πότε, τελικά, αντιλαμβάνεται κανείς ότι η ζωή είναι όμορφη; Τι είναι αυτό που τον κάνει να αλλάξει οπτική θέασης των πραγμάτων και των καταστάσεων;
6. «Συχώρα με, καλέ μου, δεν το 'θελα· δεν είμαι φονιάς, σου τ' ορκίζομαι, δεν είμαι φονιάς. [...] Ξέχασα, γιατί αυτοί οι κακούργοι θέλανε να με κάνουν να ξεχάσω». Ποιοι είναι εκείνοι που θέλουν να κάνουν τον στρατιώτη να ξεχάσει; Τι εξυπηρετεί στην πορεία του πολέμου να ξεχνούν οι στρατιώτες ότι είναι άνθρωποι; Τι θα συμβεί αν θυμηθούν την ανθρωπινή ιδιότητά τους;

Γ. Γράφουμε

1. Εντοπίστε τα βασικότερα σημεία του κειμένου μέσα από τα οποία προκύπτει το ανθρωπιστικό και αντιπολεμικό του μήνυμα. Στη συνέχεια, γράψτε μια δική σας παράγραφο με αντιπολεμικό μήνυμα.
2. Τα συναισθήματα του στρατιώτη εναλλάσσονται. Από τη γαλήνη και την ψυχική ανάταση στην καχυποψία, στον φόβο, στις τύψεις και στη συντριβή. Να εντοπίσετε τα σχετικά αποσπάσματα και τις συγκεκριμένες γλωσσικές επιλογές όπου γίνεται φανερή η συντριβή του στρατιώτη για τον χαμό του αντιπάλου του. Καταγράψτε τες με μια διαβάθμιση από τις πιο ήπιες στις πιο δυνατές.

3. Διαβάστε το παρακάτω απόσπασμα και παρουσιάστε γραπτώς τη στάση που κρατάει ο Έλληνας στρατιώτης απέναντι στον Ιταλό εχθρό του. Να τη συγκρίνετε με αυτή του στρατιώτη στο διήγημα *Γιατί* και να εξηγήσετε το διαφορετικό κίνητρό τους.

«Περπατούσαμε μέρες στα χιονισμένα βουνά. Τα ρούχα μας ήταν μούσκεμα και τα πόδια μας κοκαλωμένα από το κρύο. Παπούτσια σκισμένα, μουλιασμένες κάλτσες και κρυοπαγήματα. Σέρναμε τους σάκους μας με τις τελευταίες προμήθειες και ψάχναμε ένα μονοπάτι να μας βγάλει από τον εφιάλτη. Να βγούμε στην πόλη, να θρούμε λίγο φαγητό και ζεστασιά.

Είδα το σώμα του από μακριά. Από τη στολή κατάλαβα πως ήταν Ιταλός.

Ήταν νεκρός. Ένας νεκρός που όσο τον πλησιάζαμε γινόταν άνθρωπος. Οι αρβύλες του έλαμπαν στο χιόνι, σχεδόν ανέγγιχτες. Δεν ήταν σωστό, σίγουρα δεν ήταν σωστό, όμως τα πόδια μου έριχναν σουβλίες ως τη μέση κι έπειτα άρχισαν να μουδιάζουν. Δεν τα ένωθα πια.

Άφησα τον σάκο καταγής και τον πλησίασα. Ετοιμαζόμουν να του βγάλω τις αρβύλες και να τις φορέσω, όταν άκουσα μια φωνή αχνή να μου λέει “gracia fratello” (“Ευχαριστώ αδερφέ”). Ζούσε. Νόμιζε ότι πήγα να τον βοηθήσω. Έκατσα κάτω, δίπλα του, του κράτησα το χέρι και τον χάιδεψα στα μαλλιά. Ύστερα από λίγο, το βλέμμα του χάθηκε. Άφησα τις μπότες του εκεί, να φυλάνε τα πόδια του. Σαν να είχε σημασία».

Μελίνα Σιδηροπούλου, *Ήλιος με μουστάκια*, εκδόσεις Καλειδοσκόπιο, Αθήνα 2019

4. Η Σβετλάνα Αλεξίεβιτς, η Λευκορωσίδα δημοσιογράφος και συγγραφέας στο βιβλίο της *Οι Μολυβένιοι Στρατιώτες* (εκδόσεις Σύγχρονοι Ορίζοντες, Αθήνα 2002) αποκαλύπτει και συνδέει υπομονετικά μαρτυρίες Σοβιετικών στρατιωτών, αλλά και γράμματα με τις οικογένειές τους κατά τη διάρκεια του πολέμου που κήρυξε η Σοβιετική Ένωση στο Αφγανιστάν. Διαβάστε το αποκαλυπτικό χρονικό του δεκαετούς αυτού πολέμου μέσα από τις μαρτυρίες αφανών ανθρώπων. Υπογραμμίστε: **α)** σημεία-κλειδιά που βρήκατε στα αποσπάσματα, **β)** σκέψεις που σας φάνηκαν ενδιαφέρουσες, **γ)** ερωτήματα που σας απασχολούν ακόμη, και συζητήστε τα στην τάξη. Μπορείτε να συμπληρώσετε το γραφικό στο ψηφιακό αντικείμενο..

Σημεία-Κλειδιά,
Ενδιαφέρουσες
σκέψεις, Ερωτήματα

Μαρτυρίες Ρώσων
στρατιωτών κατά
τον πόλεμο στο
Αφγανιστάν

Δ. Δημιουργούμε

1. Ακούστε το ποίημα του Τάσου Λειβαδίτη «Αν θέλεις να λέγεσαι άνθρωπος». Στη συνέχεια, γράψτε ένα ποίημα (παραδοσιακής ή νεωτερικής μορφής, ομοιοκατάληκτο ή ανομοιοκατάληκτο) για τα χαρακτηριστικά που πρέπει να διαθέτει κάποιος αν θέλει να λέγεται «άνθρωπος».
2. Συντάξτε τη δική σας επίκληση-προσευχή στον Θεό για τη σωτηρία του τραυματισμένου στρατιώτη μέσα σε 10 γραμμές, διατηρώντας το α' ενικό πρόσωπο και την απελπισία στο ύφος που έχει κανείς όταν βρίσκεται δίπλα σε έναν ετοιμοθάνατο.
3. Να φτιάξετε ένα πολυτροπικό κείμενο της επιλογής σας (αφίσα, σκίτσο, γελοιογραφία, βίντεο, ζωγραφικό σχέδιο, τραγούδι κ.λπ.) με θέμα «Ειρήνη vs Πόλεμος», για να χρησιμοποιηθεί στην καμπάνια ευαισθητοποίησης που διοργανώνεται από το σχολείο σας με αφορμή την Παγκόσμια Ημέρα Ανθρώπινων Δικαιωμάτων. Το υλικό, αφού παρουσιαστεί στην ολομέλεια, αναρτάται στους διαδρόμους του σχολείου.

«Αν θέλεις να
λέγεσαι άν-
θρωπος» - Μια
ανάγνωση

Ο Αντώνης Σαμαράκης (Αθήνα, 1919-2003), ο «Αιώνιος Έφηβος», ανήκει στην πρώτη μεταπολεμική γενιά των Ελλήνων πεζογράφων, αν και στη λογοτεχνία πρωτοεμφανίστηκε ως ποιητής στις αρχές της δεκαετίας του 1930.

Σπούδασε Νομικά (1937-1941), συμμετείχε στην Εθνική Αντίσταση, συνελήφθη, καταδικάστηκε σε θάνατο, αλλά κατάφερε να αποδράσει.

Το 1954 εκδόθηκε η πρώτη του συλλογή διηγημάτων με τίτλο *Ζητείται ελπίς*.

Αντλεί το υλικό του από τον πόλεμο, την Κατοχή, την Αντίσταση, την ψυχροπολεμική ατμόσφαιρα και αβεβαιότητα της μεταπολεμικής εποχής, τα προσωπικά του βιώματα και, ως συνειδητός και στοχαστικός πολίτης, εξετάζει και προβάλλει ζητήματα όπως την απώλεια και κρίση των αξιών, την πυρηνική απειλή, την αλλοτρίωση του ατόμου στην καταναλωτική κοινωνία, τον εφησυχασμό των συνειδήσεων, την κρατική εξουσία, τον παραλογισμό της εποχής. Και όλα αυτά τα προσεγγίζει με έναν λόγο αυθεντικό, πηγαίο, με ύφος κατανοητό και με μια ανθρωποκεντρική γωνία, συνδυάζοντάς τη με κοινωνική παρέμβαση, αντίσταση και καταγγελία.

Τα βιβλία του γνώρισαν πολλές επανεκδόσεις και μεταφράσεις σε ξένες γλώσσες. Διηγήματά του συμπεριλήφθηκαν σε ελληνικά και ξένα σχολικά και πανεπιστημιακά βιβλία, ενώ κάποια έχουν γυριστεί σε κινηματογραφικές και τηλεοπτικές ταινίες.

Έχει δεχτεί πλήθος διακρίσεων και τιμών. Πέρα από το συγγραφικό του έργο, ως ενεργός πολίτης, ανέπτυξε πολύπτυχη κοινωνική δράση και υπήρξε εμπνευστής, θερμότατος υποστηρικτής για τη δημιουργία του θεσμού της «Βουλής των Εφήβων» και πρόεδρος της επιτροπής της.

7. Αντώνης Σαμαράκης

Το ποτάμι

Εισαγωγικό σημείωμα

Το ποτάμι είναι το τρίτο από τα δώδεκα διηγήματα της πρώτης συλλογή διηγημάτων του Αντώνη Σαμαράκη με τίτλο *Ζητείται ελπίς*, που πρωτοκυκλοφόρησε το 1954 και από τότε γνώρισε αλλεπάλληλες επανεκδόσεις.

Πρόκειται για ένα καθαρά αντιπολεμικό κείμενο, που δίνεται μέσα από την ιστορία ενός ανώνυμου στρατιώτη ο οποίος σκοτώνεται από έναν εχθρό μη προσδιορισμένο εθνολογικά. Το διήγημα αποκτά καθολικές διαστάσεις και εκφράζει αφενός μεν τον πόνο και την αγωνία του μεταπολεμικού ανθρώπου για τη φρίκη του πολέμου και αφετέρου την ανάγκη για συναδέλφωση και ειρήνη μεταξύ των λαών.

Το 1960 ο Αντώνης Σαμαράκης διασκευάζει για τη μεγάλη οθόνη το διήγημά του *Το ποτάμι*, το οποίο εντάσσεται στην ομώνυμη σπονδυλωτή ταινία του Νίκου Κούνδουρου.

Αντώνης Σαμαράκης

Α. Προετοιμαζόμαστε

1. Αντώνης Σαμαράκης και Βουλή των Εφήβων: Ερευνήστε τη σχέση του «Αιώνιου Έφηβου» λογοτέχνη με τον δεσμό της Βουλής των Εφήβων, στον οποίο και θα κληθείτε σύντομα να λάβετε μέρος.
2. Ο Αντώνης Σαμαράκης είναι γνωστός για την αγάπη του προς τον άνθρωπο και τα παιδιά, καθώς και για την αγάπη του για την ειρήνη. Αναζητήστε στοιχεία της βιογραφίας του που το επιβεβαιώνουν.

3. Το διήγημα εντάσσεται στη μεταπολεμική πεζογραφία. Να δημιουργήσετε έναν εννοιολογικό χάρτη όπου θα καταγράψετε τα βασικά χαρακτηριστικά της περιόδου, έργα και φωτογραφίες των πεζογράφων. Μπορείτε να επισκεφτείτε ενδεικτικά τους εξής ιστοχώρους: την ηλεκτρονική εγκυκλοπαίδεια «Βικιπαίδεια», τον «Πολιτιστικό θησαυρό της Ελληνικής Γλώσσας», τα «Πρόσωπα και θέματα της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας» και να αναζητήσετε το λήμμα «Μεταπολεμική Πεζογραφία».
4. Διαβάζοντας τον τίτλο «Το ποτάμι», πού ταξιδεύει συνειρμικά το μυαλό σας; Συνδυάστε την απάντησή σας με γνωμικά-φράσεις που εμπεριέχουν τη λέξη «ποτάμι».

Το ποτάμι

Η διαταγή ήταν ξεκάθαρη: Απαγορεύεται το μπάνιο στο ποτάμι, ακόμα και να πλησιάζει κανένας σε απόσταση λιγότερο από διακόσια μέτρα. Δε χώραγε λοιπόν καμιά παρανόηση. Όποιος την παρέδινε τη διαταγή, θα πέρανε στρατοδικείο.

Τους τη διάβασε τις προάλλες ο ίδιος ο ταγματάρχης. Διέταξε γενική συγκέντρωση, όλο το τάγμα, και τους διάβασε. Διαταγή της Μεραρχίας! Δεν ήταν παίξε γέλασε.

Είχανε κάπου τρεις βδομάδες που είχαν αράξει δώδε από το ποτάμι. Κείδε από το ποτάμι ήταν ο εχθρός, οι Άλλοι όπως τους λέγανε πολλοί.

Τρεις βδομάδες απραξία. Σίγουρα δε θα βάσταγε πολύ τούτη η κατάσταση, για την ώρα όμως επικρατούσε ησυχία.

Και στις δυο όχθες του ποταμού, σε μεγάλο βάθος, ήταν δάσος. Πυκνό δάσος. Μεσ στο δάσος είχανε στρατοπεδεύσει και οι μεν και οι δε.

Οι πληροφορίες τους ήταν πως οι Άλλοι είχανε δυο τάγματα εκεί. Ωστόσο, δεν επιχειρούσαν επίθεση, ποιος ξέρει τι λογαριάζανε να κάνουν. Στο μεταξύ, τα φυλάκια, και από τις δυο μεριές, ήταν εδώ κι εκεί κρυμμένα στο δάσος, έτοιμα για παν ενδεχόμενο.

Τρεις βδομάδες! Πώς είχανε περάσει τρεις βδομάδες! Δε θυμόντουσαν σ' αυτόν τον πόλεμο, που είχε αρχίσει εδώ και δυόμισι χρόνια περίπου, άλλο τέτοιο διάλειμμα σαν και τούτο.

Όταν φτάσανε στο ποτάμι, έκανε ακόμα κρύο. Εδώ και μερικές μέρες, ο καιρός είχε στρώσει. Άνοιξη πια!

Ο πρώτος που γλίστρησε κατά το ποτάμι ήτανε λοχίας. Γλίστρησε ένα πρωινό και βούτηξε. Λίγο αργότερα, σύρθηκε ως τους δικούς του, με δυο σφαίρες στο πλευρό. Δεν έζησε πολλές ώρες.

Την άλλη μέρα, δυο φαντάροι τραβήξανε για κει. Δεν τους ξαναείδε πια κανένας. Ακούσανε μονάχα πολυβολισμούς, και ύστερα σιωπή.

Τότε βγήκε η διαταγή της Μεραρχίας.

Ήτανε ωστόσο μεγάλος πειρασμός το ποτάμι. Τ' ακούγανε που κυλούσε τα νερά του και το λαχταρούσανε. Αυτά τα δυόμισι χρόνια, τους είχε φάει η θρώμα. Είχανε ξεσυνηθίσει ένα σωρό χαρές. Και να, τώρα, που είχε βρεθεί στο δρόμο τους αυτό το ποτάμι. Αλλά η διαταγή της Μεραρχίας...

— Στο διάολο η διαταγή της Μεραρχίας! είτε μέσ' από τα δόντια του κείνη τη νύχτα.

Γύριζε και ξαναγύριζε και ησυχία δεν είχε. Το ποτάμι ακουγότανε πέρα και δεν τον άφηνε να ησυχάσει.

Θα πήγαινε την άλλη μέρα, θα πήγαινε οπωσδήποτε. Στο διάολο η διαταγή της Μεραρχίας!

Οι άλλοι φαντάροι κοιμόντουσαν. Τέλος τον πήρε κι αυτόν ο ύπνος. Είδε ένα όνειρο, έναν επιάλτη. Στην αρχή, το είδε όπως ήτανε: ποτάμι. Ήτανε μπροστά του αυτό το ποτάμι και τον περίμενε. Κι αυτός, γυμνός στην όχθη, δεν έπεφτε μέσα. Σα να τον βάσταγε ένα αόρατο χέρι.[...]

Εύπνησε βαλαντωμένος· δεν είχε ακόμα φέξει...

Φτάνοντας στην όχθη, στάθηκε και το κοίταζε. Το ποτάμι! Όστε υπήρχε λοιπόν αυτό το ποτάμι; Όρες ώρες, συλλογιότανε μήπως δεν υπήρχε στ' αλήθεια. Μήπως ήτανε μια φαντασία τους, μια ομαδική ψευδαίσθηση;

Είχε βρει μια ευκαιρία και τράβηξε κατά το ποτάμι. Το πρωινό ήτανε θαύμα! Αν ήτανε τυχερός και δεν τον παίρνανε μυρουδιά... Να πρόφτανε μονάχα να βουτήξει στο ποτάμι, να μπει στα νερά του, τα παρακάτω δεν τον νοιάζανε.

Σ' ένα δέντρο, στην όχθη, άφησε τα ρούχα του, και όρθιο πάνω στον κορμό, το τουφέκι του. Έριξε δυο τελευταίες ματιές, μια πίσω του, μην ήτανε κανένας από τους δικούς του, και μια στην αντίπερα όχθη, μην ήτανε κανένας από τους Άλλους. Και μπήκε στο νερό.

Από τη στιγμή που το σώμα του, ολόγυμνο, μπήκε στο νερό, τούτο το σώμα που δυόμισι χρόνια βασανιζότανε, που δυο τραύματα το είχανε ως τώρα σημαδέψει, από τη στιγμή αυτή ένιωσε άλλος άνθρωπος. Σα να πέρασε ένα χέρι μ' ένα σφουγγάρι μέσα του και να τα 'σθησε αυτά τα δυόμισι χρόνια.

Κολυμπούσε πότε μπρούμυτα, πότε ανάσκελα. Αφηνότανε να τον πηγαίνει το ρεύμα. Έκανε και μακροβούτια...

Ήταν ένα παιδί τώρα αυτός ο φαντάρος, που δεν ήταν παρά εικοσιτριώ χρονώ κι όμως τα δυόμισι τελευταία χρόνια είχαν αφήσει βαθιά ίχνη μέσα του.

Δεξιά κι αριστερά, και στις δυο όχθες, φτερουγίζανε πουλιά, τον χαιρετούσανε περνώντας πότε πότε από πάνω του.

Μπροστά του, πήγαινε τώρα ένα κλαδί που το έσερνε το ρεύμα. Βάλθηκε να το φτάσει μ' ένα μονάχα μακροβούτι. Και το κατάφερε. Βγήκε από το νερό ακριβώς δίπλα στο κλαδί. Ένιωσε μια χαρά! Αλλά την ίδια στιγμή είδε ένα κεφάλι μπροστά του, κάπου τριάντα μέτρα μακριά.

Σταμάτησε και προσπάθησε να δει καλύτερα.

Και κείνος που κολυμπούσε εκεί τον είχε δει, είχε σταματήσει κι αυτός. Κοιτάζονταν.

Ξανάγινε αμέσως αυτός που ήτανε και πρωτύτερα: ένας φαντάρος που είχε κιόλας δυόμισι χρόνια πόλεμο, που είχε έναν πολεμικό σταυρό, που είχε αφήσει το τουφέκι του στο δέντρο.

Δεν μπορούσε να καταλάβει αν αυτός αντίκρυ του ήτανε από τους δικούς του ή από τους Άλλους. Πώς να το καταλάβει; Ένα κεφάλι έβλεπε μονάχα. Μπορούσε να 'ναι ένας από τους δικούς του. Μπορούσε να 'ναι ένας από τους Άλλους.

Για μερικά λεπτά, και οι δυο τους στέκονταν ακίνητοι στα νερά. Τη σιωπή διέκοψε ένα φτάρνισμα. Ήταν αυτός που φταρνίστηκε, και κατά τη συνήθειά του βλαστήμησε δυνατά. Τότε εκείνος αντίκρυ του άρχισε να κολυμπάει γρήγορα προς την αντίπερα όχθη. Κι αυτός όμως δεν έχασε καιρό. Κολύμπησε προς την όχθη του μ' όλη του τη δύναμη. Βγήκε πρώτος. Έτρεξε στο δέντρο που είχε αφήσει το τουφέκι του, το άρπαξε. Ο Άλλος, ό,τι έβγαινε από το νερό. Έτρεχε τώρα κι εκείνος να πάρει το τουφέκι του.

Σήκωσε το τουφέκι του αυτός, σημάδεψε. Του ήτανε πάρα πολύ εύκολο να του φυτέψει μια σφαίρα στο κεφάλι. Ο Άλλος ήτανε σπουδαίος στόχος έτσι καθώς έτρεχε ολόγυμνος, κάπου είκοσι μέτρα μονάχα μακριά.

Όχι, δεν τράβηξε τη σκανδάλη. Ο Άλλος ήταν εκεί, γυμνός όπως είχε έρθει στον κόσμο. Κι αυτός ήταν εδώ, γυμνός όπως είχε έρθει στον κόσμο.

Δεν μπορούσε να τραβήξει. Ήτανε και οι δυο γυμνοί. Δυο άνθρωποι γυμνοί. Γυμνοί από ρούχα. Γυμνοί από ονόματα. Γυμνοί από εθνικότητα. Γυμνοί από τον χακί εαυτό τους.

Δεν μπορούσε να τραβήξει. Το ποτάμι δεν τους χώριζε τώρα, αντίθετα τους ένωνε.

Δεν μπορούσε να τραβήξει. Ο Άλλος είχε γίνει ένας άλλος άνθρωπος τώρα, χωρίς άλφα κεφαλαίο, τίποτα λιγότερο, τίποτα περισσότερο.

Χαμήλωσε το τουφέκι του. Χαμήλωσε το κεφάλι του. Και δεν είδε τίποτα ως το τέλος, πρόφτασε να δει μονάχα κάτι πουλιά που φτερουγίσανε τρομαγμένα σαν έπεσε από την αντικρινή όχθη η τουφεκιά, κι αυτός, γονάτισε πρώτα, ύστερα έπεσε με το πρόσωπο στο χώμα.

Αντώνης Σαμαράκης, *Ζητείται Ελπίς*, εκδόσεις Ελευθερουδάκης,
Αθήνα 1986 (27η έκδοση), σ. 21-25

Η έκδοση της συλλογής διηγημάτων *Ζητείται ελπίς*

Β. Συζητάμε

1. Γιατί νομίζετε ότι επιλέγει τον συγκεκριμένο τίτλο ο συγγραφέας; Πώς συνδέεται με το περιεχόμενο του ποιήματος που διαβάσατε; Έχετε να προτείνετε κάποιον άλλο τίτλο που να σας εκφράζει;
2. Ο Σαμαράκης στο διήγημά του δεν αναφέρει τοπικούς (πού;), χρονικούς (πότε;) ή ονοματικούς (ποιοι;) προσδιορισμούς. Πρόκειται για μια συνηθισμένη πρακτική του συγγραφέα. Συζητήστε την επιλογή του.
3. Ο Σαμαράκης στο διήγημά του χρησιμοποιεί κάποιες εικόνες και σύμβολα. Απαντήστε προφορικά στις ακόλουθες ερωτήσεις: **α)** Ποιος ο ρόλος του φυσικού περιβάλλοντος και του ποταμιού και ποια συναισθήματα δημιουργεί στον φαντάρο; **β)** Πόσες και ποιες μεταμορφώσεις του στρατιώτη συντελούνται στο ποτάμι; **γ)** Πώς θα ερμηνεύατε το όνειρο του φαντάρου; Πιστεύετε ότι λειτουργεί ως πειρασμός; **δ)** Τι εξυπηρετεί το φτερούγισμα των πουλιών;
4. Συζητήστε για τη διαταγή της Μεραρχίας. Αναφερθείτε στο περιεχόμενο και στη διατύπωσή της, στην αιτία που υπαγορεύτηκε, στους λόγους που ο φαντάρος την παραβαίνει και πώς τους ερμηνεύετε.
5. Τι δείχνει η ονομασία «Άλλοι» για τους εχθρούς;

Γ. Γράφουμε

1. Ξαναγράψτε το τέλος του κειμένου, δίνοντας μια διαφορετική και αισιόδοξη κατάληξη στην ιστορία.
2. Αφού διαβάσετε τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα της αφηγηματικής τεχνικής του Αντώνη Σαμαράκη, επιλέξτε κάποια από αυτά και αναζητήστε τα στο κείμενο.

Τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα της αφηγηματικής τεχνικής του Αντώνη Σαμαράκη

- «1) Η απλή και άμεση διατύπωση, πυκνή και ουσιαστική, που αποφεύγει τον φορτωμένο-επιτηδευμένο λόγο και προτιμά τη λιτή γλώσσα.
- 2) Η γοργή εναλλαγή εικόνων και καταστάσεων, που δίνεται με μικρές περιόδους, ή με ασύνδετα σχήματα.
- 3) Οι έντονες εικόνες.
- 4) Το νευρικό-σπασμωδικό ύφος και ο έντονος ρυθμός εξέλιξης.
- 5) Οι επαναλήψεις και οι επαναφορές.
- 6) Η χρήση εσωτερικής αντίδρασης.
- 7) Τα επιτυχημένα ευρήματα του συγγραφέα δεν αναφέρονται μόνο στη σύλληψη του μύθου, αλλά και στην εξέλιξή του και στις τροπές της αφήγησης και στις τύχες των προσώπων.
- 8) Η μεταφορά των μηνυμάτων του όχι με τρόπο διδακτικό, μα έμμεσα, διακριτικό, και κυρίως συμβολικό.
- 9) Η γενίκευση των ιδεών του, ώστε να ισχύουν καθολικά.
- 10) Η απουσία λεπτομέρειας από την αφήγηση.
- 11) Λείπει ολοκληρωτικά το επίθετο.
- 12) Αποκαλύπτονται ειρωνικά και σαρκαστικά τραγικές αλήθειες του καιρού μας.
- 13) Το έντονο κινηματογραφικό στοιχείο που κάνουν τα έργα του να θυμίζουν σενάρια».

Απόστολος Σαχίνης, *Νέοι Πεζογράφοι. Είκοσι χρόνια Νεοελληνικής Πεζογραφίας: 1945-1965*, εκδόσεις Εστία, Αθήνα 1965, σ. 203

3. Πώς παρουσιάζει τα γεγονότα ο επίζών στρατιώτης; Να αποδώσετε τις σκέψεις και τα συναισθήματά του με εσωτερικό μονόλογο (α' ενικό πρόσωπο και χρόνος ενεστώτας).
4. Αναζητήστε τρεις κειμενικούς δείκτες και γράψτε τη λειτουργία τους στο διήγημα του Σαμαράκη. Κα-

τόπιν διατυπώστε το δικό σας ερμηνευτικό σχόλιο για το κείμενο, εξηγώντας πώς με τους κειμενικούς αυτούς δείκτες επιτυγχάνεται η «γέφυρα» αναγνώστη/τριας-συγγραφέα.

5. Ποιο τύπο του αφηγητή, ανάλογα με τη συμμετοχή του και την εστίαση, επιλέγει ο Αντώνης Σαμαράκης για το διήγημά του *Το ποτάμι*; Εντοπίστε σημεία του κειμένου που το τεκμηριώνουν και εξηγήστε αυτή την επιλογή του συγγραφέα.

Αφηγητής

Με κριτήριο τη συμμετοχή του αφηγητή στην ιστορία, ο αφηγητής διακρίνεται σε: **α)** Ομοδιηγητικό αφηγητή, που είναι ένα από τα πρόσωπα της διήγησης και συμμετέχει στην ιστορία, είτε ως βασικός ήρωας είτε ως δευτερεύον πρόσωπο, όταν διηγείται την προσωπική του ιστορία («αυτοδιηγητικός» αφηγητής), είτε ως απλός παρατηρητής ή αυτόπτης μάρτυρας («αλλοδιηγητικός αφηγητής»), και **β)** Ετεροδιηγητικό αφηγητή, που δεν συμμετέχει καθόλου στην ιστορία που διηγείται.

Ανάλογα με την εστίαση (προοπτική/σκοπία με την οποία ο αφηγητής βλέπει/αντιλαμβάνεται τα δρώμενα), ο αφηγητής διακρίνεται σε: **α)** Παντογνώστη αφηγητή/Αφηγητή-θεό, όταν υπάρχει αφήγηση χωρίς εστίαση ή με μηδενική εστίαση, άρα γνωρίζει περισσότερα από τα πρόσωπα του έργου (τριοπρόσωπη αφήγηση). **β)** Αφηγητή-άνθρωπο, όταν η αφήγηση είναι εσωτερική, δηλαδή ο αφηγητής βλέπει μέσα από ένα πρόσωπο του έργου (βασικό ή δευτερεύον), άρα ξέρει όσα του επιτρέπει η ανθρωπινή του φύση (τριοπρόσωπη ή πρωτοπρόσωπη αφήγηση). **γ)** Αφηγητή-κάμερα/Αφηγητή-πράγμα, όταν η αφήγηση είναι εξωτερική και ο αφηγητής εστιάζει έξω από κάθε πρόσωπο του έργου και γνωρίζει λιγότερα από τα πρόσωπα.

6. Να σκεφτείτε και να γράψετε έναν υποθετικό διάλογο ανάμεσα στους δύο στρατιώτες, προτού ο ένας από τους δύο πυροβολήσει.

Δ. Δημιουργούμε

1. Καταγράψτε την άποψή σας για το διήγημα σε ένα κείμενο-βιβλιοκριτική, που θα δημοσιευτεί στη σχολική εφημερίδα. Μπορείτε να γράψετε συνεργατικά το κείμενό σας χωρίς κάποια διαδικασία εγγραφής, αξιοποιώντας την υπηρεσία Framapad και επιλέγοντας «Create a public pad» ή τα Google docs.
2. Παρακολουθείτε από μακριά το συμβάν ως πολεμικός/ή ανταποκριτής/τρια. Πώς θα περιγράφατε τη ζωή του χαρακτήρα, τα κίνητρα, τις επιλογές του, τις στάσεις και τη συμπεριφορά του. Γράψτε ένα άρθρο για την εφημερίδα της χώρας σας.
3. Είστε ο Άλλος. Σε μια σελίδα του ημερολογίου σας, να διατυπώσετε ελεύθερα και με εξομολογητικό και στοχαστικό ύφος τα συναισθήματά σας λίγο πριν πατήσετε τη σκανδάλη.
4. Αναζητήστε και ακούστε το τραγούδι «Το κόκκινο ποτάμι», σε Μουσική/Στίχους των Χρήστου Παπαδόπουλου-Κώστα Μπαλαχούτη και ερμηνεία της Ελεονώρας Ζουγανέλη. Ποιος ο συσχετισμός με το διήγημα *Το ποτάμι*; Πώς διαφοροποιούνται εννοιολογικά; Στη συνέχεια, γράψτε ένα δικό σας τραγούδι με θέμα το ποτάμι. Τι νομίζετε ότι μπορεί να συμβολίζει το ποτάμι; «Ντύστε» το τραγούδι σας με όποια μουσική υπόκρουση, αναζητώντας τη με λέξεις-κλειδιά, όπως «loyalty free music» ή παρόμοιες.
5. Εφαρμόζοντας τη δραματική τεχνική «Καρέκλα των αποκαλύψεων ή Καυτή/ανακριτική καρέκλα», θα ετοιμάσετε μια σειρά ερωτήσεων που θα υποβάλετε στον στρατιώτη που τράβηξε τη σκανδάλη.

Καρέκλα των αποκαλύψεων ή Καυτή/ανακριτική καρέκλα

Σε ρόλο, ένα άτομο απαντά σε ερωτήσεις που του δέτει η τάξη σχετικά με τη ζωή του χαρακτήρα, τα κίνητρα και τις επιλογές του, τις στάσεις και τη συμπεριφορά του. Η τεχνική, γνωστή και ως «hot-seating», μέσω των ερωτήσεων και της σκέψης που αυτές προκαλούν, καθίσταται πρόσφορο μέσο διερεύνησης των ανθρώπινων σχέσεων, επιτρέποντας στα παιδιά να ρωτήσουν αυτά που πραγματικά ενδιαφέρονται να μάθουν για τον ρόλο.

Συνεπώς, μέσα από την τεχνική φωτίζονται τα κίνητρα, οι αξίες, οι αντιλήψεις, οι στάσεις, οι επιθυμίες και η συμπεριφορά του ρόλου.

Ο Τίτος Πατρίκιος (Αθήνα, 21 Μαΐου 1928) είναι Έλληνας ποιητής, πεζογράφος και μεταφραστής, της πρώτης μεταπολεμικής γενιάς. Σπούδασε Νομικά στην Αθήνα και Κοινωνιολογία στο Παρίσι. Εργάστηκε ως δημοσιογράφος, μεταφραστής, δικηγόρος και ερευνητής κοινωνιολόγος στο Παρίσι, στην Αθήνα και στη Ρώμη.

Καθώς πάντα ενδιαφερόταν για τα κοινά, διορίστηκε από την ελληνική πολιτεία το 2004 Πρόεδρος της Πολιτιστικής Ολυμπιάδας. Υπήρξε ιδρυτικό μέλος του περιοδικού *Επιθεώρηση Τέχνης*, όπου δημοσίευσε άρθρα και κριτικές, ενώ πολλά δοκίμιά του συμπεριλήφθηκαν σε συγκεντρωτικές εκδόσεις. Ασχολήθηκε, επίσης, με τη μετάφραση σημαντικών διανοητών και ποιητών. Ποιήματά του μεταφράστηκαν σε αρκετές ξένες γλώσσες. Τιμήθηκε με πολλά βραβεία σε Ελλάδα, Ιταλία και Γαλλία.

Η εμπειρία ενός πολύπαθου βίου και το αγωνιστικό φρόνημα, βαθιά ριζωμένο από τα πέτρινα χρόνια, επηρέασαν την ποίησή του, που χαρακτηρίζεται από κοινωνικό πνεύμα.

Στο έργο του, συνθήκες και συναισθήματα, όπως η εξορία, η απομόνωση, η εξαθλίωση, η ανικανοποίητη ερωτική επιθυμία και η διαρκής αναζήτηση της αλήθειας, επανέρχονται συνεχώς. Τα αντιθετικά μοτίβα, η αλληγορία και η ειρωνεία διατρέχουν τα κείμενά του. Η προσωπική οπτική, η ευαίσθητη στοχαστική καθαρότητα της σκέψης, η πίστη στις ιδέες, η ρεαλιστική στάση, η πικρή ειρωνεία, η άρνηση των βεβαιότητων χαρακτηρίζουν τον ποιητικό του κόσμο. Ο Τίτος Πατρίκιος καταφάσκει παρηγορητικά στο διαχρονικό ερώτημα «Οι ποιητές χρειάζονται σε αυτούς τους δύσκολους καιρούς.».

8. Τίτος Πατρίκιος

«Δυο άνθρωποι»

Εισαγωγικό σημείωμα

Το ποίημα περιλαμβάνεται στην ποιητική συλλογή του Τίτου Πατρίκιου με τίτλο *Χρόνια της Πέτρας* (1953-1954), όπου, όπως δηλώνει ο τίτλος, ο τόνος είναι πιο σκληρός και δραματικός. Η ποιητική αυτή συλλογή συμπεριλήφθηκε μαζί με άλλες συλλογές ποιημάτων στον πρώτο τόμο των ποιημάτων του, που καλύπτει την περίοδο 1948-1954 (Ποιήματα, Ι. 1948-1954).

Αυτός και ο άλλος, εκείνος και εγώ, δύο υποκείμενα με κοινά χαρακτηριστικά, φόβους και όνειρα συναντιούνται στον δρόμο κάτω από αντίξοες συνθήκες. Ένα ποίημα για την ενσυναίσθηση, προκειμένου «εκείνος», ο «άλλος», να μην περάσει απαρατήρητος από μπροστά μας, γιατί μπορεί να είναι ο ίδιος μας ο εαυτός.

Α. Προετοιμαζόμαστε

1. Ο Τίτος Πατρίκιος, κατά τη βράβευσή του για το σύνολο του έργου του από την Ακαδημία Αθηνών, το 2008, δήλωσε: «Ποτέ δεν είναι οι μέρες ποιητικές και ακριβώς γι' αυτό χρειάζεται η ποίηση. Και όσο λιγότερο ποιητικές είναι, τόσο πιο κόντρα πρέπει να πηγαίνεις». Και προβληματισμένος για τις παραγμένες μέρες που βίωσε η Ελλάδα, πρόσδεσε ότι προσπαθεί να κατανοήσει τα γεγονότα «χωρίς έτοιμες ιδέες και χωρίς να θέλει να ταυτιστεί με τους νέους, παριστάνοντας τον δεκαεξάρη». Τι υποδηλώνουν τα παραπάνω λόγια του για τη φιλοσοφία της ζωής του;
2. Ο ποιητής είναι γνωστός εκπρόσωπος της λεγόμενης «κοινωνικής ποίησης». Πώς αντιλαμβάνεστε τον όρο αυτόν; Γνωρίζετε άλλους ποιητές που υπηρετούν ή υπηρέτησαν με το έργο τους αυτό το είδος;
3. Δυο άνθρωποι: Συμπληρώστε με ένα διαφορετικό ρήμα/ρηματική φράση πέντε δετικά και πέντε αρνητικά που μπορεί να κάνουν δύο μόνο άνθρωποι όταν συναντηθούν στον δρόμο.

«Δυο άνθρωποι»

Αν είδες ποτέ στη μέση του δρόμου
δυο ανθρώπους να τους πηγαίνουν με χειροπέδες
δεν αποκλείεται ο ένας να ήμουν εγώ
που με ξαναστέλναν εξορία.
Και κείνο το πρωί είχα σαν και σένα
τόσα όνειρα
για τη δουλειά που θα 'βρισκα,
για έναν περίπατο στα φώτα και την άσφαλτο,
για λίγο ήλιο...
Και κείνος
που ξαφνικά τα σίδερα τον δέσαν στο κορμί μου
είχε και κείνος χαραγμένα τα όνειρά του
στο αυστηρό του πρόσωπο.
(Τον πήρανε χαράματα στις έξι από τη γυναίκα του).
Όταν βλέπεις στο δρόμο δυο ανθρώπους
με χειροπέδες
μη νομίσεις τίποτα περισσότερο
μη νομίσεις τίποτα λιγότερο.
Δυο άνθρωποι.
Σαν και σένα.

Αη-Σπράτης, Ιούνιος 1953

Από τη συλλογή *Χρόνια της πέτρας*, 1953-1954

[πηγή: Τίτος Πατρίκιος, *Ποιήματα*, I. 1948-1954, εκδόσεις Θεμέλιο, Αθήνα 1976, σ. 186]

Β. Συζητάμε

1. Το ποίημα «Δυο άνθρωποι» περιλαμβάνεται στην ποιητική συλλογή του Τίτου Πατρίκιου με τίτλο *Χρόνια της Πέτρας* (1953-1954). Αν λάβουμε υπόψη μας ότι η λέξη «πέτρα» εκφράζει την πραγματικότητα (η Μακρόνησος είναι μια πέτρα-ένας βράχος, οι πέτρες που κουβαλούσαν οι εξόριστοι), τι μπορεί να συμβολίζει η λέξη αυτή στην ποίηση της πρώτης μεταπολεμικής γενιάς (Για να απαντήσετε, να λάβετε υπόψη σας τα εξής κριτήρια: **α)** ποιητές γεννημένοι μεταξύ των ετών 1916-1928 και **β)** εξέδωσαν συλλογή ή δημοσίευσαν πεζογράφημα μεταξύ 1940-1950).
2. Είναι τόσο ασυνήθιστο να συναντήσει κάποιος/α έναν άνθρωπο στη μέση του δρόμου; Συνεπώς, γιατί το σχολιάζει ο ποιητής; Συμβαίνει κάτι διαφορετικό;
3. Ποιες βασικές ομοιότητες έχουν όλοι οι άνθρωποι ως άνθρωποι, πέρα από φυλή, θρησκεία, ιδεολογία, εθνικότητα; Τα όνειρα του ποιητικού υποκειμένου και των ανθρώπων γενικότερα ταυτίζονται; Οι απαντήσεις σας να έχουν τη μορφή της ιδεοθύελλας/καταιγισμού των ιδεών (brainstorming). Μπορείτε να αξιοποιήσετε την υπηρεσία AnswerGarden πατώντας «Create» και να παρακολουθήσετε από κοινού το αποτέλεσμα.
4. Χειροπέδες: Για ποιους λόγους θεωρείτε πως ένας άνθρωπος φορά χειροπέδες; Υποδηλώνουν πάντα ενοχή; Εκφράστε την αμφιβολία ή τον προβληματισμό σας.

Video
tutorial για το
AnswerGarden

Γ. Γράφουμε

1. «Δυο άνθρωποι σαν κι εσένα»: Διατυπώστε το ερμηνευτικό σας σχόλιο για τη φράση. Καταγράψτε τις σκέψεις σας σε ελεύθερο ύφος (ποιητικό ή πεζολογικό).
2. Διερευνήστε τη χρήση του β' ενικού προσώπου ως προς τη μετάδοση του νοήματος του ποιήματος; Ποια η λειτουργικότητά του;
3. Για ποιο λόγο, κατά τη γνώμη σας, παρεμβάλλεται μια παρένθεση στη ροή του ποιήματος. Ατονεί ή ενισχύει και σε ποιο βαθμό τη δυναμική του ποιήματος;
4. Ποια αισθητική εντύπωση σας δημιουργεί το τέλος του ποιήματος; Για ποιο λόγο; Ποια η λειτουργικότητα της παρομοίωσης στο σημείο αυτό;
5. Η χρήση της υποτακτικής επηρεάζει το ύφος του ποιήματος; Διατυπώστε τη γνώμη σας με βάση τα συναισθήματά σας κατά την ανάγνωσή του και τις εντυπώσεις που σας προκάλεσε.

Εγκλίσεις

Οριστική: φανερώνει το πραγματικό, το βέβαιο, καθώς και το δυνατό, το πιθανό, ευχή, παράκληση.

Υποτακτική: συνοδεύεται από τα μόρια ας, να και τους συνδέσμους αν, όταν, πριν, μόλις, να μη(ν), μήπως. Φανερώνει κάτι ενδεχόμενο ή επιθυμητό, καθώς και προτροπή, παραχώρηση, ευχή, το δυνατό, το πιθανό, απορία, προσταγή ή απαγόρευση.

Προστακτική: φανερώνει την επιθυμία ως προσταγή, αλλά μπορεί να διατυπωθεί και ως προτροπή, απαγόρευση, παράκληση, ευχή.

6. Ποιο είναι, κατά τη γνώμη σας, το βασικό θέμα που πραγματεύεται το ποίημα; Με ποιο διαφορετικό τρόπο (π.χ. άρθρο, πεζό, επιστολή κ.λπ.) θα επιλέγατε να το διατυπώσετε;

Δ. Δημιουργούμε

1. Αναλαμβάνετε να απαντήσετε στον ποιητή Τίτο Πατρίκιο. Γράψτε το δικό σας ποίημα σε α' ενικό πρόσωπο και σε ελεύθερο στίχο.
2. Συνεχίστε το ποίημα με τέσσερις ακόμα στίχους. Τι έχετε να συμπληρώσετε; Ποια πιθανά κενά θα επιθυμούσατε να προσθέσετε δίνοντας διέξοδο στις σκέψεις και στα συναισθήματά σας;
3. Έχετε δει ποτέ στη μέση του δρόμου δυο ανθρώπους με χειροπέδες; Τι εντύπωση σας προκάλεσε η εικόνα; Τι σκέψεις κάνατε; Κι αν όχι, τι θα σκεφτόσασταν και τι θα νιώδατε αν σας συνέβαινε ξαφνικά; Καταγράψτε τις σκέψεις σας σε ένα ημερολόγιο.
4. Προσπαθήστε να δημιουργήσετε ένα καλλιγραφικό/σχηματικό ποίημα με τη μορφή χειροπέδων, όπου θα καταγράφετε τα συναισθήματα ενός συλληφθέντος.
5. Συζητήστε ανά δυάδες πώς θα σχεδιάζατε εσείς ένα βίντεο σχετικό με τη βία και την εγκληματικότητα στον κόσμο μας. Μοιραστείτε τις σκέψεις σας με τους/τις συμμαθητές/τριές σας, ώστε να καταλήξετε από κοινού στις προδιαγραφές του βίντεο (π.χ. μπορείτε να αποφασίσετε τη διάρκεια, την οπτική, τις εικόνες, τα πρόσωπα, τη μουσική επένδυση, τις σκηνές, κ.λπ.).

Πετρογλυφικά-Ανθρώπινες Φιγούρες, Λάλα Εύα Ρίβολ, 1935-1942

Λίγα λόγια για τη ζωγράφο...

Η Λάλα Εύα Ρίβολ (1913-1996) ήταν Αμερικανίδα εμπορική καλλιτέχνης. Οι πίνακες και τα σκίτσα της, που απεικονίζουν βραχογραφίες και βραχογραφίες των Chumash και Yokuts, καθώς και εκείνων από άλλες φυλές, καταγράφουν την εμφάνιση πολλών τοποθεσιών πριν από μεταγενέστερους βανδαλισμούς.

9. Τίτος Πατρίκιος

«Αντίπαλες δυνάμεις»

Εισαγωγικό σημείωμα

Το ποίημα ανήκει στη συλλογή Ο δρόμος και πάλι, ο τίτλος της οποίας σηματοδοτεί τη συνέχεια της δημιουργικής πορείας του ποιητή ως ένα ταξίδι στον χώρο της ποιητικής τέχνης. Τα έντεκα αυτά ποιήματα γράφτηκαν κατά τη διάρκεια της πανδημίας του κορονοϊού (Covid-19) και της πρώτης καραντίνας.

Ο Πατρίκιος με τη συλλογή αυτή προσεγγίζει απλά, καθημερινά ζητήματα, όπως η πάλη ανάμεσα στην αλήθεια και στο ψέμα, το τέλος ως σταδιακό όριο του ανθρώπινου βίου, η σύγκρουση του φωτός με το σκοτάδι. Με άλλα λόγια, με τις σύντομες και περιεκτικές μαρτυρίες θυμώσφου στοχασμού, αναμετράται με πτυχές του ανθρώπινου βίου και τις μεγάλες αλήθειες της ζωής. Και όλα αυτά αποτυπωμένα με τη φυσικότητα της απλής ομιλίας, το στοχαστικό, απολογητικό, διαλεκτικό και αποφθεγματικό ύφος.

Η συλλογή Ο δρόμος και πάλι είναι μια ολιγόλογη αποτύπωση των σκέψεων και των συναισθημάτων του ποιητή ως καταστάλαγμα της εμπειρίας και της βιοθεωρίας του, αφήνοντας μια ισχυρή αποτύπωση στον/στην αναγνώστη/τρια..

Α. Προετοιμαζόμαστε

1. Αναφέρετε δίπολα αντίπαλων δυνάμεων (ζεύγος αντίθετων εννοιών, δύο απόψεις ή έννοιες γύρω από τις οποίες αναπτύσσονται προβληματισμοί) από την Ιστορία ή την καθημερινότητά σας.
2. Από τη δημιουργία του κόσμου οι άνθρωποι πάντοτε μιλούσαν για αντίπαλες δυνάμεις που κυβερνούν τον κόσμο. Γιατί πιστεύετε ότι το κάνουν αυτό; Ποια ανάγκη τούς ωθεί σε αυτό;
3. Αλήθεια και Ψέμα. Εξετάστε τα εξής: **α)** Τι ρόλο διαδραματίζουν στη ζωή μας; **β)** Είναι εφικτό να λέμε πάντα την αλήθεια; **γ)** Για ποιο λόγο καταφεύγει κανείς στην αλήθεια και, αντίστοιχα, γιατί κάποιες φορές στο ψέμα; **δ)** Έχετε ακούσει τη φράση «τα κατά συνθήκη(ν) ψεύδη της κοινωνίας», που αναφέρεται σε αυτά που, όταν λέγονται, κατά κάποιο τρόπο δικαιολογούνται και δεν θεωρούνται βλαπτικά; Απαριθμήστε περιπτώσεις κατά τις οποίες οι άνθρωποι καταφεύγουν σε αυτά.

«Αντίπαλες δυνάμεις»

Τόση δύναμη έχει η αλήθεια
που μπορεί τελείως να νικάει
ακόμα και το πιο καλοστημένο ψέμα.
Τόση δύναμη έχει το ψέμα
που μπορεί να επανέρχεται και να πείθει
παριστάνοντας μια νέα αλήθεια.

Τίτος Πατρίκιος, *Ο δρόμος και πάλι*, εκδόσεις Κίχλη, Αθήνα 2020

Β. Συζητάμε

1. Ποιο νομίζετε ότι είναι το κεντρικό θέμα του ποιήματος; Τεκμηριώστε την απάντησή σας χρησιμοποιώντας τους κατάλληλους κειμενικούς δείκτες.
2. «Τόση δύναμη έχει η αλήθεια», «Η γλώσσα κόκαλα δεν έχει και κόκαλα τσακίζει». Τι σχέση έχουν οι δύο φράσεις; Ποιος νομίζετε ότι είναι ο συνδετικός τους κρίκος;
3. Ποια η λειτουργικότητα του οξύμωρου σχήματος στο ποίημα; Ποια αίσθηση σας δημιουργεί; Σε ποιες σκέψεις σας οδηγεί;
4. Στην αντιπαλότητα αλήθειας και ψεύδους, ποια δύναμη φαίνεται ότι νικάει, σύμφωνα με το ποιητικό υποκείμενο;

Γ. Γράφουμε

Παρατηρήστε τις επιλογές του ποιητή ως προς τη μορφή του ποιήματος (αριθμός των στροφών και στίχων ανά στροφή) και τα εκφραστικά σχήματα (επαναλήψεις λέξεων ή φράσεων, αναδίπλωση). Με ποιο τρόπο νομίζετε ότι «φωτίζουν» τις αντίπαλες δυνάμεις;

Αναδίπλωση

Στο σχήμα της αναδίπλωσης (ή επαναδίπλωσης) μια λέξη ή φράση επαναλαμβάνεται ευθύς παρακάτω, για να προβάλλει με ιδιαίτερη έμφαση την επαναλαμβανόμενη έννοια. [...] Μερικές φορές η αναδίπλωση προσδίδει στους στίχους ιδιαίτερο παλμό και δραματικότητα.

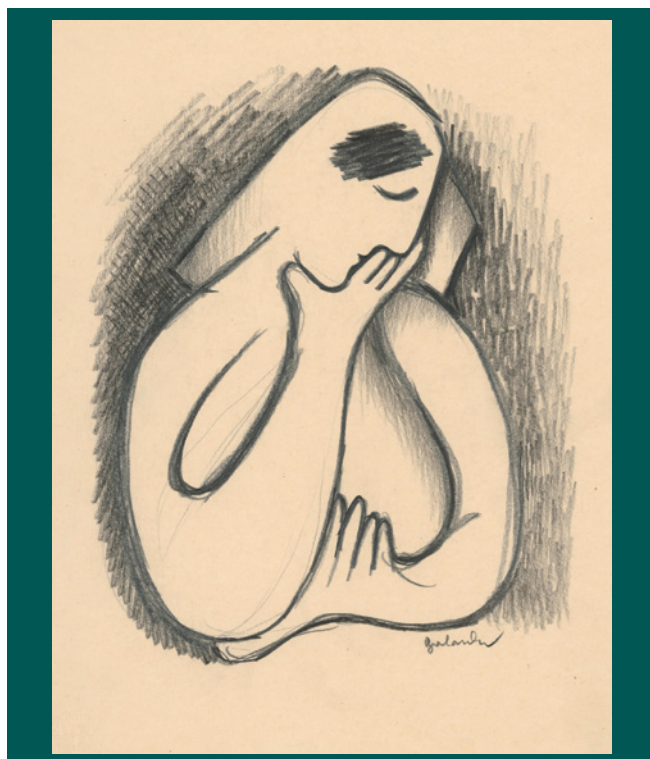

Δ. Δημιουργούμε

1. Δημιουργήστε ένα κολάζ με εικόνες αντιθετικές που απεικονίζουν δυο ανθρώπους, δυο αντικείμενα, δυο δρόμους.
2. Δημιουργήστε μια αφίσα η οποία να μπορεί να συνοδεύσει το ποίημα. Δημιουργήστε τη με συμβατικό (σε χαρτί) ή ψηφιακό τρόπο (λ.χ. με την υπηρεσία Canva). Προσπαθήστε να συμπεριλάβετε όσα στοιχεία/έννοιες θεωρείτε αντιπροσωπευτικά του αποσπάσματος. Μοιραστείτε την αφίσα με τους/τις συμμαθητές/τριές σας και εξηγήστε γιατί συμπεριλάβατε τα συγκεκριμένα στοιχεία.
3. Γράψτε την ακροστιχίδα της λέξης «ΑΛΗΘΕΙΑ» αποτυπώνοντας τις δικές σκέψεις για το Ψέμα και την Αλήθεια στη ζωή μας. Η κάθετη λέξη να βγάζει κάποιο νόημα, δηλαδή να υπάρχει νοηματική σχέση μεταξύ των λέξεων. Στη συνέχεια, να φτιάξετε ένα ποίημα (παραδοσιακής ή νεωτερικής τεχνοτροπίας) κρατώντας ως πρώτο στίχο τις κάθετες λέξεις της ακροστιχίδας (περίπου 15 στίχοι).
4. Συνδέστε ένα δικό σας ποίημα 6 στίχων (ομοιοκατάληκτο ή ανομοιοκατάληκτο) που να περιέχει ένα αντιθετικό ζευγάρι (π.χ. ΖΩΗ-ΘΑΝΑΤΟΣ ή ΕΠΙΤΥΧΙΑ-ΑΠΟΤΥΧΙΑ).
5. Δείτε τις εικόνες στο ψηφιακό αντικείμενο και αφού τις περιγράψετε, να βάλετε μια διαφορετική λεζάντα για την καθεμιά. Στη συνέχεια, καταγράψτε τις σκέψεις και τα συναισθήματα που σας προκαλούν σε μια σελίδα ημερολογίου.

Slideshow με εικόνες για την αλήθεια και το ψέμα

Χαμένος στις σκέψεις, Μικουλάς Γκαλάντα, 1937-1938

Λίγα λόγια για τον ζωγράφο...

Ο Μικουλάς Γκαλάντα (1895-1938) ήταν Σλοβάκος ζωγράφος και εικονογράφος, ένας από τους σημαντικότερους πρωτοπόρους και πρέσβεις της σλοβακικής μοντέρνας τέχνης.

10. Φίλιππος Μανδηλαράς

Κάπου ν' ανήκεις

Ο Φίλιππος Μανδηλαράς (Αθήνα, 1965) είναι συγγραφέας, μεταφραστής, επιμελητής και ασχολείται ιδιαίτερα με τη δημιουργική γραφή για παιδιά και ενήλικες.

Εισαγωγικό σημείωμα

Το βιβλίο Κάπου ν' ανήκεις κυκλοφόρησε από τις εκδόσεις Πατάκη το 2010 και αποτελεί το πρώτο έργο της Τριλογίας του Δρόμου, που περιλαμβάνει τις Ύαινες (2011) και τη Ζωή σαν Ασασέρ (2012).

Κεντρικός ήρωας είναι ο Γιάννης, ένας έφηβος 15 χρονών, που αφηγείται τη ζωή του στην Ανθή. Καθώς είναι μεγαλωμένος στην Τούμπα, δίπλα στο γήπεδο του ΠΑΟΚ, είναι φανατικός Πασοκτζής. Όταν η οικογένειά του μετακομίζει στον Πειραιά, πηγαίνει σε ένα Γυμνάσιο όπου όλοι είναι Ολυμπιακοί. Ως αντίδραση θα επιλέξει την εύκολη λύση: να ξεχωρίσει μέσω της οπαδικής του ταυτότητας, δηλαδή να υποστηρίξει την ομάδα του, τον ΠΑΟΚ, και να φτάσει σε ακραίες καταστάσεις. Παράλληλα, μυείται σε νέα μουσικά ανοίγματα (στον κόσμο της ροκ μουσικής), που του ανοίγουν καινούργιους δρόμους εμπειριών και συναισθημάτων, καθώς και αναζήτησης νέας ταυτότητας, οπότε το ποδόσφαιρο παύει να είναι το μοναδικό του ενδιαφέρον.

Στο εφηβικό αυτό μυθιστόρημα, ο έφηβος βιώνει τη σύγκρουση ανάμεσα στην ανάγκη για ένταξη σε ένα κοινωνικό σύνολο και στην υπαρξιακή ανάγκη να αρθρώσει τον προσωπικό του λόγο, έξω από σχήματα και ομάδες, διαμορφώνοντας τη δική του ιδιοπροσωπία, μια στέρεη προσωπική ταυτότητα.

Α. Προετοιμαζόμαστε

1. Έχετε βιώσει ποτέ το αίσθημα να ταλαντεύεστε ανάμεσα στη μοναξιά και την ανάγκη αποδοχής από τους άλλους, και του «ανήκειν» σε μια ευρύτερη ομάδα; Για ποιο λόγο; Αποδώστε τα συναισθήματά σας πριν και μετά το «ανήκειν».
2. Η οικογένεια, η εθνικότητα, η θρησκεία, η ομάδα ικανοποιούν την ανάγκη του ανθρώπου να ανήκει κάπου;
3. Η οπαδική βία έχει στοιχίσει τη ζωή σε πολλά άτομα, αδώς τις περισσότερες φορές. Έχεις ακούσει τέτοια περιστατικά; Πώς προσπαθούν οι κυβερνήσεις να καταπολεμήσουν την οπαδική βία;
4. «Οπαδός» και «φίλαθλος»: Αναζητήστε τη διαφορά στα Λεξικά της «Πύλης για την Ελληνική Γλώσσα».

Κάπου ν' ανήκεις

Λίγο μετά άκουσα έναν χτύπο στην πόρτα. Χαμήλωσα τη μουσική και φώναξα:

«Δε θέλω κουβέντες!»

Την ξαναδυνάμωσα.

Η πόρτα άνοιξε και πρόβαλε το κεφάλι της μαμάς.

Δεν χαμογέλασε όπως περίμενα για να με καλοπιιάσει. Ήταν πολύ σοβαρή. Σχεδόν ανήσυχη.

Μου άρεσε αυτό γιατί έδειχνε ότι με είχαν πάρει στα σοβαρά και ξαναχαμήλωσα τη μουσική. Λίγο, όμως, για να μην νομίζει ότι είμαι και διαλλακτικός.

Μπήκε και κάθισε δίπλα μου.

Βρισκόμασταν στην εισαγωγή του *Smells like teen spirit*.

Η μαμά μου πήρε στα χέρια της τη δέκη του σιντί και διάβασε τους τίτλους των κομματιών στο πίσω μέρος. Έπειτα κοίταξε την ένδειξη στο στερεοφωνικό και χαμογέλασε.

«Το 2 παίζει;» ρώτησε.

Της έκανα νόημα πως ναι.

«Ταιριάζει;» είπε σοβαρά, κι αυτή η κουβέντα της με έκανε να ανησυχήσω.

Το χαμήλωσα.

«Τι ταιριάζει;» Έπαιξα επίθεση τώρα.

«Καταλαβαίνεις και μόνος σου» είπε και ξάπλωσε κάθετα στο κρεβάτι με τα χέρια σταυρωμένα πίσω από το κεφάλι. «Για πες μου, τώρα, τι σε έπιασε κι άρχισες πάλι τα παοκτζίδικα; Εμείς νομίζαμε ότι του είχες ξεπεράσει...»

Μιλούσε και κοιτούσε τον τοίχο απέναντι από το κρεβάτι (εξώφυλλα δίσκων, φωτογραφία του Cobain, αφίσες) σαν για να μου θυμίσει ότι είχα πράγματι αλλάξει.

Μαγκώθηκα. Ήξερα πως είχε δίκιο – η ταυτότητά μου ως παοκτζή ήταν ληγμένη. Δεν γινόταν, όμως να μην υποστηρίξω τη θέση μου. Της είπα, λοιπόν, όλα όσα είχα ακούσει να λένε για τους ολυμπιακούς, για την κόντρα τους με τους παοκτζήδες, για την αιώνια διαμάχη των οπαδών των δύο ομάδων κι όλα τα σχετικά.

«Κι αυτά τι σχέση έχουν με σένα;» με ρώτησε, όταν τελείωσα.

«Μα είμαι Τουμπατζής και παοκτζής...»

«Έτσι προσδιορίζεσαι, δηλαδή στον κόσμο;»

Δεν απάντησα. Αν απαντούσα, θα αναγκαζόμουν να ακυρώσω όλη την προηγούμενη συλλογιστική μου.

«Ξανασκέψου μου είπε μετά από λίγο και σηκώθηκε να φύγει.

«Στάσου» της είπα. «Κι αν με ρωτήσουν τι ομάδα είμαι, τι θα λέω;»

«ΠΑΟΚ δεν είσαι;»

«Ναι»

«Τότε τι με ρωτάς;»

«Αλλά θα είμαι σαν ψάρι έξω από το νερό. Κανείς δεν θα με κάνει παρέα».

«Κι από πότε η ομάδα καθορίζει τις παρέες, Γιάννη;» μου απάντησε και ξανακάθισε. «Εφόσον έχεις επιλέξει να είσαι ΠΑΟΚ και το θεωρείς σημαντικό, δεν έχεις παρά να το υποστηρίξεις. Από κει και πέρα νομίζω ότι έχεις κι άλλα ενδιαφέροντα, πολύ πιο σημαντικά, κατά τη γνώμη μου, από την ταυτότητά σου ως Τουμπιώτη ή παοκτζή. Μην τρελαδούμε κιόλας...» Και με αυτά τα λόγια άνοιξε την πόρτα κι έφυγε. Εκνευρισμένη. [...]

Μπήκα στο ίντερνετ κι έψαξα να βρω στον χάρτη του Πειραιά το Πασαλιμάνι και τα Γυμνάσια που βρίσκονταν εκεί κοντά. Τύπωσα τον χάρτη και κάθισα να τον κοιτάω προσπαθώντας να φανταστώ τη νέα μου ζωή με δέα στον Σαρωνικό. Όταν γύρισαν οι γονείς μου, διαπίστωσα ότι δεν είχα καταφέρει τίποτα. Έπεσα για ύπνο κι ένιωσα σαν τον ακροβάτη που στη μέση της διαδρομής του διαπιστώνει ότι το σχοινί πάνω στο οποίο πατάει είναι σάπιο. Τι κάνει τότε; Γυρνάει πίσω; Τρέχει μπροστά; Πετάει; Αφήνεται να πέσει;

Εγώ, πάντως, διάλεξα τον εύκολο δρόμο.

Φίλιππος Μανδηλαράς, *Κάπου ν' ανήκεις*, εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα 2010 (1η έκδοση), σ. 73-75

Β. Συζητάμε

1. «Αλλά θα είμαι σαν ψάρι έξω από το νερό. Κανείς δεν θα με κάνει παρέα». Για ποιους λόγους μπορεί κάποιος/α να αισθάνεται ότι δεν θα τον κάνουν παρέα;
2. Αφού γράψετε στο πλαίσιο αναζήτησης του Spotify τη λέξη «ανήκω», φτιάξτε μια συλλογή από τραγούδια στα οποία ο ήρωας ανήκει κάπου ή εκφράζει την ανάγκη του αυτή. Στη συνέχεια, επιλέγοντας κάποια από αυτά και τεκμηριώνοντας την επιλογή σας, να τα παρουσιάσετε σε μια συναυλία στο σχολείο αφιερωμένη στις ομάδες όπου ανήκουμε.
3. Το κείμενο ανήκει στο μυθιστόρημα ενηλικίωσης ή διάπλασης ή μαθητείας. Μπορείτε να τεκμηριώσετε την άποψη αυτή;

Μυθιστόρημα ενηλικίωσης

Τα Bildungsroman και Erziehungsroman είναι γερμανικοί όροι που σημαίνουν «Μυθιστόρημα διάπλασης» ή «Μυθιστόρημα μαθητείας». Το θέμα των εν λόγω μυθιστορημάτων είναι η διαμόρφωση του πνεύματος και του χαρακτήρα του/της πρωταγωνιστή/τριας, καθώς μέσα από διάφορες εμπειρίες –και συχνά μέσα από μια πνευματική κρίση– περνά από την παιδική ηλικία στην ωριμότητα, ένα στάδιο στο οποίο συχνά συνειδητοποιεί κανείς την ταυτότητα και τον ρόλο του στον κόσμο.

Γ. Γράφουμε

1. «Έπεσα για ύπνο κι ένιωσα σαν τον ακροβάτη που στη μέση της διαδρομής του διαπιστώνει ότι το σχοινί πάνω στο οποίο πατάει είναι σάπιο. Τι κάνει τότε; Γυρνάει πίσω; Τρέχει μπροστά; Πετάει; Αφήνεται να πέσει;» Να εργαστείτε ως εξής: **α)** Τα ερωτήματα του Γιάννη θα μπορούσαν να απευδύνονται σε όποιον βρίσκεται σε μια στιγμή που πρέπει να πάρει μια δύσκολη απόφαση; Ποιον, τελικά, δρόμο επιλέγει ο Γιάννης; Συμφωνείτε μαζί του; Ποιος θα ήταν ο... δύσκολος δρόμος; **β)** Ποια η λειτουργία των ρητορικών ερωτημάτων στο παραπάνω απόσπασμα;
2. «Κι από τότε η ομάδα καθορίζει τις παρέες;» Σχολιάστε τη φράση της μητέρας του Γιάννη.
3. Ποια είναι συνήθως τα χαρακτηριστικά που ορίζουν την ταυτότητα ενός εφήβου που θέλει κάπου να ανήκει; Συντάξτε το προφίλ του σε ένα κείμενο, σε μορφή άρθρου που θα δημοσιευτεί.

Δ. Δημιουργούμε

1. Ακούστε το τραγούδι του Λουκιανού Κηλαηδόνη «Το ματς» στο YouTube. Στη συνέχεια, περιγράψτε ένα περιστατικό μέσα σε ένα γήπεδο που δείχνει υγιές αθλητικό πνεύμα.
2. «Συνομιλία με έναν οπαδό». Υποθέστε ότι κάπου τυχαία πιάνετε κουβέντα με έναν φανατικό οπαδό ποδοσφαίρου. Πώς θα χειριζόσασταν την αδιαλλαξία του; Με ποια επιχειρήματα θα προσπαθούσατε να τον μεταπειάσετε;
3. Υποθέστε ότι αποστέλλετε μια επιστολή στον Υπουργό Αθλητισμού και του αναφέρετε τα μέτρα που οφείλει να πάρει προκειμένου να μειωθεί η βία στον αθλητισμό.

Ο Φερνάντο Πεσσόα (το πλήρες όνομα: Αντόνιο Νογκέιρα Πεσσόα· Λισαβόνα, 13 Ιουνίου 1888-30 Νοεμβρίου 1935) ήταν Πορτογάλος ποιητής και συγγραφέας. Είναι ένας από τους σημαντικότερους ποιητές του 20ού αιώνα, υπογράφει με πολλά διαφορετικά επώνυμα τα έργα του (Αλεξάντερ Σερτς, Αλμπέρτο Καέιρο, Ρικάρντο Ρέις, Άλβαρο ντε Κάμπος), ενώ δημοσίευσε ο ίδιος ελάχιστο μέρος του έργου του.

11. Φερνάντο Πεσσόα

«Δύο ζωές»

Εισαγωγικό σημείωμα

Στο ποίημα αυτό ο ποιητής μιλά για τις πολλές διαφορετικές πλευρές της ζωής που καλείται να ζήσει κάθε άνθρωπος εγκλωβισμένος στους κανόνες της κοινωνίας και υποχρεωμένος πολλές φορές να βάλει στην άκρη τα όνειρά του. Ονειρευόμαστε μια πραγματική ζωή και ζούμε μια ψεύτικη. Οι επιθυμίες από τη μια και οι συμβιβασμοί από την άλλη μας αναγκάζουν να μη ζούμε ως ενήλικες τη ζωή που ονειρευόμασταν στην παιδική μας ηλικία, όταν όλα ήταν αυθεντικά και γνήσια.

Α. Προετοιμαζόμαστε

1. Έχετε διαβάσει *Το βιβλίο της ανησυχίας* του Πεσσόα; Πρόκειται για ένα αποσπασματικό, κρυφό ημερολόγιο, ένα κείμενο εναγώνιας ενδοσκόπησης, μια απόπειρα εξερεύνησης του φαινομένου της ύπαρξης, μια ανίχνευση ουσιαστικά των ορίων ανάμεσα στο «είναι» και το «μη είναι». Αναζητήστε το και επιλέξτε κάποια αποσπάσματα εξηγώντας τι είναι αυτό που σας κέντρισε το ενδιαφέρον. Πώς εξηγείτε τον τίτλο του βιβλίου;
2. Γνωρίζετε τον ποιητή και άλλα έργα του; Προσπαθήστε να δημιουργήσετε την προσωπογραφία του ανατρέχοντας σε στοιχεία της ζωής και του έργου του, αλλά και σε κριτικές σχετικά με αυτόν σε εφημερίδες και περιοδικά.
3. Πραγματική και ψεύτικη ζωή: Πώς αντιλαμβάνεστε τους δύο όρους; Με ένα κείμενο δοκιμιακού στιλ συνταγμένο με θέση και αντίθεση, δώστε την εννοιολογική σημασία των φράσεων

«Δύο ζωές»

Έχουμε όλοι δυο ζωές:
την πραγματική, αυτή που ονειρευόμαστε
στην παιδική μας ηλικία, αυτή
που συνεχίζουμε να ονειρευόμαστε, μεγάλοι,
στο βάθος της ομίχλης
και την ψεύτικη, αυτή που ζούμε
στις συναλλαγές μας με τους άλλους.
που είναι η πρακτική, η χρήσιμη,
αυτή που την τελειώνουμε στο φέρετρο.
Στην άλλη δεν υπάρχουν φέρετρα, θάνατοι,
Μόνο εικόνες των παιδικών μας χρόνων:
Μεγάλα βιβλία χρωματιστά, για να δεις κι όχι για να διαβάσεις
Μεγάλες σελίδες χρωματιστές, για να θυμάσαι αργότερα.
Στην άλλη είμαστε εμείς,
Στην άλλη ζούμε.
Σ' αυτή πεθαίνουμε, και ζωή σημαίνει αυτό ακριβώς.
Αυτή τη στιγμή, λόγω αηδίας, ζω στην άλλη...

Φερνάντο Πεσσόα, *Ποιήματα*, Εισαγωγή-μετάφραση: Γιάννης Σουλιώτης, εκδόσεις Printa

Β. Συζητάμε

1. Η χρήση του α' ενικού και πληθυντικού προσώπου πιστεύετε πως εξυπηρετεί κάποιο συγκεκριμένο σκοπό; Με βάση τις γνώσεις σας για τη χρήση των ρηματικών προσώπων, δικαιολογήστε τη χρήση τους από τον ποιητή.
2. Ποια στοιχεία στο ποίημα αναδεικνύουν τον εξομολογητικό τόνο ενός κειμένου ενδοσκοπήσης;
3. Θα μπορούσατε να ζήσετε δύο διαφορετικές ζωές; Σε ποια περίπτωση και κάτω από ποιες συνθήκες θα συνέβαινε αυτό;

Γ. Γράφουμε

1. «Δύο ζωές»: Κατά πόσο είναι επιτυχημένος ο τίτλος του ποιήματος; Έχει νοηματική συνάφεια με το περιεχόμενό του; Θα μπορούσατε να τον αντικαταστήσετε με κάποιον άλλο.
2. Ποιο είναι το βασικό θέμα του ποιήματος του Πεσσόα; Σε 150-200 λέξεις καταγράψτε το προσωπικό σας σχόλιο χρησιμοποιώντας τρεις κειμενικούς δείκτες για την ενίσχυση των επιχειρημάτων σας. Εσείς συμφωνείτε με τη θέση του;
3. Σχολιάστε τον τελευταίο στίχο του ποιήματος. Τι συναισθήματα δημιουργεί στο ποιητικό υποκείμενο;
4. Αναζητήστε αντιθετικές εικόνες ή έννοιες μέσα στο ποίημα. Περιγράψτε κάποιες από αυτές. Ποια θεωρείτε ότι είναι η λειτουργία τους; Στη συνέχεια, αποτυπώστε τη δική σας άποψη για αυτές. Πώς πλαισιώνουν τον τίτλο του;

Δ. Δημιουργούμε

1. Δημιουργήστε ένα καλλιγράφημα σχηματίζοντας το σχήμα του Z, καταγράφοντας τις σκέψεις σας για την άλλη ζωή.
2. Απαγγείλτε το ποίημα και συνοδέψτε το με μουσική της αρεσκείας σας. Για την ηχογράφηση μπορείτε να χρησιμοποιήσετε κάποιο κινητό τηλέφωνο και για την επεξεργασία/μίξη του ήχου μπορείτε να χρησιμοποιήσετε το ελεύθερο ανοιχτό λογισμικό Audacity. Για την άντληση ήχων υποβάθρου μπορείτε να αξιοποιήσετε υπηρεσίες για «loyalty free music».
3. Αναζητήστε χαρακτηριστικά και συνθήκες της πραγματικής και ψεύτικης ζωής στο ποίημα, συμπληρώστε με δικές σας ιδέες και αποτυπώστε τα σε δύο ξεχωριστούς εννοιολογικούς χάρτες. Μπορείτε να αξιοποιήσετε το εργαλείο CmapTools στην τοπική ή στη διαδικτυακή του έκδοση.
4. Ακούστε «Το παράπονο του Ελύτη», σε μελοποίηση Δημήτρη Παπαδημητρίου και ερμηνεία Ελευθερίας Αρβανιτάκη στο YouTube. Αναζητήστε ομοιότητες με το ποίημα του Πεσσόα και καταγράψτε την άποψή σας σε μορφή μικρού άρθρου για την ύπαρξη δεύτερης ζωής στην ιστοσελίδα του σχολείου, στη στήλη των αναγνωστών, όπου καταδέτετε προσωπικές απόψεις.
5. Προσπαθήστε να γράψετε ένα μικροδιήγημα 200 λέξεων με τον τίτλο «Δύο ζωές».

Video tutorial για τη δημιουργία εννοιολογικού χάρτη με το CmapTools

Το όνειρο του Ντίκενς, ημιτελής πίνακας, Ρόμπερτ Ουίλιαμ Μπους

Λίγα λόγια για τον ζωγράφο...

Ο Ρόμπερτ Ουίλιαμ Μπους (1804-1875) ήταν δικτωριανός καλλιτέχνης, χαράκτης και εικονογράφος, ίσως περισσότερο γνωστός για τον πίνακα του «Το όνειρο του Ντίκενς». Ήταν πατέρας της Φράνσις Μπους, πρωτοπόρου στην εκπαίδευση των κοριτσιών.

Ο Μιχάλης Γκανάς (1944-2024), γεννημένος στον Τσαμαντά Θεσπρωτίας το 1944, ένα ηπειρωτικό χωριό κοντά στα ελληνοαλβανικά σύνορα, γνώρισε από μικρή ηλικία τον κόσμο της προσφυγιάς, όταν η οικογένειά του, λόγω του Εμφυλίου, βρέθηκε στην Αλβανία και από εκεί στην Ουγγαρία. Το χρονικό αυτής της περιπέτειάς του αποτύπωσε αργότερα στο συγγραφικό του έργο. Άσκησε διάφορα επαγγέλματα, όπως βιβλιοπώλης, συνεργάτης της κρατικής τηλεόρασης, επιμελητής λογοτεχνικών εκπομπών, σεναριογράφος, κειμενογράφος σε διαφημιστική εταιρεία. Πολλά ποιήματά του μεταφράστηκαν σε διάφορες γλώσσες και μελοποιήθηκαν από Έλληνες και ξένους μουσικοσυνθέτες, ενώ έργα του έχουν συμπεριληφθεί σε ξένες ανθολογίες. Εκτός από το ποιητικό, έχει να παρουσιάσει και μεταφραστικό έργο. Για το συγγραφικό του έργο έλαβε πολλές διακρίσεις.

12. Μιχάλης Γκανάς

Βαδίζει στο απέναντι πεζοδρόμιο

Εισαγωγικό σημείωμα

Το βιβλίο του Μιχάλη Γκανά με τίτλο *Γυναικών μικρές και πολύ μικρές ιστορίες* είναι μια συλλογή από δεκαέξι ποιητικά δοσμένα μικροδιηγήματα στα οποία ο ποιητής υμνεί τη γυναίκα. Μέσα από τις πολύ μικρές αυτές ιστορίες παρακολουθεί τη ζωή μιας γυναίκας, δημιουργώντας στον αναγνώστη την εντύπωση ότι αυτή τη γυναίκα τη γνωρίζει, του είναι πολύ οικεία. Μέσα από την απλή περιγραφή, δοσμένη συχνά με χιούμορ αλλά και σαρκασμό, κάποτε με ρεαλισμό και άλλοτε με τρυφερότητα και ευαισθησία, ο Γκανάς καταφέρνει να εισχωρήσει στη σκέψη της γυναίκας αποκαλύπτοντας τον ψυχισμό και την ιδιοσυγκρασία της. Είναι πορτρέτα γυναικών, εικόνες ζωής γένους θηλυκού.

Α. Προετοιμαζόμαστε

1. Τι γνωρίζετε για την ψυχική διάθεση και τα βασικά σωματικά συμπτώματα, λόγω μιας φυσικής αλλοίωσης του οργανισμού, όπως ακούτε να συζητούν οι μεγαλύτεροι;
2. Έχετε επισκεφθεί ποτέ έναν οίκο ευγηρίας; Ποια εικόνα θυμάστε έντονα και ποιες σκέψεις πέρασαν από το μυαλό σας;
3. Αφού δείτε κάποιες εικόνες για την τρίτη ηλικία, να περιγράψετε τι παριστάνουν και να βάλετε μια λεξάντα.

Slideshow με εικόνες ηλικιωμένων ανδρών

Βαδίζει στο απέναντι πεζοδρόμιο

Βαδίζει στο απέναντι πεζοδρόμιο με λινά ανάλαφρα ρούχα και ψάδινο καπέλο. Βαδίζει φορώντας την αλκή²¹ μιας πρώην νεότητας αλλά με σκυμμένο κεφάλι, καθώς φυσάει δυνατά και αναγκάζεται να κρατάει το ψαδάκι της σε στάση βαδιάς υπόκλισης.

Μεσόκοπη. Κομμένη στα δυο δηλαδή, αλλά όχι σε δυο ίσα μέρη. Κομμένη στην άκρη, στην κόψη και στην άποψη. Όχι πως δεν έχει άποψη, αλλά δεν έχει το κουράγιο να την υποστηρίξει.

²¹ αλκή (η): δύναμη, σφρίγος.

Κι αυτή η θρυλούμενη σοφία της ωριμότητας πού πήγε; Ευτυχώς δεν έχει παιδιά κι εγγόνια γιατί δε θα είχε να τους πει τί-πο-τα. Καμία από αυτές τις στρογγυλές φράσεις που λένε οι μεγάλοι στους μικρούς παντού και πάντα στα βιβλία, στις ταινίες, στο θέατρο και στη ζωή.

«Τα χρόνια περνούν, οι ώρες δεν περνούν», της έλεγε η γιαγιά της. Αυτή δε θα μπορούσε να πει κάτι ανάλογο ποτέ!

Μεσόκοπη. Γυναίκα μέσης ηλικίας εννοείται, ενώ υπονοείται σαφώς ότι πρόκειται για μια γυναίκα στα πρόθυρα²² της τρίτης ηλικίας. Άλλο και ετούτο. Από πού ξεφύτρωσε αλήθεια αυτή η τρίτη ηλικία; Ούτε πρώτη ακούσαμε ούτε δεύτερη και μια ωραία πρωία ή εσπέρα –εσπέρα συνήθως– προσγειώνεσαι στην τρίτη.

Αναγκαστική προσγείωση με τις αναπόφευκτες αβαρίες²³ και δεν μπορείς να φύγεις από κει ούτε για τη δεύτερη και την πρώτη, ούτε καν για την τέταρτη και την πέμπτη ηλικία. Δεν έχεις να πας πουθενά. Η τρίτη ηλικία είναι και η τελευταία, αφού είναι συνήθως ισόβια.

Μεσόκοπη λοιπόν. Απεχθέστατον: Ας το δεχθούμε όμως για να πάμε παρακάτω. Δεν είναι να χρονοτριβείς σε αυτές τις ηλικίες, να επιμένεις, το ψιλοκοσκινίζεις, κακό του κεφαλιού σου. Ένα κεφάλι, παρεμπιπτόντως, με ψαδάκι σαν ελάχιστη προκαταβολή από το φωτοστέφανο που σε περιμένει, όταν έρθει η ώρα σου. Έτσι σαν να σου παίρνουνε τα μέτρα.

Όσο για τα φτερά, το νιώθεις ήδη ότι αρχίζουν (ποιοι;) να δοκιμάζουν τις βίδες στην πλάτη σου, από τους πόνους στις κλειδώσεις.

Αυτά βέβαια αν γίνεις άγγελος και πας κατά Παράδεισο μεριά. Εκτός κι αν είσαι ήδη άγγελος, τώρα που έχασες το φύλο σου και το σαλπίζουν αναιδέστατα τα Χερουβείμ και τα Σεραφείμ στα μπαρ, στις καφετέριες, στις παραλίες.

Μιχάλης Γκανάς, *Γυναικών μικρές και πολύ μικρές ιστορίες*, εκδόσεις Μελάι, Αθήνα 2010, σ. 19-20

Βαδίζει στο απέναντι πεζοδρόμιο -
Μια ανάγνωση

Β. Συζητάμε

1. Το κείμενο εντάσσεται στη συλλογή διηγημάτων του Μιχάλη Γκανά με τίτλο *Γυναικών μικρές και πολύ μικρές ιστορίες*. Η λέξη «γυναίκες», στην ονομαστική πληθυντικού, ως μέρος τίτλου βιβλίου είναι συχνός, ενώ ο τύπος της γενικής πληθυντικού σπανίζει. Πώς θα μπορούσατε να τον συμπληρώσετε;
2. Πιστεύετε ότι η ηλικία ενός ανθρώπου προσδιορίζεται και «εγγράφεται» στο DNA του; Απαντήστε δίνοντας ένα δυο ενδεικτικά παραδείγματα.
3. Στην ερώτηση «Πόσο χρονών είσαι;», απαντάμε αρκεί μόνο να σκεφτούμε τη χρονολογική μας ηλικία, η οποία ορίζεται με βάση το ημερολόγιο του χρόνου. Ωστόσο, οι επιστήμονες αναφέρουν και την ύπαρξη της βιολογικής ηλικίας, η οποία σχετίζεται με το πώς λειτουργεί το σώμα μας, ποια η κατάσταση της υγείας μας και, γενικότερα, της ευεξίας του οργανισμού μας. Τι μπορεί να κάνει ο άνθρωπος για να «παλέψει» με τον χρόνο και τη φθορά; Θα τα καταφέρει; Και με ποιο τρόπο/συμπεριφορά;
4. Ποια χρόνια καλύπτουν αντίστοιχα η πρώτη, η δεύτερη και η τρίτη ηλικία, κατά τη γνώμη σας; Θα μπορούσατε να χωρίσετε την ανθρώπινη ζωή σε περισσότερες ή λιγότερες κατηγορίες και με ποιο σκεπτικό;
5. Διαβάστε το παρακάτω απόσπασμα από ένα μικροδιήγημα ενταγμένο στο βιβλίο του Μιχάλη Γκανά με τίτλο *Γυναικών μικρές και πολύ μικρές ιστορίες*. Πώς σας φαίνεται που ένας άντρας αναλαμβάνει μια βαδιά και αισθησιακή «υπεράσπιση» των γυναικών. Σας εντυπωσιάζει το γεγονός ότι το συναίσθημα που κυριαρχεί στην αφήγηση είναι η αγάπη για τη γυναίκα;

²² στα πρόθυρα: στο κατώφλι.

²³ αβαρίες: υποχωρήσεις.

[Κοιτάζει τα χέρια της...]

«Κοιτάζει τα χέρια της. Πώς έγιναν έτσι; Πού βρέθηκαν τόσες φλέβες, τόσες ελιές και σημάδια, τόσες ρυτίδες στα χέρια της; Εβδομήντα χρόνια τα κουβαλάει μαζί της και ποτέ δεν γύρισε να τα κοιτάξει. Ούτε τότε που ήταν γλωρά, ούτε που μέστωσαν, ούτε που μαράδθηκαν, ώσπου ξεράδθηκαν. [...]

Κοιτάζει τα χέρια της σαν να τα βλέπει πρώτη φορά. Ξένα της φαίνονται, καθώς κάθονται άνεργα πάνω στη μαύρη ποδιά της, σαν προσφυγάκια. Έτσι της έρχεται να τα χαϊδέψει. Και τι δεν τράβηξαν αυτά τα χεράκια, στα κρύα και στα λιοπύρια, στη φωτιά, στα νερά, στα χώματα, στα κάτουρα και στα σκατά. [...]

Τόσα χρόνια δεν γύρισε να τα κοιτάξει και τώρα δεν μπορεί να πάρει τα μάτια της από πάνω τους. Κι όταν δεν τα κοιτάει ή κάνει πως δεν τα κοιτάει, την κοιτάνε αυτά. Άνεργα χέρια, τι περιμένεις, αφού δεν έχουν δουλειά κάθονται και κοιτάνε. Δεν είναι που κοιτάνε, άσ' τα να κοιτάνε, είναι που κοιτάνε σαν να θέλουνε κάτι. Ξέρει τι θέλουν: να τα χαϊδέψει. Δεν θα τους κάνει τη χάρη. Ντρέπεται, γριά γυναίκα, να χαϊδεύεται στα καλά καθούμενα. Τα κοιτάζει κλεφτά και βλέπει μια σκουριά από καφέ στο δεξί. Σηκώνεται και πάει στο μπάνιο, πιάνει το μοσχοσάπουνο και πλένει τα χέρια της. Τα πλένει, τα ξαναπλένει, δεν λέει ν' αφήσει το σαπούνι, της αρέσει έτσι που γλιστρούν απαλά το ένα μέσα στο άλλο, "κοίτα", λέει, "που μ' έβαλαν να τα χαϊδέψω θέλοντας και μη, τα σκασμένα" και γελάει από μέσα της που δεν την κοιτάνε τώρα όπως πριν, χαμένα μέσα στους αφρούς και τα χάρδια, σαν να 'χουν κλείσει τα μάτια, μην τους πάει σαπούνι και τα πάρουν τα δάκρυα».

6. Δοκιμάστε τώρα μια δική σας ρυθμική ανάγνωση του κειμένου και καταγράψτε τις εντυπώσεις σας. Μπορείτε να αξιοποιήσετε την υπηρεσία SoundCloud ή την αντίστοιχη mobile εφαρμογή, για να ηχογραφήσετε τις αναγνώσεις σας, να τις ανεβάσετε στην υπηρεσία, να τις μοιραστείτε με τους/τις συμμαθητές/τριές σας και να προβείτε σε συγκριτικό σχολιασμό των προσπαθειών σας και του αποτελέσματος που προκύπτει κάθε φορά.

«Κοιτάζει τα χέρια της...» -
Μια ανάγνωση

Η διαδικτυακή υπηρεσία
SoundCloud

Λίγα λόγια για τον ζωγράφο...

Ο Χάουαρντ Ράσελ Μπάτλερ (1856-1934) ήταν Αμερικανός ζωγράφος και ιδρυτής της Αμερικανικής Εταιρείας Καλών Τεχνών.

Γυνακεία φιγούρα, Χάουαρντ Ράσελ Μπάτλερ

Γ. Γράφουμε

1. Τρίτη ηλικία: Πώς νομίζετε ότι νιώθει η ηρωίδα τώρα που βρίσκεται στο κατώφλι της; Αναζητήστε τους κειμενικούς δείκτες με τους οποίους ο συγγραφέας αποδίδει τον ψυχισμό της.
2. Όλο σχεδόν το κείμενο είναι γραμμένο σε β' ενικό πρόσωπο. Είναι συνειδητή επιλογή του συγγραφέα; Πώς επηρεάζει τον/την αναγνώστη/τρια;
3. «Όσο για τα φτερά, το νιώθεις ήδη ότι αρχίζουν (ποιοι;) να δοκιμάζουν τις βίδες στην πλάτη σου, από τους πόνους στις κλειδώσεις»: Η ειρωνεία είναι έκδηλη στο απόσπασμα. Τι νομίζετε ότι υπονοεί σε αυτό το σημείο; Διατυπώστε το ερμηνευτικό σας σχόλιο για την παραπάνω φράση.
4. Στην προσπάθειά σας να υπερασπιστείτε τα δικαιώματα της τρίτης ηλικίας, να συντάξετε ένα άρθρο 200-300 λέξεων με θέμα τα δικαιώματά τους που καταπατούνται, προκειμένου να δημοσιευτεί στο αφιερωματικό τεύχος του περιοδικού του σχολείου σας με θέμα «Νεότητα και Τρίτη ηλικία».

Δ. Δημιουργούμε

1. Η ηρωίδα, τώρα που βρίσκεται στη μέση ηλικία, νιώθει την πνοή του θανάτου. Συνεχίστε τη σκέψη της σε σχέση με τον Παράδεισο και την Κόλαση χρησιμοποιώντας την τεχνική του ελεύθερου πλάγιου λόγου.
2. «Από πού ξεφύτρωσε αλήθεια αυτή η τρίτη ηλικία;» Απαντήστε στην ηρωίδα ως ένας συνομήλικός της ή μια συνομήλική της, προσπαθώντας να διατηρήσετε το περιπαικτικό ύφος της αφηγήτριας.
3. Αφού διαβάσετε με ποιο τρόπο ο αφηγητής παρουσιάζει την ηρωίδα να βιώνει την ηλικία, την εμφάνιση και το παρελθόν της, να εφαρμόσετε τη δραματική τεχνική «Καρέκλα των αποκαλύψεων ή Καυτή/ανακριτική καρέκλα». Στην περίπτωση, μάλιστα, της ηρωίδας, που βιώνει το φάσμα της τρίτης ηλικίας, θα μπορούσε η «καρέκλα» να είναι συμβουλευτική-υποστηρικτική, προκειμένου να την ανακουφίσετε ως προς τη στάση και τα αισθήματά της.
4. Να φτιάξετε το δικό σας λίμερικ για την τρίτη ηλικία με κωμικό περιεχόμενο και ακολουθώντας τη δομή του ποιητικού αυτού σχήματος.

Λίμερικ

Το λίμερικ είναι ένα γλωσσικό παιχνίδι, του οποίου το ποιητικό σύνολο είναι άτιτλο. Τα χαρακτηριστικά του είναι η υπερβολή, η έλλειψη νοήματος, το έντονο στοιχείο του κωμικού. Ακολουθεί την εξής δομή:

1ος στίχος: Παρουσιάζει τον/την πρωταγωνιστή/τρια-ήρωα/ίδα.

2ος στίχος: Δηλώνει τη βασική ιδιότητα ή παραξενιά του/της ήρωα/ίδας ή ένα αντικείμενο που κατέχει ή μια πράξη του/της.

3ος και 4ος στίχος: Παρουσιάζουν την πλοκή και εξέλιξη της δράσης ή τις ενέργειες του/της ήρωα/ίδας και την αντίδραση των παρισταμένων.

5ος στίχος: Είτε εμφανίζει ένα τελικό εκκεντρικό επίδετο για τον/την ήρωα/ίδα, συναφές με το περιεχόμενο και συνιστά βαριάντα (παραλλαγή) του 1ου στίχου, είτε εμφανίζει τον/την ήρωα/ίδα να υφίσταται τη χλεύη των παρισταμένων ή να παθαίνει κάτι εξαιτίας της δράσης του/της. Αναλαμβάνει το «αναστοχαστικό» κλείσιμο της ιστορίας.

Η φόρμα του ποιητικού είδους: 1. Ήταν, ποιος/α/ο, από πού;... 2. Πού, τι έκανε, τι είχε;... 3. Όμως, μα, τι συνέβη;... 4. Τι παθαίνει, έπαθε;... 5. Ποιος/α/ο;...

Ο Άγγελος Τερζάκης (Ναύπλιο, 16 Φεβρουαρίου 1907-Αθήνα, 3 Αυγούστου 1979) ήταν Έλληνας λογοτέχνης της Γενιάς του '30, πεζογράφος, θεατρικός συγγραφέας, δοκιμιογράφος, δημοσιογράφος. Σπούδασε Νομικά στο Πανεπιστήμιο Αθηνών και αναγορεύτηκε διδάκτορας το 1927, αλλά εγκατέλειψε νωρίς τη δικηγορία για να ασχοληθεί με τη λογοτεχνία.

Ως φιλολογικός συνεργάτης αρθρογραφούσε στην εφημερίδα *Το Βήμα* και υπήρξε και διευθυντής του περιοδικού *Εποχές*. Διετέλεσε γραμματέας και γενικός διευθυντής του Εθνικού Θεάτρου, θεατρικός κριτικός, ενώ έργα του παρουσιάστηκαν στο Εθνικό Θέατρο. Έγραψε σενάρια για τον κινηματογράφο. Ασχολήθηκε με τη μετάφραση έργων αρχαίων Ελλήνων συγγραφέων.

Έλαβε μέρος στον Ελληνοϊταλικό Πόλεμο του 1940 και έγραψε το βιβλίο *Ελληνική Εποποιία 1940-1941*, ως ένα χρονικό της ιστορικής αυτής περιόδου. Από τα γνωστότερα έργα του, *Το Μυθιστόρημα των Τεσσάρων*, μαζί με τους Στράτη Μυριβήλη, Μ. Καραγάτση και Ηλία Βενέζη, *Η πριγκηπέσσα Ιζαμπώ*, όπου ζωντανεύει την περίοδο της Φραγκοκρατίας στην Πελοπόννησο, το *Ταξίδι με τον Έσπερο* και *Η μενεξεδένια πολιτεία*, που παρουσιάστηκε στη δημόσια τηλεόραση.

Τα μυθιστορήματά του, εκτός από την *Πριγκηπέσσα Ιζαμπώ*, απεικονίζουν την ελληνική κοινωνία του Μεσοπολέμου, όπως βγήκε τραυματισμένη από τη Μικρασιατική Καταστροφή, την παρακμή της μικροαστικής οικογένειας, τη μιζέρια και το καταθλιπτικό κλίμα, τις κοινωνικές προκαταλήψεις και την απαισιοδοξία. Παρά ταύτα, εναπόθεσε την ελπίδα του στον χώρο των ιδανικών και της μεταφυσικής αναζήτησης.

Ο Τερζάκης, άνθρωπος με βαθύ στοχασμό, άγρυπνη συνείδηση και επηρεασμένος από τη σύγχρονη υπαρξιακή φιλοσοφική σκέψη, προσηλωμένος, παράλληλα, στις κλασικές αξίες που νοηματοδοτούν την ανθρώπινη αξιοπρέπεια, καλλιέργησε και το δοκίμιο με υποδειγματικό τρόπο, βάζοντας στο κέντρο των αναζητήσεών του τον άνθρωπο και τα αγωνιώδη προβλήματά του. Συνεπώς, θεωρήθηκε ίσως ο πιο φιλοσοφικά ανήσυχος της Γενιάς του '30.

Τα έργα του είναι γραμμένα σε μια γλώσσα στρωτή, κατανοητή, ευχάριστη δημοτική, το ύφος του είναι ρεαλιστικό, που κάποτε συνδυάζεται με στοιχεία λυρισμού.

Έλαβε πολλές τιμητικές διακρίσεις και βραβεία και το 1974 έγινε Ακαδημαϊκός.

13. Άγγελος Τερζάκης

Τα παιδιά με τα κλωνάρια

Εισαγωγικό σημείωμα

Ο Άγγελος Τερζάκης στο κείμενό του με τίτλο *Τα παιδιά με τα κλωνάρια* παρουσιάζει τη «συνάντηση» δύο γενεών, αυτής που έρχεται κι αυτής που φεύγει. Η θεματική αφόρμηση δίνεται με ένα απλό περιστατικό: είναι το συναπάντημα του ώριμου ζευγαριού με μια νεανική συντροφιά. Ένα κοίταγμα, ένα βλέμμα, αρκεί να προκαλέσει ταραχή και να ενεργοποιήσει τη μνήμη ξεκινώντας μια διαδικασία αυτοκριτικής και συνειδητοποίησης.

Ο συγγραφέας πραγματεύεται το ήθος και τη συμπεριφορά της μεταπολεμικής γενιάς των νέων σε συσχέτισμό με την προηγούμενη και ιδιαίτερα την έννοια του αληθινού σεβασμού που απορρέει από την ηθική αξία καθενός κι όχι από τη θέση ή την ηλικία του.

Ένα δοκίμιο φιλοσοφικού στοχασμού δοσμένο μέσα από τον ανθρώπινο λυρισμό του Τερζάκη, που διαχέεται στην περιγραφή, στη νοσταλγική αναπόληση, στον προβληματισμό και στον θεμελιωμένο στοχασμό.

Α. Προετοιμαζόμαστε

1. Διαβάζοντας το παρακάτω κείμενο, θα διαπιστώσετε την ξεχωριστή και τιμητική θέση που δίνουν ορισμένες κοινωνίες στα ηλικιωμένα άτομα. Νομίζετε ότι η σημερινή κοινωνία αναγνωρίζει την ανάλογη θέση στους/στις γέροντες/γερόντισσες ή τους/τις θέτει στο περιθώριο ως απόμαχους/ες της ζωής; Αν δέχεστε τη δεύτερη άποψη, να αιτιολογήσετε τη στάση αυτή.

Τα γερατειά

«Όλοι οι λαοί του κόσμου, τους γέροντες τους τίμησαν και σ' αυτούς εμπιστεύθηκαν τη διακυβέρνησή τους. Η “γερουσία” αποτελεί το κύριο νομοθετικό και συμβουλευτικό όργανο της πολιτείας. Δεν είναι, επίσης, τυχαίο ότι οι “πρέσβεις” (δηλαδή οι απεσταλμένοι) έχουν δανειστεί τον τίτλο τους από τους “πρεσβύτες” (δηλαδή, οι γέροντες). Οι γεροντότεροι στέλνονται ως αντιπρόσωποι, για να διαπραγματευθούν δύσκολα ζητήματα με σύμμαχους και εχθρούς. Και για να μεσολαβούν μεταξύ ανθρώπων και θεών, πάλι οι “πρεσβύτεροι” (οι ιερείς) ορίζονται. Ακόμη και η λέξη “τα πρεσβεία” έφτασε να σημαίνει την προτεραιότητα της τιμής, την κορυφή της ιεραρχίας. Ανέκαθεν, δηλαδή, η ηθική αξία των ανθρώπων προσδιορίζεται κατά κάποιον τρόπο σε συνάρτηση με την ηλικία τους. Όχι γιατί η ηλικία αυτή καθ' εαυτή προσδίδει στο πνεύμα, αλλά γιατί με τη μακρά ζωή ο άνθρωπος αποθησαυρίζει πολύτιμη πείρα που τον βοηθά να βλέπει τα πράγματα οξύτερα και ψυχραιμότερα. Για τούτο στις δύσκολες περιστάσεις και τα άτομα και οι οικογένειες και οι κοινότητες στους πρεσβύτες καταφεύγουν για συμβουλή και καθοδήγηση».

Ε.Π. Παπανούτσος, *Πρακτική φιλοσοφία*, εκδόσεις Δωδώνη, Αθήνα 1984 (2η έκδοση), σ. 174

2. Τι σημαίνουν για εσάς οι όροι: «σεβασμός», «ειλικρίνεια», «υποκρισία»; Δώστε για τον καθένα έναν ετυμολογικό κι έναν εννοιολογικό ορισμό.
3. «Τα παιδιά με τα κλωνάρια», «Τα παιδιά ενός κατώτερου θεού» είναι φράσεις για να υποδηλώσουμε κάποια ιδιαίτερα «παιδιά». Σχηματίστε τρία τουλάχιστον παρόμοια ονομαστικά σύνολα σημειώνοντας σε ποια ιδιαίτερα παιδιά μπορεί να αναφέρεστε.

Τα παιδιά με τα κλωνάρια

Ήταν η ώρα του σούρουπου. Ένα ζευγάρι, αντρόγυνο, στην ώρα του σούρουπου κι εκείνο, κατέβαινε τη λεωφόρο πιασμένο μπράτσο, καθώς πορεύονταν τα ζευγάρια κάποιον άλλο καιρό. Το βάδισμα του ήταν κανονικό και λιγάκι βαρύ, ανάλογο με την ηλικία: Οι δύο μαζί πρέπει να έστριβαν τον κάβο του αιώνα.

Σε μια στιγμή, ξαφνικά, μέσ' από το μενεξελί σύδαμπο, ξεπροβαίνει μπροστά τους, σ' αντίθετη φορά, μια ανάλαφρη παρέα: Κοριτσόπουλα και παιδαρέλια ανάμεσα στα δεκάξι και δεκαοχτώ τους. Γύριζαν από κάποιον εξοχικό περίπατο ή εκδρομή, γιατί κρατούσαν κλωνάρια, πρασινάδες, και τα κορίτσια είχαν σφιγμένα τα λιανά τους, σβέλτα πόδια σε παντελόνια. Ούτε λουλούδια αγκαλιές ούτε μπουκέτα. Καμιά διάχυση σε χρώματα και αρώματα. Ίσα ίσα δύο τρία κλαριά, σύμβολα στεγνά, ένα είδος μαρτυρίας λακωνικής του τόπου απ' όπου έρχονταν. Η γενιά αυτή αγαπάει τη βραχυλογία, την κοφτή και σχεδόν βλοσυρή υποδήλωση, κάθε μεγαλοστομία τη σιχάινεται, ακόμα και στα λουλούδια, που είναι για τον άνθρωπο η πιο έμφυτη ερωτική αλληγορία. Η φτερωμένη διμοιρία προχωρούσε σε ιδιότυπο σχηματισμό: Μπροστά τα

κορίτσια, ξοπίσω τους τ' αγόρια. Ήταν, βέβαια, ένα αυτοσχέδιο, καινούριο εθιμοτυπικό που το είχε συντάξει έτσι, όχι η παλιά πρόληψη για διαχωρισμό των εριφίων από τα πρόβατα. Το έβρισκαν φαίνεται πιο πρακτικό ή και πιο σύμφωνο με τον αντιλυρικό τους κόσμο. Το ζευγάρι είναι μια φυσιολογική λειτουργία και τίποτ' άλλο – άρα μια στιγμή.

Οι δύο γενιές – το ζευγάρι, η διμοιρία – αντικρούστηκαν, αντιπέρασαν. Όμως, στα μάτια του πρώτου, είχε απομείνει ένα ξάφνιασμα, κάτι σαν μυστικό χτύπημα στο μέτωπο, από κείνα που σε κάνουν μονομιάς να ξυπνήσεις αντίκρου σ' ένα νέο όραμα της ζωής. Στάθηκαν, γύρισαν κατά πίσω τα κεφάλια τους, κοίταξαν το σχηματισμό που ξεμάκρυνε στο λιθόστρωτο με το γοργό, ρυθμικό του βήμα. Ξεκίνησαν πάλι. Είχες τώρα την εντύπωση πως το ζευγαρωμένο βάδισμά τους είναι λιγάκι πιο βαρύ.

— Είδες τα κορίτσια; είπε ο ένας. Πώς μας κοίταξαν!

— Αυτά πρόσεξα κι εγώ, έκανε η άλλη.

Αυτό τους είχε ξαφνιάσει. Όχι η αντίθεση στα χρόνια, το χτυπητό δίπτυχο που φέρνει, σε κάποια γραμμένη στιγμή, αντιμέτωπες τις γενιές. Εκείνο που τους είχε κρούσει, ήταν ο τρόπος που τους κοίταξαν τα κορίτσια μέσα στα λίγα δευτερόλεπτα, ώσπου να αναπεράσουν. Ίσα στα μάτια, αδίσταχτα, καρφωτά. Και με κάτι σαν ατάραχη αναμέτρηση, που τη στόμωνε αδιόρατα ένας ίσκιος δροσερής ειρωνείας.

Αναπόλησαν τότε άλλα αντικρίσματα, σε χρόνια περασμένα, πάλι ανάμεσα σε ηλικίες που έρχονταν και που έφευγαν. Ήταν διαφορετικά, πολύ διαφορετικά για να τα έχουν λησμονήσει. Αναδυμήθηκαν μάτια χλωρά, σαν και τούτα που είχαν τώρα διαπεράσει, μονάχα λιγότερο αλύγιστα, μπορεί και λιγότερο σκληρά. Θέλησαν να είναι δίκαιοι, όσο τους περνούσε από το χέρι. Πιάσανε να εξηγούν, να σχολιάζουν. «Εμείς, είπανε, κοιτάζαμε τους μεγάλους με συστολή, σεβασμό. Τι ήταν ο σεβασμός; Μια ανατροφή που μας είχανε δώσει. Μέσα στα μάτια μας δάμπιζε η επίγνωση πως δεν ξέρουμε όσα ξέρουν εκείνοι, ένα δειλισμα μπροστά στην υπεροχή. Αυτή η υπεροχή σήμερα σώζεται; Ας κάνουμε τον έλεγχο της, δίχως προκατάληψη».

Αυτά τα παιδιά θγαίνουν από έναν πόλεμο δίχως προηγούμενο. Έναν πόλεμο που απογύμνωσε όλες τις αξίες. Χωρίς να το ξέρουμε, χωρίς να το υπολογίσουμε, χωρίς να το καλοσκεφτούμε, βάλαμε σ' αυτόν την τιμή μας. Διακηρύξαμε αρχές – και τις ξεγράψαμε· επιχειρήσαμε να διορθώσουμε τον κόσμο και τον καταντήσαμε χειρότερο από πριν. Υπάρχει εδώ ένα θέμα κύρους, που μονάχοι μας το κλονίσαμε.

Ο σεβασμός είναι άγραφος νόμος, μια τάξη αναγκαία για την ισορροπία της ζωής, εξασφαλίζει την ομαλή διαδοχή, οργανώνει εσωτερικά τον καινούριο κι ορμητικό φορέα της. Δεν είναι, όμως, προνόμιο, επιταγή δίχως αντίκρισμα. Η υπεροχή δεν μπορεί να σταθεί σαν κάτι δεδομένο. Πρέπει να έχει τα πειστήριά της πάντοτε έτοιμα, ακόμα κι αν δεν της τα ζητήσει ποτέ κανένας. Διαφορετικά, γίνεται αυθαιρεσία, πρόληψη, ταμπού²⁴, ωμό δίκαιο του συμπτωματικά και πρόσκαιρα ισχυρότερου. Ήταν ένας καιρός, πραγματικά, όπου ο σεβασμός αξιωνόταν με το έτσι θέλω, από εκείνον που τύχαινε να έχει ένα χρονικό και μόνο προβάδισμα. Ο κόσμος γνώρισε πρεσβύτερους ανάξιους, που απαιτούσαν το σεβασμό μόνο και μόνο γιατί έτσι τους συνέφερε και γιατί είχαν την εξουσία να τον επιβάλουν. Ο καιρός αυτός, ας το πάρουμε απόφαση, έχει περάσει.

Πάει ο καιρός όπου ένα επιτήδειο μηδενικό απαιτούσε το σεβασμό, επειδή κατάφερε να σκαρφαλώσει σε μια καρέδρα²⁵. Όλο και περισσότερο, από δω κι εμπρός, ο διδάσκων θα κρίνεται, ο ηγέτης θα ελέγχεται, ο γονιός θα πρέπει να δείχνεται άξιος της αποστολής του. Η αντίληψη πως έτσι και κατόρθωσες να «φτάσεις» δεν έχεις πια για τίποτα να γνοιαστείς, ανήκει στην ιστορία. Ανατέλλει μια εποχή όπου ο κάθε ενδιαφερόμενος θα ξέρει πως το δύσκολο δεν είναι ν' ανέβεις, αλλά να σταθείς. Πως η «πολιτεία²⁶» σου και μόνη θα σε στηρίξει, όχι ο τίτλος.

Μέσα στα μάτια εμάς των παλαιότερων, που χαμηλώνονταν μπροστά στον οποιοδήποτε πρεσβύτερο με συστολή, έβλεπες την ωραία νεανική σεμνότητα, αλλά έβλεπες συχνά και τη δολή υποκρισία και τη μωρία. Έβλεπες την παθητική συμμόρφωση με μια σύμβαση. Πολλές φορές τη φοβισμένη υποταγή σε μian επικρεμάμενη φοβέρα. Δεν σεβόμασταν πάντα όλους εκείνους που τους δείχναμε σεβασμό. Και συχνά

²⁴ ταμπού: πρόσωπο, πράγμα ή θέμα που θεωρείται ιερό ή μιανό και δεν επιτρέπεται να το θίγει κανείς.

²⁵ καρέδρα: έδρα, θρόνος.

²⁶ πολιτεία: ο τρόπος που ενεργεί και συμπεριφέρεται κάποιος.

«σεβόμασταν» εκείνους που θα έπρεπε ν' αγαπάμε, να εκτιμούμε ή να θαυμάζουμε, επειδή μας έπεισαν, επειδή δείχτηκαν άξιοι της αγάπης μας ή του θαυμασμού μας. Αν η υποταγή εκείνη στην ανεξέλεγκτη αυθεντία δεν ήταν τόσο τυφλή, συμβατική, μπορεί και ο κόσμος σήμερα να μην είχε ξεστρατίσει τόσο στην ασέβεια. Η σημερινή ανταρσία είναι, σ' ένα τουλάχιστον ποσοστό της, έργο των σύγχρονων γονιών, που δέλησαν ν' αντιδράσουν, συχνά ασύνειδα, στην παλιά εκείνη τάξη πραγμάτων. Καταπιεζόμενοι της χτες, έπεσαν σ' έναν άκριτο φιλελευθερισμό απέναντι στα παιδιά τους. Τ' άφησαν ουσιαστικά ακυβέρνητα, εκεί που θα 'πρεπε με κατανόηση και με σύνεση να χαλαρώσουν τα γκέμια.

Audiatur et altera pars²⁷. Ο αυτοέλεγχος είναι αναγκαίος. Από εκεί και πέρα, απομένει πάντα ένα περιθώριο αρκετά πλατύ, για να κακίσουμε, δικαιολογημένα πια, το δράσος της σημερινής νεολαίας. Άλλωστε όχι όλης της νεολαίας. Μιας μερίδας της, που τυχαίνει να τη συκοφαντεί ολάκερη, επειδή είναι, φυσικά, η πιο πολυδύορυθη και προκλητική. Η άλλη αγωνίζεται βουβά, σκυμμένη, ν' ανασυντάξει τον κόσμο, να βρει καινούρια, στερεά ερείσματα στη ζωή. Ν' αγαπήσει και να πιστέψει.

Οι δρασείς θα φύγουν. Θα τους αποβάλει μονάχο του το σώμα της αυριανής κοινωνίας, γιατί χρειάζεται πάντα ένας εσωτερικός νόμος, ένα ηθικό μέτρο, που να οργανώνει τη συμβίωση. Τι θ' απομείνει από το ήθος της σημερινής νεολαίας; Μπορεί και μόνο το ξάστερο, θαρρετό τούτο βλέμμα των κοριτσιών που πέρασαν μέσα στο σούρουπο με τα κλωνάρια στο χέρι. Το βλέμμα που ξέρει να κοιτάζει ίσια, κατάματα, να μετράει και να ρωτάει. Ας τους ευχηθούμε όμως ακόμα κάτι: Σαν έρδει και γι' αυτά η ώρα να πάρουν την άλλη κατεύθυνση στη λεωφόρο, τότε που ο κόσμος τους θα έχει ξεπεράσει πια τη σημερινή του επαναστατική αδιαλλαξία και ψυχρότητα, να μπορούν να νιώσουν την ίδια μ' εμάς παμπάλαιη, τρυφερή αδυναμία, που κάνει τον άνθρωπο να στηρίζεται στον άνθρωπο και το ζευγάρι ν' αποσύρεται μέσα στο σούρουπο σφιγμένο, με την άχνα γύρω του μιας τελευταίας θαλωρής. Ίσως τότε ανακαλύψουν μια ανυποψίαστη ποικιλία του σεβασμού: την ευλάβεια μπροστά στους κουρασμένους αυτούς που δεν έχουν πια ψευδαισθήσεις, κλωνάρια, τρόπαια.

Άγγελος Τερζάκης, *Προσανατολισμός στον αιώνα*, Οι εκδόσεις των φίλων, Αθήνα 1987, σ. 157-161

Β. Συζητάμε

1. Δικαιολογήστε την απροσδιοριστία των προσώπων του ηλικιωμένου ζευγαριού (ο ένας, η άλλη). Τι επιτυγχάνεται με αυτή;
2. Αν εσείς σήμερα αντικρίζατε ένα ζευγάρι ηλικιωμένων στον δρόμο σας, πώς θα τους κοιτάζατε και τι θα σκεφτόσασταν για την απερχόμενη γενιά;
3. Αναζητήστε τα αίτια έλλειψης σεβασμού των νέων προς τους ηλικιωμένους με βάση το κείμενο. Βρίσκετε δικαιολογημένη αυτή την κατηγορία σήμερα;
4. Κάθε εποχή έχει τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της. Και όπως αρνούμαστε να δεχτούμε πως ό,τι νέο δεν είναι οπωσδήποτε και καλύτερο, όμοια αντικρούουμε και την υποστηριζόμενη εγκυρότητα του παλιού. Εξάλλου, σε αυτή τη διαλεκτική κίνηση του παλιού με το νέο βρίσκεται η εξέλιξη του πολιτισμού. Ποια η γνώμη σας;
5. Σχολιάστε την ευχή στο τέλος του αποσπάσματος. Ποια σημασία αποδίδει το ηλικιωμένο ζευγάρι στους όρους «κλωνάρια» και «τρόπαια»;
6. Σε ποιο γραμματειακό είδος (αποδεικτικό ή στοχαστικό δοκίμιο) ανήκει το κείμενο που διαβάσατε; Να δικαιολογήσετε την απάντησή σας, με βάση στοιχεία από το κείμενο.

²⁷Audiatur et altera pars: Ας ακουστεί και η άλλη πλευρά.

Δοκίμιο

Το δοκίμιο είναι ένα ιδιαίτερο γραμματειακό είδος του πεζού λόγου, με μέση έκταση, που πραγματεύεται μια ευρεία ποικιλία θεμάτων (φιλολογικά, φιλοσοφικά, επιστημονικά, θέματα της καθημερινής ζωής, της τέχνης, της πολιτικής, της Κοινωνιολογίας), χωρίς, όμως, να τα εξαντλεί.

Κριτήρια	ΑΠΟΔΕΙΚΤΙΚΟ Προσεγγίζει τον επιστημονικό λόγο.	ΣΤΟΧΑΣΤΙΚΟ Προσεγγίζει τη λογοτεχνία.
Συγγραφέας	Κυρίαρχη η επιστημονική ιδιότητα, ο γνωστικός εξοπλισμός.	Κυρίαρχη η ιδιότητα του λογοτέχνη, η ευαισθησία, η φαντασία, η υποκειμενικότητα.
Περιεχόμενο	Παρατηρήσεις, διαπιστώσεις, επισημάνσεις, προβληματισμοί, ιδέες του/της συγγραφέα.	Παρατηρήσεις, προβληματισμοί, ιδέες, αλλά και εμπειρίες, υποκειμενικές αισθήσεις, οράματα, προσωπικές συλλήψεις και συναισθήματα του/της συγγραφέα.
Οργάνωση-Δομή	Λογική διάταξη-δόμηση του λόγου.	Συνειρμική: Διαισθητική ανάπτυξη των ιδεών.
Τρόποι πειθούς	Κυρίαρχη η επίκληση στη λογική.	Κυρίαρχη η επίκληση στο συναίσθημα.
Γλώσσα	Δηλωτική-κυριολεκτική. Αφηρημένες λέξεις και ειδικοί όροι. Λογιότερες λέξεις. Χρήση συνεκτικών μορίων.	Συνυποδηλωτική-μεταφορική. Παρέκκλιση από τη γλωσσική νόρμα. Προφορικότητα στην έκφραση: χρήση καθημερινών λέξεων-εκφράσεων.
Πρόθεση-Σκοπός	Απόδειξη μιας θέσης: Ο/Η δοκιμογράφος κρίνει ή εκλαϊκεύει επιστημονικά θέματα, διασαφηνίζοντας κάποια σημεία τους που δεν είναι κατανοητά.	Ελεύθερος στοχασμός: Ο/Η δοκιμογράφος περιδιαβαίνει ελεύθερα πάνω σε ένα θέμα και εκφράζει τις προσωπικές του/της παρατηρήσεις, εκτιμήσεις και προβληματισμούς, που τα αντλεί από τη γενική πείρα της ζωής του/της, τις γνώσεις, τις σκέψεις και τη φαντασία του/της.
Ύφος	Σοβαρό, επίσημο, αυστηρό, επιστημονικό.	Γλαφυρό, άμεσο, οικείο, προσωπικό, παραστατικό.
Σκοπιά-Οπτική	Αντικειμενική: Τεκμηρίωση με βάση τις γνώσεις. Ρεαλιστική απεικόνιση της πραγματικότητας. Προσεγγίζει τον επιστημονικό λόγο και έχει αποδεικτικό χαρακτήρα.	Υποκειμενική: προσωπική σκοπιά, ελευθερία ερμηνείας του θέματος, παράθεση υποκειμενικών κρίσεων που σχετίζονται με την παρατήρηση ή τη φαντασία. Βιωματική-πλασματική απεικόνιση της πραγματικότητας. Προσεγγίζει τη λογοτεχνία (πλούτος ιδεών και έκφρασης).

7. «Όλο και περισσότερο, από δω κι εμπρός, ο διδάσκων θα κρίνεται, ο ηγέτης θα ελέγχεται, ο γονιός θα πρέπει να δείχνεται άξιος της αποστολής του». Τρία σημεία αναφοράς, ο διδάσκων, ο ηγέτης, ο γονιός, αλλάζουν ρόλους και από αναμφισβήτητες αυθεντίες μετατρέπονται σε συμμετόχους και όχι αποκλειστικούς δημιουργούς του κοινωνικού γίνεσθαι. Προβληματιστείτε δημιουργικά και ανταλλάξτε μεταξύ σας σκέψεις και απόψεις.

Γ. Γράφουμε

1. Να καταγράψετε τις σκέψεις σας για τα συναισθήματα που νιώθει ένας ηλικιωμένος άνθρωπος που πλέον βρίσκεται στη δύση της ζωής, αλλά στο απόγειο της σοφίας του, σε ένα κείμενο 100-200 λέξεων.
2. «... το δύσκολο δεν είναι ν' ανέβεις, αλλά να σταθείς. Πως η “πολιτεία” σου και μόνη θα σε στηρίξει, όχι ο τίτλος». Νομίζετε πως στις μέρες μας έχει έλθει αυτή η εποχή που ευαγγελιζόταν ο συγγραφέας όταν έγραφε αυτό το δοκίμιο; Διατυπώσετε το ερμηνευτικό σας σχόλιο σε ένα κείμενο 150 λέξεων δοκιμαικού ύφους.
3. Συμφωνείτε με την άποψη ότι είναι αναγκαίος ο αυτοέλεγχος στη ζωή; Τι πιστεύετε ότι κερδίζει το άτομο με τον αυτοέλεγχο; Καταγράψτε την άποψή σας σε ένα σύντομο άρθρο με τίτλο «Μια αναγκαιότητα».
4. Η περιγραφή χρησιμοποιείται από τον Τερζάκη με επιτυχία, προκειμένου να εκφραστεί η αντίθεση/ αντιπαλότητα των δύο γενιών. Εντοπίστε σημεία περιγραφής στο κείμενο. Μπορείτε να τα μεταφέρετε αυτούσια στο τετράδιό σας, αντιπαραβάλλοντας την περιγραφή των δύο γενιών.
5. Πολύ επιτυχημένες οι φράσεις: «Σημασία δεν έχουν τα ασπρισμένα μαλλιά, αλλά η μαυρισμένη καρδιά» και «Φρόντιζε οι ρυτίδες του προσώπου σου να μην επεκτείνονται και στην καρδιά», οι οποίες υπονοούν τις αντιστάσεις που πρέπει να προβάλλουν οι ηλικιωμένοι, ώστε να διατηρούν τη ζωτικότητά τους και «νεανικότητα». Πώς νομίζετε ότι μπορούν να το πετύχουν οι ίδιοι, αλλά και με ποιο τρόπο η οικογένεια, ο κοινωνικός περίγυρός τους και η ίδια η πολιτεία μπορούν να τους βοηθήσουν στην προσπάθειά τους αυτή; Καταγράψτε κάποιες προτάσεις σας.
6. Αξιοποιώντας μια μηχανή αναζήτησης βρείτε βιβλία με θέμα την τρίτη ηλικία. Στη συνέχεια, επιλέξτε ένα από αυτά και επιχειρήστε να κάνετε μια βιβλιοπαρουσίαση, που, ίσως, θα συνοδεύεται και από ένα βίντεο με διαφημιστικό για το συγκεκριμένο βιβλίο υλικό. Μπορείτε να γράψετε συνεργατικά το κείμενό σας χωρίς κάποια διαδικασία εγγραφής, αξιοποιώντας την υπηρεσία Framapad και επιλέγοντας «Create a public pad».

Δ. Δημιουργούμε

1. Δραματοποίηση: Συμμετέχετε στην οργάνωση μιας τηλεοπτικής εκπομπής, με την ευκαιρία του εορτασμού της Παγκόσμιας Ημέρας της Τρίτης ηλικίας (1 Οκτωβρίου). Το ερώτημα που τίθεται από τον δημοσιογράφο είναι: «Ποια η θέση του παππού και της γιαγιάς στη σύγχρονη πυρηνική οικογένεια; Να βρίσκονται μέσα στο σπίτι με τα υπόλοιπα μέλη της οικογένειας; Να μένουν σε δικό τους σπίτι; Να πάνε σε οίκο ευγηρίας (γηροκομείο);» Οι ρόλοι που θα υποδυθείτε, προκειμένου να απαντήσετε στο ερώτημα, είναι από την πλευρά του παππού και της γιαγιάς, των γονέων σας και από τη δική σας οπτική γωνία/ πλευρά.

Αφηγηθείτε ύστερα τη συζήτηση σε ένα γράμμα που θα στείλετε σε κάποιο φίλο, αναλαμβάνοντας τον ρόλο του παιδιού, του παππού και της γιαγιάς και των γονέων. Φροντίστε ώστε ο λόγος σας να είναι σύμφωνος με την οπτική γωνία/πλευρά από την οποία «βλέπετε» (αντιμετωπίζετε) το θέμα.

2. Παρακολουθήστε την εικονοπλασία του αποσπάσματος και περιγράψτε τις εικόνες του. Στη συνέχεια, επιλέξτε εικόνες από το διαδίκτυο και δημιουργήστε ένα κολάζ που αποτυπώνει την εικονοπλασία του κειμένου. Μπορείτε να αξιοποιήσετε την υπηρεσία Canva.
3. «Ο σεβασμός είναι μια τάξη αναγκαία για την ισορροπία της ζωής». Με κατακλείδα την προηγούμενη φράση, γράψτε ένα μικροδιήγημα 150-200 λέξεων.
4. Υποδέστε ότι βρίσκεστε στη θέση των νεαρών κοριτσιών και αντικρίζετε το ηλικιωμένο ζευγάρι. Αποδώστε τις σκέψεις και τα συναισθήματά σας σε α' πρόσωπο και με τη μορφή του εσωτερικού μονολόγου.

Ο Οδυσσέας Ελύτης (πραγματικό όνομα Οδυσσέας Αλεπουδέλης, Ηράκλειο Κρήτης, 2 Νοεμβρίου 1911, με καταγωγή από τη Λέσβο-Αθήνα, 18 Μαρτίου 1996), ένας από τους σημαντικότερους Έλληνες ποιητές, ο δεύτερος μετά τον Γιώργο Σεφέρη ο οποίος τιμήθηκε με το Βραβείο Νόμπελ Λογοτεχνίας το 1979.

Ο Ελύτης ανήκει στη Γενιά του '30, ένα από τα χαρακτηριστικά της οποίας υπήρξε το δίλημμα ανάμεσα στην ελληνική παράδοση και στον ευρωπαϊκό μοντερνισμό. Η πρώτη εμφάνισή του στα Γράμματα ήταν το 1935, με ποιήματά του στο περιοδικό *Τα Νέα Γράμματα*, που συγκέντρωνε τους περισσότερους λογοτέχνες της γενιάς του. Την ίδια χρονιά γνωρίζεται με τον Ανδρέα Εμπειρίκο, με συνέπεια οι γνώσεις του για τον Υπερρεαλισμό να εμπλουτίζονται, αν και ο ίδιος δεν υπήρξε ακραιφνής και «ορθόδοξος» υπερρεαλιστής.

Ο Ελύτης με την πρώτη ποιητική του συλλογή με τον δηλωτικό τίτλο *Προσανατολισμοί* (1940) εκφράζει τη νέα κατεύθυνση και τον αναπροσανατολισμό των ενδιαφερόντων στα ελληνικά ποιητικά πράγματα. Ακολουθούν πολλές ακόμη ποιητικές συλλογές, μεταξύ των οποίων το εμβληματικό *Άξιον Εστί* (1959), που τον εδραιώνουν στο παγκόσμιο ποιητικό στερέωμα. Ποιήματά του μελοποιήθηκαν από τους Μάνο Χατζηδάκι, Μίκη Θεοδωράκη, Γιάννη Μαρκόπουλο κ.ά. Τα έργα του έχουν μεταφραστεί σε πολλές γλώσσες.

Τα κύρια χαρακτηριστικά της ποιήσής του είναι ο πλούτος του λεξιλογίου, η πολυσημία των λέξεων, η συναισθηματική φορτισμένη γλώσσα και θέματά του η θάλασσα, το Αιγαίο, ο ήλιος, το ελληνικό τοπίο, το νεανικό σφρίγος, η αγάπη για τη ζωή, η ελληνική παράδοση, ο έρωτας.

Εκτός από το ποιητικό του έργο, ο Ελύτης άφησε σημαντικά δοκίμια, συγκεντρωμένα στους τόμους *Ανοιχτά Χαρτιά* (1974) και *Εν Λευκώ* (1992), καθώς και αξιόλογες μεταφράσεις Ευρωπαίων ποιητών και θεατρικών συγγραφέων.

14. Οδυσσέας Ελύτης

«Είσαι νέος»

Εισαγωγικό σημείωμα

Το ποίημα «Είσαι νέος» εντάσσεται στην ποιητική συλλογή του Οδυσσέα Ελύτη με τίτλο Ο μικρός ναυτίλος και περιέχει το φιλοσοφικό και λογοτεχνικό πιστεύω του ποιητή. Διαρθρώνεται σε τρεις ενότητες: της Σαπφούς, του Ρωμανού του Μελωδού και του Ανδρέα Κάλβου. Εδώ κυριαρχεί το σκοτάδι, η σκοτεινή, η θλιβερή και τραυματική πλευρά της ιστορίας, που αντιτίθεται στο ηλιόφωτο σύμπαν του ποιητή. Ο ποιητής ανασκοπεί τη ζωή και προσπαθεί να βρει την πνευματική του ταυτότητα, να αποκαταστήσει την αίσθηση της αθωότητας που θεωρεί ότι την έχει χάσει. Τονίζει τη μεγάλη σημασία που έχει ο αγώνας του ανθρώπου για να κατακτήσει τα ιδανικά του ενάντια σε κάθε λογής κατεστημένα. Και όλα αυτά διανθισμένα με λυρικές εικόνες που παραπέμπουν στο Αιγαίο, στο οποίο έδωσε πρωταγωνιστικό ρόλο και τραγούδησε τις ομορφίες και τη μοναδικότητά του.

Με την ποιητική του αυτή συλλογή ο Ελύτης απευθύνεται στη νεολαία της κάθε γενιάς και την παρακινεί να υλοποιήσει το λυτρωτικό του όραμα.

Α. Προετοιμαζόμαστε

1. Ο Οδυσσέας Ελύτης (πραγματικό όνομα: Οδυσσέας Αλεπουδέλης), περιγράφοντας πώς εμπνεύστηκε το ψευδώνυμό του, ανέφερε ότι του «ασκούσαν μια μαγεία» όλες εκείνες οι λέξεις που αρχίζουν από «ελ-» και αντανακλούν μια σύνδεση ιδεών της ελληνικής σκέψης (για παράδειγμα οι λέξεις «Ελλάδα», «Ελευθερία», «Ελπίδα», «Ελένη», αλλά και το όνομα «Ελένη», της γυναίκας που συμβολίζει την ομορφιά και τη γοητεία). Κατόπιν, σκέφτηκε το γράμμα «υ», για το οποίο υποστηρίζει πως «είναι το πιο ελληνικό γράμμα», και στη συνέχεια σκέφτηκε μια κατάληξη η οποία ήθελε να είναι «λίγο αρχαιοπρεπής». Ποια σχέση μπορεί να έχει η επιλογή αυτού του ψευδωνύμου με την ποίησή του;
2. Ο Οδυσσέας Ελύτης τιμήθηκε με το Βραβείο Νόμπελ της Σουηδικής Ακαδημίας για την ποίησή του στις 18 Οκτωβρίου του 1979. Μετά την απονομή του βραβείου στον Ελύτη, ο Γιάννης Ρίτσος, ο οποίος υπήρξε συνυποψήφιος του, δήλωσε: «Η απονομή του βραβείου Νόμπελ στον μεγάλο μας Έλληνα ποιητή Οδυσσέα Ελύτη δεν είναι μια τιμή προς τον Ελύτη, αλλά μια τιμή προς το ίδιο το Νόμπελ». Ανατρέξτε στο διαδίκτυο και διαβάστε το σκεπτικό για τη βράβευσή του και τον λόγο του ποιητή στην Ακαδημία της Στοκχόλμης, ως έναν απολογισμό αυτογνωσίας για τον εαυτό του και την τέχνη του.

Αναζητήστε και δείτε το κύριο άρθρο της εφημερίδας *Καθημερινή* στις 19 Οκτωβρίου, μία ημέρα έπειτα από την ανακοίνωση της απονομής του βραβείου στον Ελύτη.
3. Ο Οδυσσέας Ελύτης ανήκει στη Γενιά του '30. Αναζητήστε τον ορισμό, τους εκπροσώπους και τα χαρακτηριστικά της και καταγράψτε τα σε έναν εννοιολογικό χάρτη.

Εννοιολογικός
χάρτης προς
συμπλήρωση
για τη Γενιά
του '30

Φωτογραφία που θεωρήθηκε ως η ταυτότητα της Γενιάς του '30.

Όρδιοι από αριστερά: Θανάσης Πετσάλης, Ηλίας Βενέζης, Οδυσσέας Ελύτης, Γιώργος Σεφέρης, Ανδρέας Καραντώνης, Στέλιος Ξεφλούδας, Γιώργος Θεοτοκάς.

Καθήμενοι: Άγγελος Τερζάκης, Κ.Θ. Δημαράς, Γιώργος Κατσιμπαλής, Κοσμάς Πολίτης, Ανδρέας Εμπειρίκος.

«Είσαι νέος»

Είσαι νέος –το ξέρω– και δεν υπάρχει τίποτε.
Λαοί, έθνη, ελευθερίες, τίποτε.
Όμως είσαι. Και την ώρα που
Φεύγεις με το 'να πόδι σου έρχεσαι με τ' άλλο
Ερωτοφωτόσχιστος
Περνάς θέλεις – δε θέλεις
Αυλητής φυτών και συναγείρεις²⁸ τα είδωλα
Εναντίον μας. Όσο η φωνή σου αντέχει.

Πώς της παρθένας το τζιτζίκι όταν το πιάνεις
Πάλλονται κάτω απ' το δέρμα σου οι μύωνες
Ή τα ζώα που πίνουν κι ύστερα κοιτούν
Πώς σβήνουν την αθλιότητα: ίδια εσύ
Παραλαμβάνεις απ' τους Δίες τον κεραυνό
Και ο κόσμος σου υπακούει. Εμπρός λοιπόν
Από σένα η άνοιξη εξαρτάται. Τάχυνε την αστραπή

Πιάσε το ΠΡΕΠΕΙ από το ιώτα και γδάρε το ίσαμε το πι.

Οδυσσέας Ελύτης, *Ο μικρός Ναυτίλος*, Ποίηση, εκδόσεις Ίκαρος, Αθήνα 2007

Β. Συζητάμε

1. Το ποίημα του Ελύτη ανήκει στη νεωτερική ή μοντέρνα ποίηση. Να εντοπίσετε τα χαρακτηριστικά της.
2. Γιατί νομίζετε ότι το «ΠΡΕΠΕΙ» είναι γραμμένο σε κεφαλαιογράμματα γραφή; Ποιο το νόημα της φράσης; Τι θέλει να υποδείξει ο ποιητής στους νέους;
3. Γιατί αυτή η επιμονή στο β' ενικό πρόσωπο; Τι προσδίδει η χρήση του στο ποίημα;
4. Η χρήση της προστακτικής τι υποδηλώνει για την πρόθεση του ποιητή; Ποιο το επικοινωνιακό αποτέλεσμα που επιτυγχάνεται με αυτή την επιλογή;

Γ. Γράφουμε

1. Αφού αντλήσετε πληροφορίες για το κίνημα του Υπερρεαλισμού από τη σελίδα «Πρόσωπα και θέματα της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας» στην «Πύλη για την Ελληνική γλώσσα», να συμπληρώσετε τον πίνακα ως προς τους εκπροσώπους του Υπερρεαλισμού, τα χαρακτηριστικά του κινήματος και τα στοιχεία που επιβεβαιώνουν ότι το ποίημα ανήκει στον Υπερρεαλισμό.

²⁸ συναγείρεις: ξεσηκώνεις.

Εκπρόσωποι του Υπερρεαλισμού	Χαρακτηριστικά του κινήματος	Στοιχεία του ποιήματος

- Είναι ο ίδιος ο Ελύτης που έχει πει πως «Την Άνοιξη, αν δεν την βρεις τη φτιάχνεις». Συγκρίνετε την παραπάνω φράση του με το ποίημα «Είσαι νέος». Ποια είναι η πρόθεσή του και στις δύο περιπτώσεις; Καταγράψτε τις σκέψεις σας σε μια παράγραφο 100-120 λέξεων.
- Με αφορμή το «ΠΡΕΠΕΙ» του Ελύτη γράψτε ένα ποίημα νεωτερικής μορφής για το τι πρέπει και τι δεν πρέπει να κάνει ένας νέος άνθρωπος.

- Η Ασημίνα Ξηρογιάννη, με αφορμή το ποίημα του Οδυσσέα Ελύτη «Είσαι νέος», γράφει: «Στο υποθετικό ερώτημα αν η ποίηση μπορεί να λειτουργήσει ευεργετικά ή και ιαματικά στον ψυχισμό των εφήβων, η απάντηση είναι ένα μεγάλο και ηχηρό “ναι”. Βεβαίως και μπορεί. Επειδή η ποίηση, η γνήσια ποίηση έχει τον μαγικό τρόπο να μιλήσει στις καρδιές των εφήβων, να τους διεγείρει, να τους δείξει τους δρόμους, τις δυνατότητες, τις ποιότητες. Δεν μιλάμε για στείο διδακτισμό, αλλά για ευφάνταστες προεκτάσεις.

Η ποίηση μπορεί να μιλήσει στους νέους γιατί τους μοιάζει. Διαθέτει όπως και κείνοι ορμή, τόλμη, φαντασία, εφευρετικότητα, πλουραλισμό και αυθεντικότητα».

Συμφωνείτε ή διαφωνείτε με την άποψή της; Απαντήστε σε μια παράγραφο, γράφοντας ένα δοκίμιο στοχαστικό ή αποδεικτό. Εναλλακτικά, συντάξτε συνεργατικά μια ομιλία προς τους συνομηλίκους σας για τον ρόλο της ποίησης στην καθοδήγηση των νέων. Την ομιλία θα εκφωνήσετε κατά την Παγκόσμια Ημέρα της Ποίησης (21 Μαρτίου) σε εκδήλωση που διοργανώνει το σχολείο σας.

Δ. Δημιουργούμε

- «Πιάσε το ΠΡΕΠΕΙ από το ίωτα και γδάρε το ίσαμε το πι». Γιατί ζητάει κάτι τέτοιο ο ποιητής από τους νέους; Ποια λέξη θα «γδέρνητε» εσείς από το τελευταίο γράμμα ως το πρώτο; Για ποιο λόγο; Προσπαθήστε να οπτικοποιήσετε τη φράση αυτή σε μια αφίσα.
- Ο Ελύτης είναι ο κατεξοχήν γλωσσοπλάστης ποιητής. Αναζητήστε λέξεις στο ποίημα που επιβεβαιώνουν αυτόν τον χαρακτηρισμό. Μπορεί να πλάσετε και εσείς κάποιες δικές σας λέξεις που να αποδίδουν τα νοήματα του ποιήματος και να προσδέσετε κάποιους στίχους στο ποίημα.
- «Αυλητής φυτών και συναγείρεις τα είδωλα»: Υποθέστε ότι θέλετε να ξεσηκώσετε τους νέους ώστε να αναλάβουν τις ευθύνες τους. Με ποιους «ποητικούς» χαρακτηρισμούς-φράσεις θα το επιτυγχάνετε αυτό; Χρησιμοποιήστε τις φράσεις αυτές ώστε να δημιουργήσετε μια αφίσα όπου θα συμπεριλάβετε και τις κατάλληλες εικόνες.

15. Γρηγόριος Ξενόπουλος

Στέλλα Βιολάντη

Ο Γρηγόριος Ξενόπουλος (Κωνσταντινούπολη, 9 Δεκεμβρίου 1867-Αθήνα, 14 Ιανουαρίου 1951) ήταν Ζακυνθινός συγγραφέας, από τους πιο παραγωγικούς λόγιους της Γενιάς του 1880 και της πρώτης μεταπολεμικής γενιάς. Το πλούσιο έργο του θα μπορούσε να ομαδοποιηθεί σε πεζογραφικό, θεατρικό, δημοσιογραφικό, κριτικό και στο έργο για παιδιά.

Ως θεατρικός συγγραφέας και στυλοβάτης του νεοελληνικού θεάτρου, έγραψε δράματα και κωμωδίες, τα οποία έχουν ενδιαφέρουσα πλοκή, είναι κατανοητά και προσελκύουν όλα τα κοινωνικά στρώματα. Στα θεατρικά του έργα προβάλλει το κοινωνικό γίνεσθαι της εποχής του, το περιβάλλον της ελληνικής κοινωνίας στην επαρχία και στην πρωτεύουσα. Παρουσιάζει, δηλαδή, την παλιά αριστοκρατική κοινωνία της Ζακύνθου και τη σύγχρονη του αστική αθηναϊκή ζωή, με συνέπεια να συμβιβάζει τις διαφορές ανάμεσα στην Επτανησιακή και στην Αθηναϊκή Σχολή.

Εισαγωγικό σημείωμα

Η Στέλλα Βιολάντη είναι τρίπρακτο θεατρικό δράμα του Γρηγόριου Ξενόπουλου, το οποίο αρχικά γράφτηκε ως διήγημα με τίτλο Έρωσ Εσταυρωμένους. Πρωτοτυπώθηκε στο περιοδικό Παναθήναια το 1901. Ο ίδιος ο συγγραφέας το διασκεύασε σε θεατρικό έργο το 1909.

Όταν ο ποιητής Κωστής Παλαμάς διαβάζει το διήγημα στο περιοδικό, εμπνέεται και γράφει το ποίημα «Στέλλα Βιολάντη», με αφιέρωση στον Ξενόπουλο. Ο Παλαμάς στέλνει το χειρόγραφο στον συγγραφέα και εκείνος το εντάσσει στο θεατρικό του.

Ο Ξενόπουλος μας μεταφέρει στο αστικό σπίτι του μεγαλέμπορου Παναγή Βιολάντη στη Ζάκυνθο του 1880. Ο Βιολάντης, ο οποίος ζει μαζί με τη γυναίκα του, την ανύπαντρη αδελφή του, τη Νιόνια, τις τρεις κόρες του και τον μοναχογιό του Νταντή, αποφασίζει να παντρεύει την πρωτότοκη κόρη του Στέλλα με έναν ηλικιωμένο πλουσιότατο έμπορο, τον Ντάντο Μέγουλα.

Ο Χρηστάκης Ζαμάνος, υπάλληλος στο αγγλικό τυπογραφείο της Ζακύνθου, γνωρίζει τη Στέλλα, την κόρη του Παναγή Βιολάντη, και την ερωτεύεται. Εκείνη ανταποκρίνεται στον έρωτά του στέλνοντάς του μια επιστολή που την εκθέτει στα μάτια του πατέρα της, ο οποίος διαφωνεί με τον έρωτα με έναν που δεν ανήκει στην τάξη του. Έτσι, κλειδώνει την κόρη του στη σοφίτα του σπιτιού, δίνοντάς της μόνο ψωμί και νερό.

Στο παρατιθέμενο απόσπασμα, η μητέρα της Στέλλας κάνει μια απέλπιδα προσπάθεια να μεταπείσει την κόρη της, η οποία δεν υποχωρεί, δηλώνοντας πως προτιμά να χάσει τη ζωή της, παρά να απαρνηθεί τον Χρηστάκη.

Ο πατέρας, ύστερα από δώδεκα περίπου μέρες εγκλεισμού της κόρης του, ανέβηκε στη σοφίτα για να την ενημερώσει καιρέκακα πως ο Χρηστάκης θα παντρευόταν μια άλλη. Όμως η Στέλλα, εξαντλημένη ψυχικά και σωματικά και προδομένη, ήταν πια νεκρή και δεν έμαθε την αλήθεια για τον Χρηστάκη.

Στο Πρελούδιο, που προηγήθηκε του κυρίως κειμένου, ο συγγραφέας έγραψε πως «Η Στέλλα Βιολάντη επροτίμησε ν' αρνηθεί τη ζωή της παρά την Αγάπη της. Και πέθανε χωρίς να μάθει ποτέ τη φοβερή αλήθεια. Την ελυπήθηκε πια ο Θεός – πέθανε με τη γλυκιά πλάνη πως κάποιος την είχε αγαπήσει».

Το θεατρικό Στέλλα Βιολάντη παρουσιάστηκε για πρώτη φορά στην αθηναϊκή σκηνή, το καλοκαίρι του 1909, με πρωταγωνίστρια τη Μαρίκα Κοτοπούλη. Το 1931 έγινε και κινηματογραφική ταινία σε σενάριο του ίδιου του Ξενόπουλου.

Α. Προετοιμαζόμαστε

Στέλλα Βιολάντη.
Άλλοτε και τώρα

1. Διαβάστε από πού εμπνεύστηκε ο Γρηγόριος Ξενόπουλος για το διήγημά του *Έρωσ Εσταυρωμένος*, το οποίο δραματοποίησε ύστερα με τον τίτλο *Στέλλα Βιολάντη*.
2. Η προτίμηση του συγγραφέα στα γυναικεία πρόσωπα για τίτλους των έργων του είναι φανερή. Υπάρχουν έξι που επιγράφονται με γυναικεία ονόματα (*Το μυστικό της Κοντέσσας Βαλέραινας*, *Στέλλα Βιολάντη*, *Φωτεινή Σάντρη*, *Μαριτάνα*, *Ανιέζα*, *Ραχήλ*). Τι νομίζετε ότι δείχνει αυτό για τη στάση του απέναντι στις γυναίκες;

Στέλλα Βιολάντη

[...] Ο γιος του Ζαμάνου, ο ψωρίτης του ψωρίτη, ο παλιοτηλεγραφητής, ο χαμένος, επήρε το αντιζάρντο²⁹ να μου γυρέψει τη θυγατέρα μου, εμένανε;... Και τι εστοχάστηκε; Πως γιατί φορεί γκέτρες³⁰ και φιόρα³¹, δαν του δώσω υπόληψη εγώ, ο Βιολάντης, θα τον κάμω γαμπρό; Πφφ! κρίμα στα μπρόκολα!... Μα δεν με γνοιάζει τόσο γι' αυτό... Θαν του εμνηούσα εγώ δυο λόγια φυτευτά και δεμένα, και δαν τον έβανα στη δέση του αμέσως. Μα εκείνο το άλλο... το άλλο!... «Τολμώ να ελπίσω, ή μάλλον είμαι εις θέσιν να σας διαβεβαιώσω, ότι η θυγάτηρ σας δεν θα ειπεί όχι, αν σεις ειπείτε ναι». Βα μπένε³²! Μα πώς το ξέρεις του λόγου σου; Την ερώτησες, μωρέ; τση το είπες;... σου το είπε;... Ω, υποψία φριχτή!... Μην ελησμόνησε η Στέλλα τίνος είναι θεγατέρα³³; Μην εκαταδέχτηκε να δώσει ακρόαση σε τέτοιο ρεντίκολο³⁴; Μην έκαμε...; Ω, φριχτή, φριχτή υποψία!... Μα τον Άγιο και μα το Σταυρωμένο, αν ανακαλύψω τίποτα τέτοιο, δαν τη σκοτώσω!

Και τότε ο Βιολάντης έκαμεν αυτόν τον συλλογισμόν, που τιμά πραγματικώς την μεγαλοφυΐαν του:

— Για να μου γράψη αυτός, παναπή πως τα γράμματα τα έχει εύκολα, και θα της έγγραφε· και για να μου γράψη πως «είμαι εις θέσιν να σας διαβεβαιώσω...» παναπή πως η Στέλλα ή του είπε κανένα λόγο, ή... ή... ή του έγγραψε. Ω, συφορά τση και μαυρίλα τση! Μπόγιας³⁵ θα γενώ! [...]

Ήταν παραμονές της Παναγίας. Μεθαύριο το σπίτι είχε διπλογιόρτι –Μαρία έλεγαν τη Βιολάνταινα– και τι καλά αν μπορούσε να γίνει καμιά οικονομία, να έλδει η συμφιλίωση, να κατεβεί και η Στέλλα, να καθίσει στο τραπέζι, να φανεί στον κόσμο...

— Ήρδα να σου πω δυο λόγια, της είπε η Βιολάνταινα χαρούμενη.

Η Στέλλα, καθώς κρατούσε το μέτωπο με τα δύο χέρια, σήκωσε τα μάτια και κοίταξε τη μητέρα της έκπληκτη. Δεν ήταν συνηθισμένη σε τέτοιο ύφος.

— Ακούς;

— Τι είναι; επιθύρισε η Στέλλα.

Με λίγα λόγια η Βιολάνταινα διατύπωσε την πρότασή της: Να πέσει στα πόδια του πατέρα της και να του γυρέψει συχώρηση· να του πει πως μετανόησε για το κίνημά της· να του υποσχεθεί πως στο εξής δε θα έκανε τίποτα χωρίς το θέλημά του· να τον βεβαιώσει πως έπαυσε πια να συλλογίζεται το Χρηστάκη. Κι εκείνος ήταν πρόθυμος να τη συχωρέσει, και μέρα που ξημέρωνε μεθαύριο, να τη δεχθεί στην αγκαλιά του, και γρήγορα να φροντίσει να την παντρέψει, όπως της πρέπει, μ' ένα καλό και άξιο... αμή τι;

²⁹ αντιζάρντο: τόλμημα.

³⁰ γκέτρα ή γκέτα: δερμάτινο περίβλημα της κνήμης, περικνημίδα.

³¹ φιόρα: λουλούδια.

³² Βα μπένε: (ιταλική φράση) εντάξει.

³³ θεγατέρα: θυγατέρα.

³⁴ ρεντίκολο: γελοίο τύπο.

³⁵ μπόγιας: αυτός που σκοτώνει τα αδέσποτα σκυλιά, ο δήμιος.

Η Στέλλα την άκουσε χωρίς να την διακόψει, με το ίδιος ύφος που έπαιρνε και όταν την εχτυπούσαν. Έπειτα εκατέβασε τα χέρια από το κεφάλι, κοιτάξε τη μητέρα της κατάματα, και με όλη την ηρεμία, με όλη τη γαλήνη της σταθερότητας, επρόφερε:

— Όχι!

Η Βιολάνταινα σκίρτησε τρομαγμένη· έπλεξε τα χέρια, και με φωνή υπόκωφη, σε τόνο μομφής υπέρτατης, το ξαναείπε:

— Όχι!

— Όχι! είπε η Στέλλα· και τη φορά αυτή ένα κύμα ετάραξε την πρώτη γαλήνη, και η άρνηση εβγήκε από τα χείλη της με πείσμα μαζί και περιφρόνηση.

— Μα, παιδί μου, συλλογίζεσαι τι λες; συλλογίζεσαι τι κάνεις; ερώτησε η Βιολάνταινα· κι γύρισε πίσω της, κι εκλείδωσε από φόβο τη θύρα.

— Όχι! είπε η Στέλλα και εκ τρίτου· και τώρα ήταν ολόκληρη τρικυμία αγανακτήσεως, και μαζί με τη φωνή, εσηκώθη και αυτή ορδή, υψηλή, αγέρωχη.

Κι εμίλησε:

— Όχι, χίλιες φορές όχι! Ό,τι έκαμα ήταν κακό, το ξέρω· μα το έκαμα τώρα. Του έγγραφα «είμαι δική σου», και θα είμαι για πάντα. Ναι, να πέσω στα πόδια του πατέρα μου, και να του φιλήσω τα χέρια, και να του γυρέψω συγχώρεση γι' αυτό που έκαμα, έτσι χωρίς να θέλω, σε μια στιγμή τρέλας, αδυναμίας... Μα να με συχωρέσει κι εκείνος και να μου δώσει το Χρηστάκη... Α, μη σου κακοφαινεται και σώπα! Καλός, κακός, αυτός είναι τώρα για μένα. Ακούστηκα μαζί του, και αυτό μου φθάνει. Έπειτα, τι σας μέλει εσάς; Εγώ θα είμαι ευτυχισμένη, εμένα μ' αρέσει. Πως είναι φτωχός; Πφ! βλέπω τι ευτυχία που έχετε οι πλούσιοι στα σπίτια σας... Επιτέλους αλλιώςτικα δε γίνεται· άλλον εγώ δεν παίρνω!

— Μα ορίζεις εσύ τον εαυτό σου; επρόλαβε να ρωτήσει η Βιολάνταινα.

— Τον ορίζω!

— Όχι· ο πατέρας σου σε ορίζει· ο πατέρας σου ορίζει και μένα και το Νταντή, και τη Νιόνια και όλους.

— Δεν ξέρω για σας, μα εμένα δε με ορίζει. Εγώ, εγώ ορίζω τον εαυτό μου· να, κοίταξε, τον ορίζω!... τον ορίζω!...

Κι έκαμψε το δάχτυλο της, και το εδάγκασε στον κόμπο με λύσσα, καθώς μιλούσε. Και ο πόνος έδωσε στην φωνή της κάτι το απείρως τραγικό· και η Βιολάνταινα, και αυτή ακόμη, αισθάνθη ότι ήταν μεγάλη η στιγμή εκείνη.

— Τι θέλεις να πεις μ' αυτό; ρώτησε με τρόμο.

— Να, ότι τον εαυτό μου τον κάνω ό,τι θέλω... Μπορώ να κόψω τώρα το χέρι μου και να το πετάξω από το παράθυρο; Ε, ορίζω τον εαυτό μου. Ο πατέρας μου τίποτα δεν μπορεί να κάμει. Πως θα με δείρει; πως θα με κλείσει; πως θα με σκοτώσει; Τι με τούτο; Πάλι εγώ κάνω ό,τι θέλω –τον εαυτό μου– και σα δε θέλω εγώ, άλλον άνθρωπο δεν παίρνω. Όχι· ποτέ δε θα με δώσει σε όποιον θέλει εκείνος. Σας το λέω για να το ξέρετε μια για πάντα, γιατί δεν θα το ξαναπώ: Ή το Χρηστάκη ή κανέναν. Εγώ είμαι η Στέλλα του Βιολάντη!

Κι εχτύπησε το στήθος της το πλατύ με δύναμη, κι από τα μάτια της τα αδάκρυτα ετοξεύθη άγρια αστραπή. Ω, ήταν ωραία τη στιγμή εκείνη! Το πάθος της εχρωμάτισε, της εξωγόνησε το κατάλευκο πρόσωπο· τα πέταλα του κρίνου επήραν ένα ρόδινο χρώμα αδύνατο· ίχνος κακοπάθειας δεν εφαινετο πλέον, και για μια στιγμή, η κόρη έλαμψε με την πρώτη της ομορφιά την υπερήφανη, με την πρώτη υγεία και ζωή.

Η Βιολάνταινα αναγκάσθηκε να χαμηλώσει το κεφάλι. Έβλεπε έξαφνα εμπρός της μια δύναμη νέα, που δεν την ήξερε, που δεν την εφαντάζετο ως τώρα. Αλήθεια, αυτή ήταν η Στέλλα του Βιολάντη, η κόρη του πατέρα της.

— Εκατάλαβα, επιδύρισε με λύπη· μα δε συλλογίζεσαι, δυστυχισμένη, τι θα πάθεις, αν ακούσει τέτοιο πράμα ο πατέρας σου;

— Δεν τον φοβάμαι! φώναξε η Στέλλα· και τι θα μου κάμει; Θα με σκοτώσει... είναι άλλο; Ε, δε με μέλει, σου είπα. Εγώ δε γυρεύω να ζήσω, παρά να ζήσω ευτυχισμένη. Αν δεν μπορώ, καλύτερα να με σκοτώσει... Καλύτερα να πεθάνω... Στάσου να σου πω· αν δεν έγγραφα εκείνο το γράμμα, δε θα μ' ένοιαιζε· μα τώρα που το έγγραφα, θα κάμω ό,τι μπορώ για να σώσω την υπόληψή μου. Θα μου τη σώσει ο γάμος; Θα μου τη σώσει ο θάνατος; Μου είναι αδιάφορο. Είδες αν άνοιξα το στόμα μου να παραπονεδώ ποτέ για τα βασανιστήρια που μου κάνετε τόσον καιρό;...

— Καλέ τίνος τα λες αυτά τα παραμύδια; είπε η Βιολάνταινα με μορφασμό ανυπομονησίας. Και τι πως

έγραψες ένα γράμμα, που στο κάτω κάτω το πήραμε πίσω;... Εγώ να σου πω τι είναι: είναι... που αγαπάς το Χρηστάκη.

Η Στέλλα κλονίσθηκε από παλμό δυνατό. Στην αρχή τής ήλθε να το αρνηθεί, να το κρύψει. Όχι, δεν ήταν αυτός ο λόγος... Αλλά έπειτα συλλογίσθηκε ότι μια που άρχισε, έπρεπε να τα πει όλα· και σα να το ήξερε πως ήταν η τελευταία φορά που θα μιλούσε, άντλησε διαμιάς όσο δάρρος υπήρχε στα βάδη της παρθενικής της ψυχής, και είπε:

— Ναι, τον αγαπώ. Αν δεν τον αγαπούσα, δε θα του έδινα ακρόαση· αν δεν τον αγαπούσα, δε θα μ' έγνοιαζε για το γράμμα, —ούτε η πρώτη είμαι ούτε η ύστερη— δε θα επίμενα ολωσδιόλου, και θα έπαιρνα όποιον ήθελε ο πατέρας μου. Μα τον αγαπώ, και θα κάμω ό,τι μπορέσω για να τον πάρω.

— Βγάλ' το αυτό από το νου σου, γιατί ο πατέρας σου δεν τ' ακούει! είπε η Βιολάνταινα.

— Ποιος το ξέρει!... Μπορεί στο τέλος να με λυπηθεί και να δει το σωστό. Έχουμε τόσα παραδείγματα!

— Α! τέτοιες ελπίδες έχεις; ω, κακομοίρα, κακομοίρα! δεν τον ξέρεις τον πατέρα σου!

— Μπορεί - μα εμένα δε με χωράει άλλο ετούτο το σπίτι.

Διαμιάς η Στέλλα έγινε μελαγχολική. Κάθισε πάλι στο διβανάκι, και με φωνή περίλυπη, σα να μιλούσε μονάχη της, εξακολούθησε:

— Όχι! δε με χωράει το σπίτι... Σε κάθε χτύπημα που μου δίνουν, ακούω μέσα μου σα μια φωνή να μου λέει: «Φύγε!... Φύγε!...»

Η Βιολάνταινα όρμησε έξω φρενών, με τα χέρια σηκωμένα, με τα μάτια άγρια.

— Τι είπες; φώναξε· να φύγεις; ω, συφορά μου και μαυρίλα μου!... να φύγεις;

— Δεν είπα τέτοιο πράμα! είπε η Στέλλα με περιφρόνηση. Σεις μου το λέτε με τον τρόπο σας.

— Όχι, το είπες! αντέιπε η Βιολάνταινα· είπες πως θα φύγεις! και για κοίταξε καλά, γιατί εγώ δεν...

Ο θυμός έπνιξε τη φωνή της. Κι έβλεπε τριγύρω της, σαν να εξητούσε ν' αρπάξει τίποτα για να κτυπήσει τη Στέλλα.

Ο τρόπος αυτός ανέβασε στην επιφάνεια όλο το πείσμα της κόρης. Όχι, δεν το είπε! Της έβαζαν στο στόμα λόγο που δεν είπε. Το εσυλλογίσθη, πέρασε κι αυτό από τον νου της, αλλά όχι, δεν το είχε αποφασίσει. Και ίσως δε θα το έκανε ποτέ, όσο σκληρά και αν την τυραννούσαν, γιατί ήταν η Στέλλα του Βιολάντη, και είχε την περηφάνια της, και θα προτιμούσε να πεθάνει, παρά ν' ακουσθεί πως ξεπότησε. Αλλ' αφού ήταν έτσι, αφού ήθελαν με το στανιό να την πείσουν πως το είπε, καλά λοιπόν, να ιδούν!

— Ναι, το είπα! φώναξε δυνατότερα από τη μητέρα της. Το είπα και θα το κάμω!

Μιλούσε με όλο το απεγνωσμένο δάρρος ανθρώπου που αυτοκτονεί. Η Βιολάνταινα τα έχασε· ο θυμός της εκόπη, τα γόνατα της λύθηκαν, κι έπεσε σε μια καρέκλα, όγκος αδρανής. Αλλά ήταν μια στιγμή μόνο αδυναμίας. Αμέσως εσηκώθη, και κεραυνοβολούσα τη Στέλλα με το βλέμμα, εξεστόμισε σε μια θάναυση φράση όλη την εντύπωση που της έκανε το ξαφνικό ζύπνημα της δυνατής εκείνης ψυχής, που την δοκίμαζε η βία και το μαρτύριο:

— Εκατάλαβα· εσύ, παιδί μου, έχεις το διάολο μέσα σου!

Γρηγόριος Ξενόπουλος, Στέλλα Βιολάντη. Ισαβέλλα, εκδόσεις Αδελφοί Βλάσση, Αθήνα 1984, σ. 22-23, 47-52

Β. Συζητάμε

1. Ο Ξενόπουλος έχει χαρακτηριστεί ως ο θεμελιωτής και ο πατέρας του νεοελληνικού αστικού μυθιστορηματος, μετατοπίζοντας τη νεοελληνική πεζογραφία από την επαρχία στην πρωτεύουσα, από το περιορισμένο πλαίσιο του ηθογραφικού διηγήματος στο πολυσύνθετο αστικό μυθιστόρημα. Να εντοπίσετε τα βασικά κοινωνικοπολιτικά στοιχεία που συνδέτουν το αστικό περιβάλλον της Ζακύνθου την εποχή όπου ζει η Στέλλα Βιολάντη. Αναγνωρίζετε στοιχεία του αστικού μυθιστορηματος στο κείμενο;

Αστικό μυθιστόρημα

Το μυθιστόρημα είναι εκτεταμένη, πολυεπεισοδιακή, πολυπρόσωπη αφήγηση με πλουσιότερες, συχνότερες και εντονότερες καταστάσεις συγκρούσεων, όπου τα γεγονότα και τα περιστατικά που συνδέονται και συγκροτούν το αφηγηματικό υλικό κινούνται σε πολλά επίπεδα χώρου και σπάνια ή σχεδόν ποτέ παρουσιάζονται με χρονική-εξελικτική σειρά.

Το αστικό μυθιστόρημα, που συνδέεται με τη Γενιά του 1930, προϋποθέτει μεγάλη ικανότητα στην προσεκτική προσωπογραφία, στην ψυχογραφία, αλλά και στη σύνθεση των εικόνων της σύγχρονης ζωής στα πολυάνθρωπα και συνεχώς διευρυνόμενα αστικά κέντρα. Κύρια χαρακτηριστικά του αστικού μυθιστορήματος είναι ο μύθος, η πλοκή και ο ρεαλισμός. Στην αστική πεζογραφία ο συγγραφέας αναπαριστά τη ζωή των κατοίκων των πόλεων, διαγράφει τα πρόσωπα και τις μεταξύ τους σχέσεις, την ακριβή χαρακτηρισολογία τους, τη διάκριση σε κοινωνικές τάξεις, τις λεπτομερείς περιγραφές χώρων, αντικειμένων, γεγονότων και καταστάσεων.

2. Από όλα τα σημεία στίξης τα αποσιωπητικά παρουσιάζουν το μεγαλύτερο ενδιαφέρον στο έργο του Γρηγόριου Ξενόπουλου. Αφού εντοπίσετε σημεία του κειμένου όπου γίνεται χρήση των αποσιωπητικών, να σχολιάσετε τη στάση του συγγραφέα απέναντι στα διαμειδόμενα λόγια και στα διαδραματιζόμενα γεγονότα.
3. Με ποια επιχειρήματα (συναισθηματικά-λογικά-ψυχολογικά) υπερασπίζεται η Στέλλα Βιολάντη τον εαυτό της και τις επιλογές της;
4. Ποιους αφηγηματικούς τρόπους χρησιμοποιεί ο συγγραφέας προκειμένου να τονίσει τη σύγκρουση ανάμεσα στις δύο ηρωίδες και ποια η λειτουργία τους;
5. Συζητήστε για τα κοινωνικά στερεότυπα σχετικά με τη θέση της γυναίκας, τον ρόλο του άντρα-πατέρα και τον γάμο, όπως αυτά παρουσιάζονται στο κείμενο. Νομίζετε ότι αυτά έχουν αλλάξει στην εποχή μας;
6. Η Στέλλα επαναλαμβάνει πολλές φορές το «όχι». Τι εξυπηρετεί η επανάληψή του στην πλοκή της ιστορίας;

Γ. Γράφουμε

1. Στο κείμενο συγκρούονται δύο γενιές, δύο νοοτροπίες, δύο ηθικές. Αφού τις εντοπίσετε, να παρουσιάσετε την καδεμία ξεχωριστά. Στη συνέχεια, με τη μορφή της ιδεοθύελλας/καταιγισμού των ιδεών (brainstorming), να χρησιμοποιήσετε τα κατάλληλα επίθετα για την καδεμία. Μπορείτε να αξιοποιήσετε την υπηρεσία AnswerGarden, πατώντας «Create», και να παρακολουθήσετε από κοινού το αποτέλεσμα.
2. Έχει μεταβληθεί η θέση της γυναίκας σήμερα στην προσωπική ζωή και στην εργασία; Αν ναι, καταγράψτε τις αλλαγές σε έναν πίνακα. Τι άλλο θεωρείτε ότι πρέπει να αλλάξει;

Video
tutorial για το
AnswerGarden

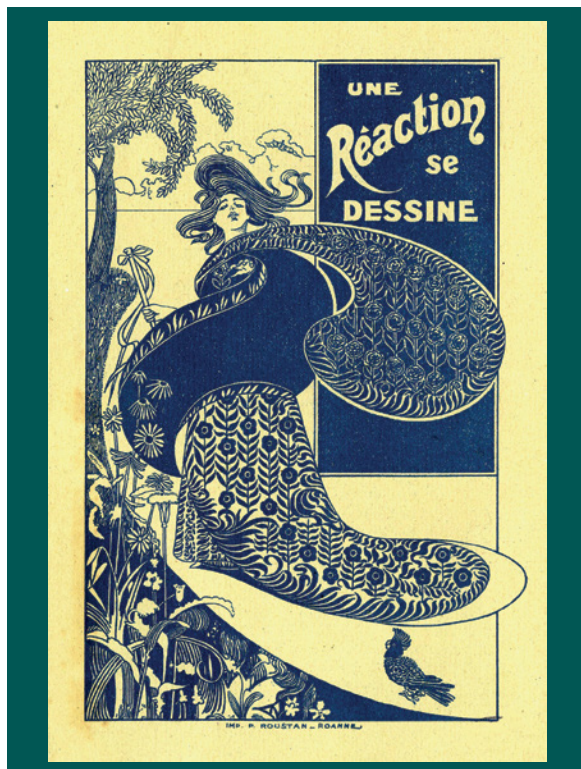
Παλαιότερες εποχές		Σήμερα	
Προσωπική ζωή	Εργασία	Προσωπική ζωή	Εργασία

3. «... τον εαυτό μου τον κάνω ό,τι θέλω... Μπορώ να κόψω τώρα το χέρι μου και να το πετάξω από το παράθυρο; Ε, ορίζω τον εαυτό μου. Ο πατέρας μου τίποτα δεν μπορεί να κάμει». Ποια βασική αντίληψη της ηρωίδας απηχούν τα παραπάνω λόγια; Προσέξτε τώρα τι απαντά η μητέρα της: «Όχι· ο πατέρας σου σε ορίζει· ο πατέρας σου ορίζει και μένα και το Νταντή, και τη Νιόνια και όλους». Ποια βασική αντίληψη των γυναικών της εποχής απηχούν αυτά τα λόγια; Καταγράψτε την άποψή σας σε μια παράγραφο 10-15 σειρών.
4. Ποιος ο ρόλος του πατέρα της Στέλλας στην τραγική κατάληξη της ηρωίδας; Επιχειρήστε να δώσετε την προσωπογραφία του, ερευνώντας τα κριτήρια και τις επιλογές του, με βάση τα δεδομένα της εποχής και της κλειστής κοινωνίας όπου ζούσε.

Δ. Δημιουργούμε

1. Υποδέστε ότι συναντάτε τη Στέλλα Βιολάντη κρυφά από τον πατέρα της, φυλακισμένη στη σοφίτα, και συνομιλείτε μαζί της. Ποια δέση θα πάρετε στην υπόθεση; Γράψτε τον μεταξύ σας διάλογο.
2. Παρακολουθήστε ένα μικρό απόσπασμα από το «Θέατρο της Δευτέρας» του έργου *Στέλλα Βιολάντη* στο YouTube και επιχειρήστε να αποτυπώσετε την ψυχολογία της Στέλλας γράφοντας μια επιστολή σε μια φίλη, στην οποία εκθέτετε την άποψή σας για τη δέση της γυναίκας στην κοινωνία της εποχής.
3. Αφού υποδυθείτε τη Στέλλα, φανταστείτε τι θα έγραφε στο προσωπικό της ημερολόγιο όταν έφυγε η μητέρα της από το δωμάτιό της (πώς βλέπει την κατάσταση, σκέψεις για το πώς πρέπει να ενεργήσει, τα συναισθήματά της για τη μητέρα και τον πατέρα της).
4. Παρεμβαίνοντας στο κείμενο του Ξενοπούλου προσθέστε μια σκηνή κατά την οποία οι δύο νέοι, η Στέλλα και ο Χρηστάκης, συναντιούνται κρυφά, παρά τον εγκλεισμό της Στέλλας. Τι έχουν να πουν; (Καλό θα ήταν να ακολουθήσετε τη ζακυνδινή ομιλία στον διάλογο.)
5. Τι σήμαινε να είσαι γυναίκα τον προηγούμενο αιώνα; Ερευνήστε την ενδυμασία των γυναικών της αριστοκρατίας εκείνης της εποχής. Επιλέξτε φωτογραφίες ενδυμάτων που θεωρείτε ότι θα φορούσε η Στέλλα και η μητέρα της, ώστε να δημιουργήσετε μια απλή παρουσίαση στο PowerPoint. Στις διαφάνειες του PowerPoint μπορείτε να προσθέσετε, εκτός από εικόνες, κείμενο, λεζάντες και ήχους.

Η εμφάνιση μιας αντίδρασης, Ανώνυμος καλλιτέχνης

Το μουσικό συγκρότημα «Αερικά» δημιουργήθηκε, πριν από περίπου τριάντα χρόνια, με τη βοήθεια του μουσικοθεραπευτή Κώστα Αντάρτα και αποτελείται από μια παρέα μουσικών, ατόμων με αναπηρία, μαθησιακές δυσκολίες, αυτισμό, σύνδρομο Down, νοητική υστέρηση και άλλες ανεπάρκειες, που έχουν αποφοιτήσει από το Ίδρυμα «Θεοτόκος».

Τα μέλη του συγκροτήματος ανοίγουν τα φτερά τους, γιατί η μουσική, τα τραγούδια, δικαίωμα στο όνειρο για έναν κόσμο διαφορετικό, έγιναν όπλα και με το σύνθημά τους «Όλοι μπορούν», ξέφυγαν από τα στενά όρια του Ιδρύματος. Πολλές οι συναυλίες που έχουν πραγματοποιήσει στην Ελλάδα και στο εξωτερικό, με σκοπό τη διάδοση της αποδοχής της διαφορετικότητας.

Επίσης, έχουν κυκλοφορήσει έναν δίσκο με θέμα τη διαφορετικότητα, με τη συμμετοχή πολλών γνωστών καλλιτεχνών, όπως ο Αλκίνοος Ιωαννίδης και ο Βασίλης Λέκκας.

16. Αερικά

«Διαφορετικοί»

Εισαγωγικό σημείωμα

Το τραγούδι «Διαφορετικοί» γράφτηκε (μουσική και στίχοι) και τραγουδήθηκε από τα μέλη του συγκροτήματος «Αερικά» σε συναυλίες σε όλη την Ελλάδα, θέλοντας να φανερώσουν τον αποκλεισμό και την εχθρικότητα που κάποιες φορές βίωναν τα άτομα αυτά στον σύγχρονο κόσμο, σε διαφορετικά στάδια της ζωής τους. Είναι ένα τραγούδι-κραυγή, αλλά, παράλληλα, δηλώνει και την έντονη επιθυμία να γεφυρωθούν τα χάσματα που αποκλείουν τους ανθρώπους λόγω κάποιας ιδιαιτερότητάς τους.

A. Προετοιμαζόμαστε

1. Αφού παρακολουθήσετε τα βίντεο «Ο διπασμένος κότσυφας» και «Το ραγισμένο δοχείο» στο YouTube, να συζητήσετε το μήνυμά τους, κατανοώντας την αξία της διαφορετικότητας στη ζωή μας.
2. Διαβάστε το παρακάτω απόσπασμα και εξηγήστε την «ανάγκη του ανήκειν».

«Στην καρδιά όλων των διακρίσεων κρύβεται η ανάγκη μας να νοηματοδοτήσουμε τη διαφορά μας από τον “άλλο”, κρύβονται οι διεργασίες μέσα από τις οποίες κατασκευάζονται οι ομάδες και οι διάφορες εκδοχές ανάμεσα στο “εμείς” και “οι άλλοι”».

Θάλεια Δραγώνα, *Στερεότυπα και Προκαταλήψεις*, έκδοση ΥΠΕΠΘ, Πανεπιστήμιο Αθηνών, Αθήνα 2007, σ. 12

3. Τι είναι τα στερεότυπα, οι προκαταλήψεις και η δεωρία του αποδιοπομπαίου τράγου. Με μια ελεύθερη αναζήτηση στο διαδίκτυο, να διευκρινίσετε τους όρους αυτούς σε 5-6 σειρές για τον καθένα.

«Διαφορετικοί»

Από παιδί με είχανε στην άκρη
Για τα παιχνίδια τους έπεφτα μικρή
Μια λέξη όμως από τότε είχα μάθει
Διαφορετική!

Οι δάσκαλοι με είχαν για χαμένο
Και τα σχολεία μου αλλάζαν διαρκώς
Μια λέξη όμως από τότε έχω μάθει
Διαφορετικός!

Τα χρόνια φεύγουν σαν τα χελιδόνια
Κι οι φίλοι φεύγουνε και μεις απ' την αρχή
Μια λέξη όμως από τότε έχουμε μάθει
Διαφορετικοί!

Γέφυρες χτίζουμε, φράγματα γκρεμίζουμε.

Σκοπιά, καζούρα, λάντζα και καφόνι
Με λίγα λόγια ελληνικός στρατός
Και μια λέξη διαρκώς να μου θυμίζει
Διαφορετικός!

Σε κάθε βήμα πόρτες κλειδωμένες
Ζωές κρυμμένες σε γκριζα φυλακή
Και μια λέξη διαρκώς να μας θυμίζει
Διαφορετικοί!

Τα χρόνια φεύγουν σαν τα χελιδόνια
Κι οι φίλοι φεύγουνε και μεις απ' την αρχή
Μια λέξη όμως από τότε έχουμε μάθει
Διαφορετικοί!

Γέφυρες χτίζουμε, φράγματα γκρεμίζουμε.

Μουσική-Στίχοι: Μουσικό συγκρότημα Α.Μ.Ε.Α. «Αερικά», Αλκίνοος Ιωαννίδης, Βασίλης Λέκκας

Β. Συζητάμε

1. Συζητήστε τα συναισθήματα και τις πρώτες εντυπώσεις σας ακούγοντας τη μελοποίηση του τραγουδιού.
2. Οι λέξεις-κλειδιά «γέφυρες», «φράγματα», «φυλακή», τι σας φέρνουν συνειρμικά στο μυαλό; Αναζητήστε την κυριολεκτική και μεταφορική σημασία τους σε κάποιο λεξικό έντυπο ή ηλεκτρονικό.
3. Μέσα από την αντίθεση «χτίζουμε, γκρεμίζουμε», ποιο πιστεύετε πως είναι το μήνυμα που θέλουν να περάσουν στον ακροατή οι στιχουργοί;
4. Πιστεύετε ότι είμαστε όλοι ίσοι σήμερα ή υπάρχουν παραγκωνισμένοι, διαφορετικοί; Καταρτίστε έναν κατάλογο «διαφορετικών» αυτού του κόσμου, που θα μπορούσε να τους εκφράζει απόλυτα αυτό το τραγούδι. Εσείς έχετε νιώσει κατά κάποιο τρόπο διαφορετικοί μέσα σε μια ομάδα;

Γ. Γράφουμε

1. Το συγκρότημα των παιδιών με αναπηρία που τραγουδά αυτό το τραγούδι ονομάζεται «Τα Αερικά». Εσείς ποιο όνομα θα του δίνετε και γιατί;
2. Στο τραγούδι χτίζονται γέφυρες επικοινωνίας του διαφορετικού. Εσείς τι θα «χτίζατε» για να ξεπεραστούν οι διαφορές τους;
3. «Διαφορετικοί αλλά ίσοι»: Πώς αντιλαμβάνεστε αυτή την ισορροπία; Αποδώστε τη σημασία και τον συσχετισμό των όρων μέσα από ένα κείμενο επιχειρηματολογίας.
4. Το τραγούδι είναι βασισμένο σε μια σειρά αντιθέσεων. Καταγράψτε τες σε έναν πίνακα με δύο στήλες και εξηγήστε το αισθητικό και λειτουργικό τους αποτέλεσμα.
5. Η εναλλαγή των γενών (αρσενικό, θηλυκό) και των αριθμών (ενικός, πληθυντικός), αλλά και η χρήση του α' πληθυντικού τι υποδεικνύει;
6. Επιχειρήστε να πάρετε συνέντευξη από ένα άτομο που αντιμετωπίζει το πρόβλημα της κινητικής αναπηρίας. Να καταγράψετε τις ερωτήσεις σας και τις πιθανές απαντήσεις που θα παίρνατε.

Δ. Δημιουργούμε

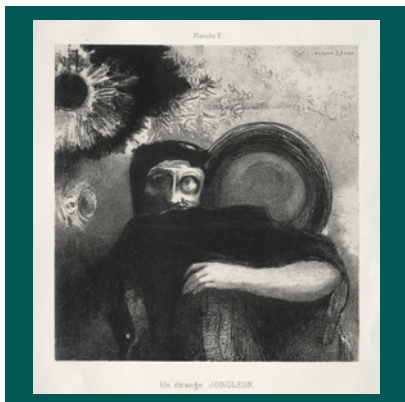
1. Συμπληρώστε κατά μία στροφή τους στίχους του τραγουδιού. Εναλλακτικά, δημιουργήστε την ακροστιχίδα της λέξης «ΔΙΑΦΟΡΕΤΙΚΟΙ». Η κάθετη λέξη να θγάζει κάποιο νόημα, δηλαδή να υπάρχει νοηματική σχέση μεταξύ των λέξεων. Στη συνέχεια, να φτιάξετε ένα ποίημα (παραδοσιακής ή νεωτερικής τεχντροπίας) κρατώντας ως πρώτο στίχο τις κάθετες λέξεις της ακροστιχίδας (περίπου 15 στίχοι).
2. Υποδυθείτε τον/την ψυχολόγο σε μια συνεδρία με μια κοπέλα που είναι τυφλή και επιχειρήστε να συμβάλετε στην ενδυνάμωσή της, ώστε να αντιμετωπίσει μια κοινωνία που δεν έχει αποδεχτεί πλήρως τη διαφορετικότητα.
3. Παρακολουθήστε την εικονοπλασία του τραγουδιού και περιγράψτε τις εικόνες του. Στη συνέχεια, επιλέξτε εικόνες από το διαδίκτυο και δημιουργήστε ένα κολάζ που αποτυπώνει την εικονοπλασία του. Μπορείτε να αξιοποιήσετε κάποιες δωρεάν διαδικτυακές υπηρεσίες.
4. Δείτε τις εικόνες στο ψηφιακό αντικείμενο και βάλτε μια λεζάντα για την καθεμιά. Στη συνέχεια, καταγράψτε τις σκέψεις και τα συναισθήματα που σας προκαλούν σε μια σελίδα ημερολογίου.

Online υπηρεσίες δημιουργίας κολάζ - Photo Album

Slideshow με εικόνες για τη διαφορετικότητα

Λίγα λόγια για τον ζωγράφο...

Ο Οντλόν Ρεντόν (καλλιτεχνικό όνομα του Μπερτράν Ρεντόν, 1840-1916), ήταν Γάλλος συμβολιστής ζωγράφος, χαράκτης και λιθογράφος, με σημαντική ποιητική ευαισθησία και φαντασία. Σήμερα είναι περισσότερο γνωστός για τους «ονειρικούς» πίνακες της πρώτης δεκαετίας του 20ού αιώνα.

Ένας παράξενος ζογκλέρ, Οντλόν Ρεντόν

Η Λότη/Πηνελόπη Πέτροβιτς-Ανδρουτσοπούλου (Αθήνα, 1937) είναι μία από τις σημαντικές λογοτεχνικές παρουσίες και έχει ιδιαίτερα συμβάλει στην άνθηση του παιδικού και εφηβικού βιβλίου.

Οι βασικές πηγές της έμπνευσής της είναι: α) τα ιστορικά γεγονότα, παλαιότερα και σύγχρονα, του ελληνισμού, β) ο σεβασμός στη δική της πολιτιστική κληρονομιά και λαϊκή παράδοση, αλλά και στις παραδόσεις και στον πολιτισμό των άλλων λαών και γ) τα προβλήματα και αδιέξοδα της σύγχρονης κοινωνίας. Το κύριο ιδεολογικό στίγμα του έργου της είναι δίκλωνο, ανάμεσα στην ελληνοκεντρική συνείδηση και στην πανανθρώπινη διάσταση.

Χαρακτηριστικά της λογοτεχνικής της γραφής είναι ο λυρισμός, το χιούμορ, η καλοδοουλεμένη δομή της ιστορίας, οι ολοκληρωμένοι χαρακτήρες, η ορατή αγωνιστικότητα για το σωστό και το δίκαιο, το αισιόδοξο μήνυμα, η ανανέωση των αφηγηματικών τρόπων, ένας βαθύς ανθρωπισμός, η πίστη σε αξίες διαχρονικές, ο ρεαλισμός, η θετική κατάφαση απέναντι στη ζωή, η γλώσσα της, άρτια, πλούσια και δυναμική, με πολλές αποχρώσεις. Μια άλλη πλευρά του έργου της είναι και η εικαστική, η εικονογράφηση, η τεχνική του κολλάζ.

Μια άλλη διάσταση του έργου της αποτελεί η συμβολή της στην εξέλιξη της ελληνικής παιδικής λογοτεχνίας με τα θεωρητικά βιβλία της, τα άρθρα της, τη συμμετοχή της σε συνέδρια, συμπόσια και άλλες εκδηλώσεις, καθώς και ως εκπρόσωπος του Ελληνικού Τμήματος της IBBY, δηλαδή του Κύκλου του Ελληνικού Παιδικού Βιβλίου σε πολλά διεθνή συνέδρια.

Έχει λάβει πολλαπλές τιμητικές διακρίσεις και βραβεία και έχει προταθεί από ελληνικής πλευράς για το Βραβείο Άντερσεν το 1994 και το 2010. Έργα της κυκλοφορούν σε πολυάριθμες εκδόσεις, γίνονται αντικείμενα ευνοϊκότητας κριτικής, έχουν μεταδοθεί από την ΕΡΤ και το ΡΙΚ, έχουν μεταφραστεί, έχουν περιληφθεί σε ανθολογίες και ξένα αναγνωστικά, ενώ έχουν αποτελέσει θέματα διπλωματικών και μεταπτυχιακών εργασιών στα ελληνικά πανεπιστήμια.

17. Λότη Πέτροβιτς-Ανδρουτσοπούλου

Αμίλητη αγάπη

Εισαγωγικό σημείωμα

Τρεις έφηβοι, μια ακώριστη τριάδα, είναι τα πρόσωπα του βιβλίου της Λότης Πέτροβιτς-Ανδρουτσοπούλου *Αμίλητη αγάπη: η Ειρήνη, που είναι η αφηγήτρια, η Όλγα, επιστήθια φίλη της, και ο Θέμης. Ο Θέμης, ένα αγόρι διαφορετικό, καθηλωμένο σε αναπηρικό αμαξίδιο, υψώνει ηθικό ανάστημα και, παρά τις προσωπικές του δυσκολίες, είναι αποφασισμένος να ζήσει μια ζωή κανονική, δικαιώνοντας τη νιτσεική ρήση «Μ' αρέσει εκείνος που η ψυχή του είναι πιο βαθιά απ' την πληγή του».*

Η Ειρήνη, γοητευμένη από τα χαρίσματα του Θέμη, θα ενρωτευτεί και εκείνος θα ανταποκριθεί στην αγάπη της. Η αγάπη τους, όμως, για διάφορους λόγους εμποδίζεται να εκδηλωθεί και θα παραμείνει «αμίλητη», σιωπηλή, ανομολόγητη.

Ο θεματικός άξονας του εφηβικού αυτού βιβλίου κινείται γύρω από την αξία της φιλίας, την αγάπη, τη σωματική αναπηρία, τη βία και τον σχολικό εκφοβισμό, τον ρατσισμό, τη βαναυσότητα, αλλά και την αγωνιστικότητα, το πνεύμα αλληλεγγύης, την αναζήτηση διεξόδων και λύσεων σε προσωπικά και διαχρονικά ζητήματα της εποχής μας.

Μια δυνατή ιστορία που κέρδισε το Βραβείο της Ακαδημίας Αθηνών.

Α. Προετοιμαζόμαστε

1. Δείτε το βίντεο με τίτλο «Ο χορός της καρδιάς» στο YouTube. Η τέχνη λειτουργεί απελευθερωτικά στο μυαλό και στο σώμα και αποδεικνύει πόσο «περιορισμένα» είναι τα άτομα με ειδικές ανάγκες. Συζητήστε τις σκέψεις και τα συναισθήματά σας.
2. Πού μπορεί να σας «ταξιδεύει» ο τίτλος του κειμένου; Είναι δυνατόν –και κάτω από ποιες συνθήκες– μια αγάπη να είναι και να παραμένει αμίλητη; Και πότε νομίζετε ότι αυτή η «αμίλητη» αγάπη θα λύσει τη σιωπή της και θα λάβει φωνή;

Αμίλητη αγάπη

«Πάντως απορώ πώς τα προλαβαίνεις όλα αυτά» τόλμησα να πω κι εγώ αυτό που σκεφτόμουν. «Διάβασμα, βοήθεια στα παιδιά δύο φορές την εβδομάδα, ιππασία και μπάσκετ τα Σαββατοκύριακα...»

«Και σε τι ομάδα! Πρωταθλήτρια!» συμπλήρωσε ο Γρηγόρης. «Τους σκίσατε αλήθεια σήμερα! Ήσασταν σαφώς καλύτεροι σε όλα!»

«Μμμ... Καλύτεροι!» έκανε μία γκριμάτσα ο Θέμης. «Τι να πω; Δεν είμαι βέβαιος. Νομίζω πως είμαστε απλώς πιο ευνοημένοι».

«Τι εννοείς;» πετάχτηκε η Όλγα.

«Εννοώ πως οι περισσότεροι από την ομάδα μου είναι κι αυτοί τυχεροί σαν εμένα. Ίσως όχι τόσο, αλλά πάντως με κάποια οικονομική άνεση. Γι' αυτό και τα έχουν όλα σχεδόν όσα βοηθούν στη σωστή και συστηματική προπόνηση: άριστους φυσικοθεραπευτές και συμβούλους που τους έχουν βοηθήσει να φτάσουν στο ανώτατο όριο αυτονομίας, τα καλύτερα γυμναστικά όργανα, βολικό σπίτι, παντός είδους “εργαλεία”, βοηδό όποτε τον χρειάζονται... Σε όλα αυτά υστερούν τα παιδιά της άλλης ομάδας απ' ό,τι έμαθα. Στηρίζονται όπως και πάμπολα άλλα μόνο στο πενιχρό επίδομα που δικαιούνται και που ελάχιστα μπορεί να καλύψει. Ε, λοιπόν, έτσι το ξέρει κι η γάτα μου να κερδίζει άνετα και με μεγάλο σκορ».

Ο Θέμης με τις τύψεις του πάλι...

«Τώρα βέβαια, πού να τα ξέρετε εσείς αυτά» συνέχισα κάπως αγριεμένος. «Μήπως τα ξέρει κι ο κόσμος και παραέξω; Δεν υπάρχει, βλέπεις, σωστή και συχνή ενημέρωση. Δεν υπάρχει κάποιος να τα λέει και να τ' ακούν όλοι, να εξηγεί ξανά και ξανά τα τεράστια προβλήματα, τις φοβερές ελλείψεις που υπάρχουν. Γιατί κακά τα ψέματα, η Πολιτεία απουσιάζει εξοργιστικά. Κανένα πραγματικό ενδιαφέρον για τους ανάπηρους, ανύπαρκτη η ουσιαστική υποστήριξη. Κάποιος ή κάποιοι λοιπόν θα πρέπει να ενημερώνουν διαρκώς τον κόσμο για να σταματήσει αυτή η μεταχείριση. Και να μη δημιουργούνται λαθεμένες εντυπώσεις, παρανοήσεις και ψευδαισθήσεις από ελάχιστες περιπτώσεις τυχερών σαν εμένα».

Είχαμε λίγο σαστίσει. Είχε γίνει πολύ σοβαρή ξαφνικά η συζήτηση.

«Και φυσικά να τονίζουν» συνέχισε ο Θέμης «ότι ανάπηροι δεν είναι μόνο όσοι χρησιμοποιούν αμαξίδιο, αλλά πάμπολοι άλλοι άνθρωποι με “ειδικές ανάγκες”, κατά τη συνηθισμένη έκφραση, ανάγκες πολύ περισσότερες μάλιστα».

Φύγαμε μια ώρα αργότερα, χωρίς να έχουμε σκεφτεί ποιοι θα μπορούσαν να είναι αυτοί οι κά-

ποιοι ή ο κάποιος κι από ποιους θα έπρεπε ν' αρχίσει η ενημέρωση που ήθελε ο Θέμης. Ευτυχώς, το σκέφτηκαν οι συμμαθητές του. [...]

Εκείνο που έσωσε την κατάσταση ήταν η σύντομη ομιλία του Θέμη στο τέλος. Έδιξε θέματα καίρια και ουσιαστικά – εκείνα που μας είχε πει στο σπίτι του τότε που του ζητούσε να παίξει μπάσκετ μαζί του ο Γρηγόρης: για τις άνισες ευκαιρίες, τα πενιχρά επιδόματα, το επιφανειακό και περιστασιακό ενδιαφέρον της Πολιτείας, την αδιαφορία της κοινωνίας σε πολλούς τομείς...

Απ' όσα είπε, δυο καρφώθηκαν στο μυαλό μου. Πρώτα πρώτα τα στατιστικά: το 7 με 10% του παγκόσμιου πληθυσμού, ανέφερε, πάσχει από κάποια αναπηρία, πράγμα που σημαίνει πως υπάρχουν στον κόσμο περισσότεροι από 500 εκατομμύρια ανάπηροι. Ανατρίχιασα. Σκέφτηκα πόσες ανθρωπίνες ψυχές –παιδιά και μεγάλους– είχαν σκοπό να εξοντώσουν αν ποτέ επικρατούσαν οι νεοναζί! Πεντακόσια εκατομμύρια! Δηλαδή πενήντα φορές περισσότερους από τον πληθυσμό της Ελλάδας ολόκληρης.

Έπειτα, ο Θέμης διατύπωσε τις αντιρρήσεις του για τον χαρακτηρισμό «άτομα με ειδικές ανάγκες». Κατά τη γνώμη του, εκείνο το «ειδικές ανάγκες» έδειχνε την προσπάθεια να αποφεύγεται η λέξη αναπηρία, λες κι ήταν κάτι κακό ή υποτιμητικό. Ίσως είπε, γι' αυτό και στις άλλες χώρες ο χαρακτηρισμός έχει πια αλλάξει και η λέξη που χρησιμοποιείται στα αγγλικά είναι «disability» αντί «special needs».

Να και κάτι που δεν είχα ξανακούσει ούτε κείνος το είχε ποτέ συζητήσει μαζί μας τις Παρασκευές που πιάναμε κουβέντα για χίλια δυο. Και δεν ήταν το μόνο! Είχε αντιρρήσεις και για κάτι ακόμα που δεν είχε αναφέρει ποτέ για τη λέξη «άτομα».

«Άνθρωποι με αναπηρία θα έπρεπε να λέμε, κατά τη γνώμη μου», είπε. «Προσέξτε τη διαφορά και νομίζω θα συμφωνήσετε: από τη λέξη άτομο παράγεται ή λέξη ατομισμός. Ενώ από τη λέξη άνθρωπος παράγονται οι λέξεις ανθρωπισμός και ανθρωπιά. Έπειτα, για κάποιο αγαπημένο μας πρόσωπο λέμε “ο άνθρωπός μου” δεν λέμε “το άτομό μου” – αυτό σημαίνει κάτι ολότελα διαφορετικό!»

Λότη Πέτροβιτς-Ανδρουτσοπούλου, *Αμίλητη αγάπη*, εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα 2014, σ. 79-81, 91-92

Β. Συζητάμε

1. Γνωρίζετε τους όρους «άτομα με ειδικές ανάγκες», «άτομα με αναπηρία»; Με μια ελεύθερη αναζήτηση στο διαδίκτυο συζητήστε για τους όρους αυτούς. Ποιος όρος θεωρείτε ότι εκφράζει ορθότερα την κατάσταση στην οποία βρίσκονται; Δείτε τα διεθνή σύμβολα για την αναπηρία και σχολιάστε τα. Ποια η γνώμη σας για την ορολογία «άνθρωποι με αναπηρία» που διατυπώνει ο ήρωας στο κείμενο της Λότης Πέτροβιτς-Ανδρουτσοπούλου;

Διεθνή σύμβολα για την αναπηρία

2. Το μυδιστόρημα της Λότης Πέτροβιτς-Ανδρουτσοπούλου εντάσσεται στην κατηγορία «μυδιστόρημα ενηλικίωσης». Αναζητήστε στοιχεία που το επιβεβαιώνουν.

 Γ. Γράφουμε

1. Προκειμένου να ενημερωθείτε πώς ορίζει ο Οργανισμός των Ηνωμένων Εθνών τα άτομα με ειδικές ανάγκες-άτομα με αναπηρία (ΑμεΑ) και τα μοντέλα προσέγγισής τους, διαβάστε το ΨΜΑ «Άτομα με Ειδικές Ανάγκες: Ορισμός και μοντέλα προσέγγισης. Το δέμα της αναπηρίας στις αντιλήψεις των αρχαίων Ελλήνων». Στη συνέχεια, να γράψετε ένα άρθρο στη σχολική εφημερίδα ή να εκφωνήσετε μια ομιλία κατά την Παγκόσμια Ημέρα Ατόμων με αναπηρία (3 Δεκεμβρίου), όπου θα εξετάζετε αν τα δικαιώματά τους έχουν ικανοποιηθεί πλήρως και να προτείνετε μέτρα για τη βελτίωση της ζωής τους.
2. Στην ελληνική και παγκόσμια λογοτεχνία για παιδιά και ενήλικες υπάρχουν αναπαραστάσεις ηρώων/ίδων με ειδικές ανάγκες. Μια ενδεικτική αναφορά: *Το Μολυβένιο στρατιωτάκι* και *Το Ασχημόπαπο* του Χανς Κρίστιαν Άντερσεν, ο τρόπος παρουσίασης του Καραγκιόζη στο Θέατρο Σκιών, το έργο *Γουτού Γουπατού* του Αλέξανδρου Παπαδιαμάντη, ο Κουασιμόδος στο βιβλίο του Βίκτωρα Ουγκώ *Η Παναγία των Παρισίων*. Αναζητήστε το περιεχόμενο κάποιων έργων από αυτά και καταγράψτε το σύντομα σε μια παράγραφο.

Άτομα με Ειδικές Ανάγκες: Ορισμός και μοντέλα προσέγγισης. Το δέμα της αναπηρίας στις αντιλήψεις των αρχαίων Ελλήνων

Εναλλακτικά, μπορείτε να αναζητήσετε ταινίες, μυδιστορήματα, έργα τέχνης που να απεικονίζουν την αναπηρία, τη διαφορετικότητα, την αποδοχή του άλλου. Κατατάξτε τα σε αντίστοιχες κατηγορίες σε έναν πίνακα. Στη συνέχεια, προσπαθήστε να γράψετε μια κριτική για κάποια από αυτά.

ΑΝΑΠΗΡΙΑ		
ΤΑΙΝΙΕΣ	ΜΥΘΙΣΤΟΡΗΜΑΤΑ	ΕΡΓΑ ΤΕΧΝΗΣ

3. Αξιοποιώντας την τεχνική της ενσυναίσθησης και της συμπάθειας τι θα λέγατε σε έναν συμμαθητή ή σε μια συμμαθήτριά σας που παρουσιάζει προβλήματα αναπηρίας; Χρησιμοποιήστε ά ενικό στον λόγο σας.
4. Φανταστείτε ότι έχετε μπροστά σας ένα άτομο με αναπηρία. Καταγράψτε τις πιθανές ερωτήσεις που θα του κάνατε και τις πιθανές απαντήσεις που θα παίρνατε σε ένα έγγραφο Word.

Επίσης, μπορείτε, αν θέλετε, να ηχογραφήσετε τη συνέντευξη και να την πλαισιώσετε με μουσική της αρεσκείας σας που θα ακούγεται «από πίσω». Για την ηχογράφηση μπορείτε να χρησιμοποιήσετε κάποιο κινητό τηλέφωνο και για την επεξεργασία/μίξη του ήχου μπορείτε να χρησιμοποιήσετε το ελεύθερο ανοιχτό λογισμικό Audacity. Μουσική υπόκρουση μπορείτε να αναζητήσετε με λέξεις-κλειδιά σε υπηρεσίες όπως «loyalty free music» ή παρόμοιες.

Δ. Δημιουργούμε

1. Το Υπουργείο Παιδείας, με αφορμή την Παγκόσμια Ημέρα Ατόμων με αναπηρία (3 Δεκεμβρίου), προκηρύσσει διαγωνισμό με θέμα «Άνθρωποι με αναπηρία» και καλεί τους μαθητές και τις μαθήτριες όλης της χώρας να γράψουν ποιήματα, σε πεζόμορφη, παραδοσιακή ή μοντέρνα μορφή. Οι παρουσιάσεις των ποιημάτων θα έχουν τη μορφή του Podcast.

Πληροφορίες για το Podcasting

Εναλλακτικά, συζητήστε σε ένα Podcast με συμμαθητές και συμμαθήτριές σας που έχουν κάποια αναπηρία για τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν στην καθημερινότητά τους στο σχολείο.

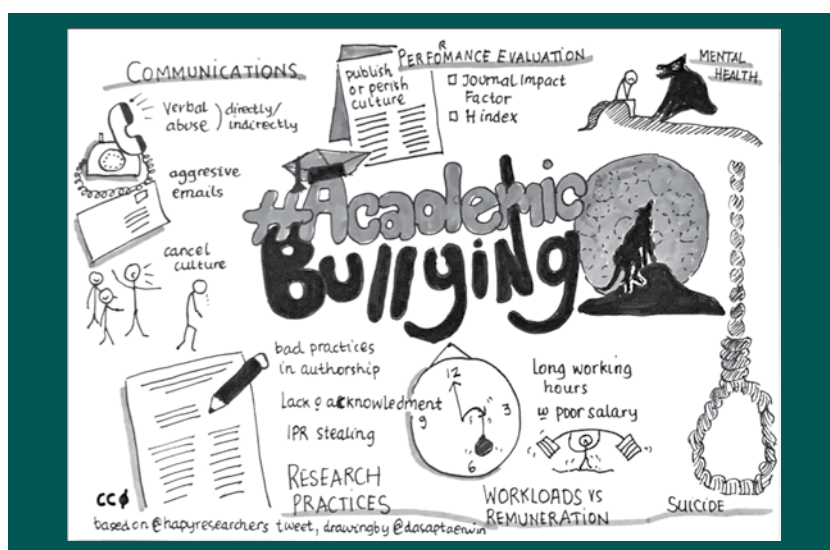

Video tutorial για τη δημιουργία βίντεο από παρουσίαση PowerPoint

2. Να δημιουργήσετε ένα βίντεο το οποίο θα αποτελείται από οπτικό και κειμενικό υλικό και θα έχει ως θέμα τα άτομα με αναπηρία. Για τη δημιουργία του βίντεο θα αξιοποιήσετε το PowerPoint, το οποίο στη συνέχεια θα μετατρέψετε σε βίντεο. Στο βίντεο μπορείτε να εντάξετε εικόνες, λεζάντες, κείμενο, ποιήματα και να το επενδύσετε με μουσική.
3. Το σχολείο σας διοργανώνει μια εκδήλωση για την Παγκόσμια Ημέρα Ατόμων με αναπηρία (3 Δεκεμβρίου). Να ετοιμάσετε μια αφίσα προκειμένου να προβάλετε την εκδήλωσή σας. (Ενδεικτικά, μπορείτε να χρησιμοποιήσετε το έγγραφο στο Word 365 και να ακολουθήσετε διαδρομή «Αρχείο-Νέο-περισσότερα πρότυπα-Φείγ βολάν», είτε το PowerPoint και, τέλος, να μετατρέψετε τη δημιουργία σας σε αρχείο PDF.)
4. Φανταστείτε πρωτότυπα σλόγκαν για τη διεκδίκηση των δικαιωμάτων εκ μέρους των ατόμων με αναπηρία. Μπορείτε να τα γράψετε συνεργατικά, επιλέγοντας από τα εξής: α) Έγγραφο Google, β) την υπηρεσία Framapad και επιλέγοντας «Create a public pad», γ) τις υπηρεσίες Etherpad ή Board (δεν απαιτούν εγγραφή), εκμεταλλευόμενοι και τη δυνατότητα άμεσης ανταλλαγής μηνυμάτων (chat).

Πληροφορίες για το λογισμικό Etherpad

Διάσπαρτα κομμάτια ακαδημαϊκού εκφοβισμού γύρω μας βασισμένα σε μηνύματα μέσω twitter, 2020

Ο Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης (Σκιάθος, 4 Μαρτίου 1851-3 Ιανουαρίου 1911) ήταν ένας από τους σημαντικότερους Έλληνες λογοτέχνες της Β' Αθηναϊκής Σχολής (Γενιάς του 1880) και ο κυριότερος εκπρόσωπος του ηθογραφικού διηγήματος.

Τα πρώτα γράμματα τα έμαθε στη Σκιάθο και με διακοπές στα γυμνάσια της Χαλκίδας, του Πειραιά και της Αθήνας, ενώ, παράλληλα, μελετούσε μόνος του ξένες γλώσσες. Γράφτηκε και στη Φιλοσοφική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών, αλλά διέκοψε τις σπουδές του για βιοποριστικούς λόγους, ασχολούμενος με τη μετάφραση και το διήγημα, τα οποία δημοσιεύονταν σε εφημερίδες και περιοδικά.

Ο Παπαδιαμάντης, αποσυρμένος, ασκητικός, απόκοσμος, ζούσε στην Αθήνα σε ταπεινά ενοικιαζόμενα δωμάτια στην περιοχή του Ψυρρή ή στην Πλάκα.

Ήταν άνθρωπος βαθύτατα θρησκευόμενος, προσηλωμένος στην Ορθόδοξη Εκκλησία και τη λειτουργική της παράδοση, συνήθιζε να ψάλλει στον Άγιο Ελισσαίο στο Μοναστηράκι της Αθήνας ως δεξιός ψάλτης, μαζί με τον αριστερό ψάλτη, που ήταν ο ξάδελφός του και συγγραφέας Αλέξανδρος Μωραϊτίδης. Επισκέφτηκε το Άγιο Όρος, αλλά διαπίστωσε ότι δεν του ταίριαζε το μοναχικό σχήμα. Αυτή του η στάση, αλλά και ο περιέργος και απόκοσμος τρόπος της ζωής, τον έκαναν να μοιάζει με κοσμοκαλόγερο.

Η σύνολη πεζογραφική παραγωγή του Παπαδιαμάντη μπορεί να διακριθεί ιδιολογικά σε δύο κατηγορίες: μυθιστοριογραφία και διηγηματογραφία. Παράλληλα, δημοσιεύει και ποιήματα, λυρικά και στοχαστικά, μέσα από τα οποία εκφράζει τις θεολογικές του αναζητήσεις, τις υπαρξιακές και μεταφυσικές του ανησυχίες, τον κοινωνικό του προβληματισμό. Το μεταφραστικό έργο του είναι τεράστιο.

Ο κόσμος του Παπαδιαμάντη είναι μορφές τυραντισμένες, γυναίκες βασανισμένες χωρίς εξιδανικεύσεις και ωραιοποιήσεις, άντρες που μάχονται για να αντεπεξέλθουν στις δυσκολίες της ζωής. Οι ιστορίες που «πλάθει» περιέχουν ψηφίδες από τη ζωή του, χωρίς να παρουσιάζονται όπως ακριβώς τις έχει ζήσει, αλλά μέσα από έναν δικό του φακό μπλέκονται με καταστάσεις που άκουσε, πληροφορήθηκε ή είχε εσωτερική ανάγκη να ζήσει νοερά.

Ιδιαίτερο χαρακτηριστικό της συγγραφής του είναι και η περιγραφή της φύσης, με σκηνικό τη Σκιάθο, το «ρόδινο νησί του», οι χαράδρες, τα υψώματα, οι ρεματιές, αλλά και η θαλασσινή διαμόρφωσή της, τα λιμανάκια, τα νησάκια, οι αμμουδιές, τα ακρογιάλια. Τα ελληνικά ήθη και η προσήλωση στην παράδοση αποτελούν αναπόσπαστο κομμάτι της ζωής και του έργου του.

Η γλώσσα του είναι ιδιότυπη, «παπαδιαμαντική», ένα κράμα καθαρεύουσας με στοιχεία κάποτε αρχαϊζουσας στις περιγραφές του, δημοτικής στον λόγο του κύριου αφηγητή, στους διαλόγους και στους περισσότερους τίτλους των διηγημάτων και με συχνούς ιδιωτισμούς της Σκιάθου.

Η απήχηση του έργου του Παπαδιαμάντη υπήρξε πολύ μεγάλη, τόσο στους σύγχρονούς του και στους μεταγενέστερους Έλληνες λογοτέχνες, όσο και σε πολλούς ξένους, τα έργα του μεταφέρθηκαν στο θέατρο, στον κινηματογράφο και στην τηλεόραση, διοργανώθηκαν συνέδρια, διαλέξεις, εκδηλώσεις, αφιερώματα, ομιλίες, διδασκαλίες, εργασίες μεταπτυχιακές και διδακτορικές. Μια πλήρης απεικόνιση της ζωής και του έργου του υπάρχει στην «Εταιρεία Παπαδιαμαντικών Σπουδών».

18. Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης

Γουτού Γουπατού

Εισαγωγικό σημείωμα

Το διήγημα Γουτού Γουπατού δημοσιεύτηκε στην εφημερίδα Ακρόπολη την 1η Ιανουαρίου του 1899 και προφανώς η ημερομηνία αυτή σχετίζεται με τις αναφορές του κειμένου στη γιορτή των Χριστουγέννων και του Αϊ-Γιαννιού. Ο Μανώλης, ο ήρωας του διηγήματος, ο οποίος ανήκει στους περιθωριακούς της παπαδιαμαντικής ανθρωπογεωγραφίας, είναι ένα σωματικά δύσμορφο, δυσκίνητο και γλωσσικά ανάπηρο άτομο. Η προσπάθεια του Σκιαθίτη συγγραφέα είναι να μιλήσει, χωρίς προκαταλήψεις, αλλά και χωρίς να ωραιοποιεί την πραγματικότητα, μέσα από την περιγραφή της μορφής και της δράσης ενός παιδιού με νοητική υστέρηση και μερική κινητική αναπηρία, δημιουργώντας ένα ιδιόμορφο πλάσμα με το ιδιαίτερο όνομα: «Ταπόης». Ο Μανώλης εισπράττει τον αρνητισμό του περιγυρού του, αλλά τελικά γίνεται ο ήρωας της παρέας των αδύναμων παιδιών.

Πρόκειται για ένα άτομο ανάπηρο, ενταγμένο στον μικρόκοσμο ενός χωριού του 19ου αιώνα, αλλά θα μπορούσε να αποτελέσει και τη μορφή ενός σύγχρονου παιδιού με ειδικές ανάγκες που έρχεται αντιμέτωπο με «συμμορίες» συνομηλίκων και με τον ευρύτερο περίγυρο.

Η φωτογραφία του Αλέξανδρου Παπαδιαμάντη από τον Παύλο Νιρβάνα.

Ο Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης παραδίδει χριστουγεννιάτικο διήγημα στην εφημερίδα Ακρόπολις

Α. Προετοιμαζόμαστε

1. Επισκεφτείτε τον επίσημο ιστότοπο της «Εταιρείας Παπαδιαμαντικών Σπουδών» και περιηγηθείτε στις ενότητες του. Εστιάστε στο εύρος των συνεδρίων, των μελετών, των επετειακών αφιερωμάτων στον Σκιαδίτη συγγραφέα. Δείτε την ενότητα «Φωτογραφία-Ζωγραφική-Γλυπτική», όπου θα βρείτε φωτογραφίες, πορτρέτα, προτομές του Παπαδιαμάντη και εικονογράφηση διηγημάτων του από σύγχρονους καλλιτέχνες. Επίσης, στην ενότητα «Κινηματογράφος-Τηλεόραση» μπορείτε, μεταξύ πολλών άλλων, να δείτε το σπίτι του Παπαδιαμάντη στη Σκιάδο. Σημαντική ενότητα είναι και οι «Μεταφράσεις» – ο Παπαδιαμάντης μεταφραστής και μεταφρασμένος. Ποιες οι σκέψεις και τα συναισθήματά σας αντικρίζοντας το πλουσιότατο αυτό υλικό;
2. Δείτε και διαβάστε το σύντομο βιογραφικό που έφτιαξε ο Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης για τον εαυτό του, κατά παράκληση του Γιάννη Βλαχογιάννη. Να εντοπίσετε ποια στοιχεία θέλει να προβάλει στο αυτοβιογραφικό του σημείωμα ο Σκιαδίτης λογοτέχνης.

«Έγεννήθην ἐν Σκιάδῳ τῇ 4ῃ Μαρτίου 1851. Ἐβγῆκα ἀπὸ τὸ Ἑλληνικὸν Σχολεῖον εἰς τὰ 1863, ἀλλὰ μόνον τῷ 1867 ἐστάλην εἰς τὸ Γυμνάσιον Χαλκίδος, ὅπου ἤκουσα τὴν Α΄ καὶ Β΄ τάξιν. Τῇ Γ΄ ἐμαθήτευσα εἰς Πειραιᾶ, εἶτα διέκοψα τὰς σπουδὰς μου καὶ ἔμεινα εἰς τὴν πατρίδα. Κατὰ τὸν Ἰούλιον τοῦ 1872 ἐπῆγα εἰς τὸ Ἅγιον Ὅρος χάριν προσκυνήσεως, ὅπου ἔμεινα ὀλίγους μῆνας. Τῷ 1873 ἦλθα εἰς Ἀθήνας καὶ ἐφοίτησα εἰς τὴν Δ΄ τοῦ Βαρβακείου. Τῷ 1874 ἐνεγράφην εἰς τὴν Φιλοσοφικὴν Σχολὴν ὅπου ἤκουσα κατ' ἐκλογὴν ὀλίγα μαθήματα φιλολογικά, κατ' ἰδίαν δὲ ἠσχολούμην εἰς τὰς ξένας γλώσσας.

Μικρὸς ἐξωγράφιζα Ἄγιους, εἶτα ἔγραφα στίχους, κι ἐδοκίμαζα νὰ συντάξω κωμωδίας. Τῷ 1868 ἐπεχείρησα νὰ γράψω μυθιστόρημα. Τῷ 1879 ἐδημοσιεύθη ἡ Μετανάστις ἔργον μου, εἰς τὸν Νεολόγον Κωνσταντινουπόλεως. Τῷ 1881 ἐν δρῆσκευτικὸν ποιημάτιον εἰς τὸ περιοδικὸν Σωτῆρα. Τῷ 1882 ἐδημοσιεύθησαν Οἱ Ἐμποροὶ τῶν ἐθνῶν εἰς τὸ Μὴ χάνεσαι. Ἀργότερα ἔγραφα περὶ τὰ ἑκατὸν διηγήματα, δημοσιευθέντα εἰς διάφορα περιοδικὰ καὶ ἐφημερίδες. Α.Π.»

Μεταφράση τῆς βιογραφίας

Ἐγεννήθην ἐν Σκιάδῳ, τῇ 4ῃ Μαρτίου 1851. Ἐβγῆκα ἀπὸ τὸ Ἑλληνικὸν Σχολεῖον εἰς τὰ 1863, ἀλλὰ μόνον τῷ 1867 ἐστάλην εἰς τὸ Γυμνάσιον Χαλκίδος, ὅπου ἤκουσα τὴν Α΄ καὶ Β΄ τάξιν. Τῇ Γ΄ ἐμαθήτευσα εἰς Πειραιᾶ, εἶτα διέκοψα τὰς σπουδὰς μου καὶ ἔμεινα εἰς τὴν πατρίδα. Κατὰ τὸν Ἰούλιον τοῦ 1872 ἐπῆγα εἰς τὸ Ἅγιον Ὅρος χάριν προσκυνήσεως, ὅπου ἔμεινα ὀλίγους μῆνας. Τῷ 1873 ἦλθα εἰς Ἀθήνας καὶ ἐφοίτησα εἰς τὴν Δ΄ τοῦ Βαρβακείου. Τῷ 1874 ἐνεγράφην εἰς τὴν Φιλοσοφικὴν Σχολὴν ὅπου ἤκουσα κατ' ἐκλογὴν ὀλίγα μαθήματα φιλολογικά, κατ' ἰδίαν δὲ ἠσχολούμην εἰς τὰς ξένας γλώσσας.

Μικρὸς ἐξωγράφιζα Ἄγιους, εἶτα ἔγραφα στίχους, κι ἐδοκίμαζα νὰ συντάξω κωμωδίας. Τῷ 1868 ἐπεχείρησα νὰ γράψω μυθιστόρημα. Τῷ 1879 ἐδημοσιεύθη ἡ Μετανάστις ἔργον μου, εἰς τὸν Νεολόγον Κωνσταντινουπόλεως. Τῷ 1881 ἐδημοσιεύθησαν Οἱ Ἐμποροὶ τῶν ἐθνῶν εἰς τὸ Μὴ χάνεσαι. Ἀργότερα ἔγραφα περὶ τὰ ἑκατὸν διηγήματα, δημοσιευθέντα εἰς διάφορα περιοδικὰ καὶ ἐφημερίδες.

Α.Π.

3. Ο Παπαδιαμάντης χαρακτηρίστηκε ως «ο άγιος των ελληνικών γραμμάτων», «η κορυφή των κορυφών» και «κοσμοκαλόγερος». Θα εργαστείτε ως εξής: Να αιτιολογήσετε τους χαρακτηρισμούς αυτούς, αφού συνδυάσετε τις πληροφορίες που αντλείτε από: α) την επίσκεψη του επίσημου ιστότοπου της «Εταιρείας Παπαδιαμαντικών Σπουδών», β) το αυτοβιογραφικό σημείωμα του συγγραφέα και γ) τη φράση του ιδίου όπου περικλείεται η ουσία της πεζογραφίας του. Να παρουσιάσετε τις τρεις γενικές κατηγορίες των ηρώων/ίδων του συγγραφέα, όπως ο ίδιος τις αναφέρει.

«Τὸ ἐπ’ ἐμοί, ἐνόσω ζῶ καὶ ἀναπνέω καὶ σωφρονῶ, δὲν δὰ παύσω πάντοτε, ἰδίως δὲ κατὰ τὰς πανεκλάμπρους ταύτας ἡμέρας, νὰ ὑμῶ μετὰ λατρείας τὸν Χριστὸν μου, νὰ περιγράψω μετ’ ἔρωτος τὴν φύσιν καὶ νὰ ζωγραφῶ μετὰ στοργῆς τὰ γνήσια ἑλληνικὰ ἥθη».

4. Ο Οδυσσεάς Ελύτης στον ποίημά του *Άξιον Εστί* αναφέρει τον Αλέξανδρο Παπαδιαμάντη δίπλα στον εθνικό μας ποιητή Διονύσιο Σολωμό. Για ποιο λόγο, κατά τη γνώμη σας;

«Όπου και να σας βρίσκει το κακό, αδελφοί
όπου και να δολώνει ο νους σας
μνημονεύετε Διονύσιο Σολωμό
και μνημονεύετε Αλέξανδρο Παπαδιαμάντη».

5. Ποιες εικασίες μπορείτε να κάνετε γύρω από το μυστήριο του ακατάληπτου τίτλου; Σε τι πιστεύετε ότι μπορεί να αναφέρεται; Είναι κάτι συνθηματικό, μια παιδική φράση, κάτι το αστείο, κάτι το μαγικό;

Γουτού Γουπατού

Τον επετροβολούσαν οι μάγκες της αγοράς, τον εχλεύαζον³⁶ τα κορίτσια της γειτονιάς, τον εφοβούντο τα νήπια και τα βρέφη. Τον έλεγαν κοινώς «ο Ταπόης» ή ο Μανόλης το «Ταπόι».

— Ο Ταπόης! Να, ο Ταπόης έρχεται...

Φόβος και τρόμος εκολλούσε τα άκακα βρέφη εις το άκουσμα του ονόματος τούτου. Η νεολαία του χωρίου, οι θαμώνες³⁷ των μαγαζιών και των καφενεών, δεν έπαυαν ποτέ να τον πειράζουν.

— Είς' ένα χταπόδι, καημένη Μανολιό, είσαι χταπόδι. Κι εκείνος, με την γλώσσαν του την δεμένην δια γλωσσοδέτου μέχρι της ρίζης των οδόντων, απήντα·

— Ναι, είμι Ταπόι!... Ισύ είσι ταπόι. (Ναι, είμαι χταπόδι, εσύ είσαι χταπόδι). Είχε φίλους τόσοσ ολίγους και τόσοσ αμέτρητους εχθρούς, εις μέρος τόσοσ ολιγάνθρωπον! Κάποτε φιλάνθρωπος ή διακριτικός τις τον υπερήσπιζεν εναντίον της επιδέσεως των αγυιοπαίδων³⁸. Εις εκείνον εγίνετο σκλάβος ισόβιος, κι εξετέλει δι' αυτόν διακονήματα³⁹ προθύμως, μετά βίας⁴⁰ δεχόμενος φίλεμα⁴¹ ή κέρασμα. Προς όλους τους άλλους δεν υπήρχε φιλία, ούτε σπονδή⁴².

³⁶ εχλεύαζον: κοροϊδευαν δημόσια με τρόπο περιφρονητικό ή και θορυβώδη, τον περιγελούσαν.

³⁷ οι θαμώνες: όσοι συχνάζουν σε κάποιο μέρος.

³⁸ των αγυιοπαίδων: των παιδιών που γυρίζουν στους δρόμους.

³⁹ διακονήματα: υπηρεσίες.

⁴⁰ μετά βίας: με δυσκολία, με το ζόρι.

⁴¹ φίλεμα: κέρασμα.

⁴² σπονδή: επίσημη συνθήκη ειρήνης ή ανακωχή.

Μόνον την μητέρα του είχαν εις τον κόσμον. Εκείνη τον επόνει, τον ηγάπα περιπαδώς⁴³, και αυτός την ελάτρευεν· αδελφήν δεν είχαν. Ο ένας αδελφός του είχε χαθή εις την Αμερικήν προ χρόνων και δεν ηκούσθη. Ο άλλος, χασομέρης, άχρηστος, ως μόνον επάγγελμα είχε το να πηγαίνει κάθε χρόνον μέσα εις την μεγάλην στερεάν, εκεί όπου υπήρχον άφθονα δέρη⁴⁴, και να κάμνει το έργον της σβάρνας⁴⁵. ήτο δε η σβάρνα βαρεία σανίς⁴⁶, την οποίαν έσυρον άλογα ή βόδια εις το αλώνι· και αυτός εκάθητο επάνω εις την σανίδα, έμπυχον βάρος, δια να γίνεται τέλειον το αλώνισμα· εκεί είχε αποθάνει. Ο τρίτος εγύριζε ναυτικός εις τα ξένα. Ο Μανόλης άλλην στοργήν δεν είχαν εις τον κόσμον από την μητέρα του. Αύτη ήτο ήδη γραία⁴⁷, και αυτός είχε μεγαλώσει πολύ.

Οι ολίγοι φίλοι του, εκείνοι οίτινες⁴⁸ συνεπάδουν προς αυτόν⁴⁹ εν τη αγορά, τον είχαν ακούσει επανειλημμένως ν' απειλή και να λέγη με την γλώσσαν του την νηπιώδη· – Τάνι Γιά πετάνι γω πιγιώ μετά Μπούτι! (Σαν πεδάνη η Γριά, θα πέσω εγώ να πιγιώ μες στο Μπούρτζι.)

Εθεώρει τον εαυτόν του ως άχρηστον. Εξαιρουμένης της γλώσσης το ήμισυ του ανθρώπου ήτο υγιές. Ο δεξιός πους⁵⁰ εσύρετο κατόπιν του αριστερού· δεν εκινείτο ελευθέρως. Η δεξιά χειρ⁵¹, αν και χονδρή και δυσανάλογος, και σχεδόν παράλυτος φαινομένη, είχε τεραστίαν ρώμην⁵². Ωμοίαζε⁵³ με μάγγανον⁵⁴ ή με οδόντας ταυροσκύλου⁵⁵. Δια να δράξη⁵⁶ έν πράγμα, συνήθως βραχίονα⁵⁷ ή πλάτην κανενός παιδίου οχληρού⁵⁸, εχρειάζετο κόπον· έπρεπε να την βοηθήση η άλλη χειρ, να ψαύση⁵⁹ δηλαδή τον γρόνθον⁶⁰ της δεξιάς, και να τον διευθύνη· αφού όμως άπαξ⁶¹ έδραττε⁶² το αντικείμενον, η τεραστία χειρ δεν το άφηνε πλέον, σχεδόν και αν ήθελε να το αφήση. Αλλοίμονον τότε εις τον βραχίονα, εις την ωμοπλάτην, αλλοίμονον εις την κεφαλήν του αυδάδου. ήτο χωλός⁶³ και κυλλός⁶⁴ και μογιάλος⁶⁵. ήτο ο Μανωλιός το ταπίο. Τέσσαρες ή πέντε άνθρωποι εγνώριζον καλώς την γλώσσαν του εις όλον το χωρίον. Ούτοι εκαλούντο, καθώς τους είχαν ονοματίσει ο ίδιος, ο Γωμέος, ο Παγιώτας και ο Παπαγός. Τα καθαυτό ονόματά των ήσαν Λαμιαίος και Μιχαλιός και Παπαγιάννης. Αλλά πώς εκ του Μιχαλιός, εσημάτισε το Παγιώτας; Άπορον⁶⁶. Σπανίως προσέδετε συλλαβήν ή μετέδετε τον τόνον. Η φθογγολογία του ήτο περιεργοτάτη, και εν αυτή επλεόναζον⁶⁷ τα λαρυγγόφωνα⁶⁸, ως και τα σκληρά και ψιλά εκ των αφώνων⁶⁹. Γατί ονόμαζε το γατί, γατί το γατί, γατί το χαρτί.

⁴³ περιπαθώς: με έναν τρόπο βαθύ και υπερβολικό (εδώ).

⁴⁴ θέρη: θερσίματα σιτηρών.

⁴⁵ το έργον της σβάρνας: η σβάρνα είναι γεωργικό εργαλείο που χρησιμοποιείται για το σπάσιμο των σβόλων και για το ίσιωμα του χωραφιού μετά το όργωμα. Πρβλ. τη μεταφορική χρήση στη φράση «πήρε σβάρνα» (π.χ. όλους τους γιατρούς).

⁴⁶ σανίς: σανίδα.

⁴⁷ γραία: γριά, ηλικιωμένη.

⁴⁸ οίτινες: οι οποίοι.

⁴⁹ συνεπάθουν προς αυτόν: έτρεφαν αισθήματα συμπάθειας γι' αυτόν.

⁵⁰ πους: πόδι.

⁵¹ χειρ: χέρι.

⁵² ρώμην: δύναμη.

⁵³ Ωμοίαζε: έμοιαζε.

⁵⁴ μάγγανον: μηχανήμα/όργανο που συσφίγγει.

⁵⁵ ταυροσκύλου: ράτσα σκύλου μεγαλόσωμου και δυνατού.

⁵⁶ να δράξη: να αρπάξει < αδράχνω (γ' ενικό πρόσωπο υποτακτικής αορίστου).

⁵⁷ βραχίονα: μπράτσο.

⁵⁸ οχληρού: ενοχλητικού.

⁵⁹ να ψαύση: να αγγίξει, να πιάσει (γ' ενικό πρόσωπο υποτακτικής αορίστου) < ψαύω.

⁶⁰ τον γρόνθον: τη γροθιά.

⁶¹ άπαξ: μια φορά.

⁶² έδραττε: άρπαζε.

⁶³ χωλός: κουτσός.

⁶⁴ κυλλός: ανάπηρος από το ένα χέρι (πρβλ. κουλός).

⁶⁵ μογιάλος: βραδυγλωσσος. «ήτο χωλός και κυλλός και μογιάλος. ήτο ο Μανωλιός το Ταπίο». Η φράση διέπεται από μουσικότητα και ρυθμό. Σ' αυτό συμβάλλει η παρήχηση του λ, αλλά και τα λαρυγγικά σύμφωνα (κ, γ, χ), που, ταυτόχρονα, παραπέμπουν στις ιδιαιτερότητες του τρόπου που μιλά ο ήρωας.

⁶⁶ Άπορον: άξιο απορίας.

⁶⁷ επλεόναζον: περίσσευαν (γ' πρόσωπο παρατατικού).

⁶⁸ λαρυγγόφωνα: τα λαρυγγικά σύμφωνα κ, γ, χ, γκ.

⁶⁹ τα σκληρά και ψιλά εκ των αφώνων: δηλαδή τα κ, π, τ (ψιλά άφωνα) και χ, φ, θ (δασέα/σκληρά άφωνα).

Αλλ' ἔξαφνα μίαν ημέραν ἐξέφερε⁷⁰ φράσιν εν η υπήρχεν η λέξις αὐτή, πλην⁷¹ δεν ἐβγαίνει νόημα ούτε ως γατί, ούτε ως γιατί, ούτε ως χαρτί. Η φράσις ἦτο: «Πότε τη Γουτού, Γουπατού, μამ γατί»· (Πότε ναρθή του Χριστού, τ' Αι-Βασιλείου, να φάμε...). Καταρχάς οι τρεις γνώσται της γλώσσης ἐνόμισαν, ὅτι ἀπεκάλει μυκτηριστικῶς⁷² γατιά τα κρέατα τα οποία ἐπωλούσαν οι κρεοπῶλοι του χωρίου. Οι τρεις προειρημένοι⁷³, και μάλιστα ο Παγιώτας, ἦσαν δυνατοί εις την γλώσσαν του, και την ωμίλουν οι ἴδιοι. Αλλ' ὅταν προσέτρεξαν εις τα ἀνώτερα φῶτα του κυρ Γιωργή του Δαυκιώτη, διευθυντοῦ του μεγάλου καφενείου, ὅστις ἦτο και ο ἐπίσημος προστάτης του Ταπόη, και οιονεῖ⁷⁴ ἐπίτιμος⁷⁵ καθηγητής της ἰδιαίτερας γλώσσης, χωρὶς να την ομιλή ο ἴδιος, οὗτος ἀπεφάνθη⁷⁶ ὅτι τοιαύτη πικρά ἐιρωνεία δεν θα ἤρμοζεν⁷⁷ εις τα αἰσθήματα του πτωχοῦ του Μανόλη, ἀλλ' ὅτι ἴσως ὠνόμαζεν ἀπλῶς «γατί» και το κατσίκι και το ἀρνί. Ως τόσον το πράγμα ἐμεινεν ἀμφίβολον ἀχρι⁷⁸ της ὥρας ταύτης. Ἐπερίμενε πράγματι ἀνυπομόνως πότε νάρθη του Χριστού, τ' Αι-Βασιλείου, και ἀμα ἐμβαινε⁷⁹ το Σαραντήμερον, ὀπισθεν της θύρας του καφενείου του κυρ- Γιωργή, ἐσημείωνεν ἰδιοχείρως⁸⁰, με ἐν τεμάχιον⁸¹ κιμωλίας, τόσες γιώτες⁸², ὅσας ημέρας ἔχει η Σαρακοστή και κάθε πρωί, πριν του δώση ο Γιωργής τσιγάρον να καπνίσῃ, ἢ καφέν να πῖν, ἐσπευδε να σβύσῃ μίαν ἰώτα, και τας ἐβλεπε με χαράν να ολιγοστεύουν. Πλην οι μοσχομάγκες⁸³ της αγοράς, λαθραίως⁸⁴, ἐπήγαιναν κι ἐγράφαν ἄλλες τόσες γιώτες, ὅσες εἶχε σβήσῃ ἐκεῖνος, κι ἔτσι η Σαρακοστή ἐφαίνετο ὅτι δεν θα εἶχε ποτέ τελειωμόν. Ο Ἄι- Νικόλας εἶχεν ἀσπρίσει ἤδη τα γένια του προ ημερῶν, και ἦτον η σειρά του Ἀγίου Σπυριδῶνος ν' ἀσπρίσῃ τα ἰδικά του· δεν ἐμενον πλέον, εἰμῆ⁸⁵ δώδεκα ημέραι ἕως τα Χριστούγεννα.

— Ἐχουμε χαβά⁸⁶ ἀκόμα, βρε χταπόδι! του ἐφώναζεν ο Νικολός ο Μπαχουλάς· εἰκοσιδυό μέρες ἀκόμα δέλουμε.

— Ναι, ταπόι! ἐφέλλιζεν ο Μανόλης· το κότι, κότα τύ. (Να μαζώξῃς τη γλώσσα σου συ).

— Σε γελούν, βρε Μανιέ, δώδεκα μέρες ἀκόμα, τον ἐπαρηγόρει ο Γιωργής. Και ἤρχετο η καρδιά του Μανόλη στον τόπον της. Εἶχεν ἀναλάβει μίαν υποχρέωσιν δια τας εορτάς. Ἐπρόκειτο να συνοδεύῃ μερικά ἐκ των παιδιῶν της κάτω γειτονιάς, ὅσα ἦσαν τέκνα ἢ ἀνεπίδια φίλων και προστατῶν του, ὅταν θ' ἀνήρχοντο⁸⁷ προς τα ἐπάνω, ἀφ' ἐσπέρας⁸⁸ της παραμονῆς των Χριστουγέννων, ως και του Ἀγίου Βασιλείου και των Φῶτων, ἀνά δύο και τρία, δια να τραγουδήσουν τα χαρμόσυνα τραγούδια εις τα σπίτια και εις τα μαγαζιά της ἐπάνω ἐνορίας. Διότι δεν θα ἐτόλμων ποτέ να ἀνέλθουν μοναχά των ἐκεῖ ἐπάνω.

Το Γουτού
Γουπατού σε
πολυτονική
γραφή

⁷⁰ ἐξέφερε: διατύπωσε (εδώ) (γ' πρόσωπο παρατατικού του ρήματος ἐκφέρω).

⁷¹ πλην: ἀλλά (εδώ), ἀντί ἀντιθετικού συνδέσμου.

⁷² μυκτηριστικῶς: κοροϊδευτικά, χλευαστικά.

⁷³ προειρημένοι: που ἀναφέρθηκαν πιο πριν (μτχ. παρακειμένου του προλέγομαι).

⁷⁴ οιονεῖ: κάτι σαν, σαν να ἐπρόκειτο για.

⁷⁵ ἐπίτιμος: πρόσωπο που του ἔχει ἀνατεθεῖ τιμητικά ἕνας τίτλος, χωρὶς ὅμως να ἀσκεῖ και τα σχετικὰ καθήκοντα που αὐτός συνεπάγεται· ἡ χρήση ἐδῶ χιουμοριστικῆ-εἰρωνικῆ.

⁷⁶ ἀπεφάνθη: ἐξέφερε την ἐγκυρη γνώμη (γ' πρόσωπο ἀορίστου του ἀποφαίνομαι).

⁷⁷ δεν θα ἤρμοζεν: δεν θα ταίριαζε, δεν θα ἦταν σύμφωνη (γ' πρόσωπο παρατατικού του ἀρμόζω).

⁷⁸ ἀχρι: μέχρι.

⁷⁹ ἐμβαινε: < ἐμβαίνω, ἐμπαινε.

⁸⁰ ἰδιοχείρως: με το ἴδιο του το χέρι (ἐπίρρημα).

⁸¹ τεμάχιον: κομμάτι.

⁸² γιώτες: οι γραμμές που χαράσσει κανεὶς για να δεῖξει το πέρασμα των ημερῶν.

⁸³ οι μοσχομάγκες: οι νεαροὶ μάγκες.

⁸⁴ λαθραίως: κρυφά.

⁸⁵ εἰμῆ: μόνο.

⁸⁶ χαβά: σκοπό, μελωδία ἀσματος, ἐδῶ μεταφορικά καιρό.

⁸⁷ θ' ἀνήρχοντο: θα ἀνέβαιναν.

⁸⁸ ἀφ' ἐσπέρας: ἀπὸ το βράδυ.

Β. Συζητάμε

1. Μετά την ανάγνωση του διηγήματος και τη διευκρίνιση του τίτλου, θα επιλέγατε κάποιον άλλο τίτλο που να σας εκφράζει και ποιον; Προσπαθήστε να συνοψίσετε την αφήγηση σε μία μόνο φράση.
2. Ποιο πιστεύετε ότι είναι το θέμα του διηγήματος αυτού και τα ζητήματα που τίθενται;
3. Με ποιες γλωσσικές επιλογές παρουσιάζει την αναπηρία του ήρωά του ο Παπαδιαμάντης; Πώς σχολιάζετε την παρομοίωση με ζώο, δηλαδή το προσωνύμιο «χταπόδι»; Εντοπίστε τα δυναμικά ρήματα με τα οποία ευθύς εξαρχής εκθέτει τη θυματοποίηση, την περιθωριακή θέση και τον στιγματισμό του μέσα στην κλειστή κοινωνία του χωριού. Στηριχτείτε σε στοιχεία του κειμένου για να απαντήσετε. Σας έρχονται στον νου σας παρόμοιοι τύποι;
4. Το ανάπηρο σώμα του Μανώλη/Ταπόη παρουσιάζεται με όρους γκροτέσκου. Αναζητήστε στα Λεξικά της «Πύλης για την Ελληνική Γλώσσα» τον όρο «γκροτέσκος, -η, -ο» και αιτιολογήστε την επιλογή αυτής της τεχνικής εκ μέρους του συγγραφέα.
5. Στο κείμενο υπάρχουν πολλές ασυνήθιστες λέξεις. Να σημειώσετε κάποιες από αυτές που σας κέντρισαν το ενδιαφέρον και σας εντυπωσίασαν και να αιτιολογήσετε την επιλογή σας.
6. Υποδέστε ότι έχετε τον Μανώλη συμμαθητή σας. Ποια σχέση θα μπορούσατε να αναπτύξετε μαζί του και πώς θα αντιμετωπίζατε τα άτομα τα οποία τον θυματοποιούν;

Γ. Γράφουμε

1. Ο ήρωας του διηγήματος μιλά και διηγείται την ιστορία του. Μπορείτε να κρυφακούσετε και να μας μεταφέρετε τα λόγια του; (Ενδεικτικά: Ξεκινά με το τι σημαίνει το όνομά του, συνεχίζει με τα πρόσωπα της οικογένειάς του, τη σωματική του αναπηρία, τα πειράγματα των χωριανών, τα γεγονότα του δεκαημέρου.)
2. Το κείμενο ανήκει στο είδος του εορταστικού διηγήματος και δημοσιεύτηκε την Πρωτοχρονιά του 1899 στην αθηναϊκή εφημερίδα *Ακρόπολις*. Νομίζετε ότι θα μπορούσε να ενδιαφέρει και τους/τις σημερινούς/ές αναγνώστες/τριες και γιατί; Καταγράψτε την προσωπική σας εκτίμηση.
3. Ο συγγραφέας επιλέγει κάποιες ακατάληπτες λέξεις προκειμένου να φανερώσει τη βραδυγλωσσία του Μανώλη. Εντοπίστε κάποιες από αυτές και εξηγήστε την επιλογή του συγγραφέα να παρεμβάλει τη μετάφρασή τους. Στη συνέχεια, αφού τις αντιγράψετε με καλλιγραφική γραφή, να σχηματίσετε με κάποια από αυτές την ακροστιχίδα που θα περιέχει ένα μήνυμα για το δικαίωμα στη διαφορετικότητα. Μπορείτε να κατεβάσετε αρκετές ελληνικές καλλιγραφικές γραμματοσειρές, που έχουν δημιουργηθεί και διατίθενται δωρεάν από τη ιστοσελίδα aka-acid.com, επιλέγοντας «Fonts».
4. Γράψτε ένα ποίημα (παραδοσιακής ή σύγχρονης τεχνοτροπίας) αφιερωμένο στον Μανώλη με τίτλο «Δεν είσαι άχρηστος».
5. Αφού διαβάσετε σε διασκευή το απόσπασμα από το διήγημα *Γουτού Γουπατού*, να επισημάνετε τις διασκευαστικές τεχνικές της παράλειψης και της προσθήκης που έχει χρησιμοποιήσει ο διασκευαστής Διονύσης Λειμόνης και να εξηγήσετε την επιλογή του αυτή.

Στη συνέχεια, καταγράψτε την άποψή σας για τις επιλογές του σημερινού εκδότη να διασκευάσει το διήγημα για το αναγνωστικό κοινό των παιδιών. Ποια είναι η γνώμη σας; Θα προτεινάτε αυτή τη διασκευή σε ένα παιδί του Δημοτικού και γιατί;

Διασκευή

Είδη των διασκευών στον χώρο του παιδικού βιβλίου: **α)** Έργα που γράφτηκαν αρχικά για μεγάλους διασκευάζονται με προορισμό το παιδικό κοινό (έργα μεγάλων κλασικών). **β)** Έργα που γράφτηκαν για παιδιά από επώνυμους συγγραφείς σε άλλες εποχές, με διαφορετικά αισθητικά πρότυπα, ή ακόμα που μεταφέρουν πολλά στοιχεία του πολιτισμού ενός άλλου έθνους. **γ)** Διασκευές των λαϊκών αφηγήσεων, της προφορικής λογοτεχνίας και του λαϊκού παραμυθιού.

Οι διασκευαστικές τεχνικές είναι: **α)** η παράλειψη, **β)** η προσθήκη και **γ)** η αλλαγή είδους.

α) Η τεχνική της παράλειψης αφαιρεί οτιδήποτε δεν θα γινόταν κατανοητό από το παιδί και δεν ταιριάζει με τις αντιληπτικές ικανότητές του και άρα ταυτίζεται με ένα είδος απλούστευσης. Συχνά, μάλιστα, απαλείφει οτιδήποτε θεωρείται «άτοπο» και ακατάλληλο από άποψη ιδεολογικών συμφραζομένων, οπότε και αντιστρατεύεται τον ηθικοπλαστικό και διδακτικό χαρακτήρα που υποτίθεται πως πρέπει να έχει το παιδικό βιβλίο.

β) Η προσθήκη έχει τη μορφή επεξηγηματικών σχολίων, επεμβάσεων σε αφηγηματολογικά χαρακτηριστικά του έργου, π.χ. μοτίβων, χαρακτήρων, επεισοδίων, θεμάτων, με σκοπό να προσαρμόσει το αρχικό κείμενο στα μέτρα του παιδικού αναγνωστικού κοινού.

γ) Η αλλαγή είδους αφορά την προσαρμογή του έργου στους κανόνες και στις συμβάσεις του νέου ειδολογικού πλαισίου στο οποίο εγγράφεται, αφού κάθε κειμενικό είδος, π.χ. θεατρική, ποιητική, κειμενική διασκευή, έχει τα δικά του «εργαλεία». Στις διασκευές που απευθύνονται σε παιδιά, η κοινή ειδολογική αλλαγή είναι η εικονογράφηση αφηγηματικών κειμένων που δεν γράφτηκαν για να εικονογραφηθούν.

«— Ο Ταπός παιδιά! Να ο Ταπός...

Έτσι τον φώναζαν όλοι τον Μανώλη! Οι νταήδες του χωριού του έριχναν πέτρες, τα κορίτσια τον κορόιδευαν και τα μικρά παιδιά τον φοβούνταν. Ακόμα και τα μωρά με τον φόβο του φτωχού Ταπό έτρωγαν το φαγητό τους, μην προλάβει και τους το φάει εκείνος. Και για να μην τον φοβούνται τον κατσάδιαζαν. Στην κοροϊδία όμως δεν τον είχαν πάρει μόνο τα παιδιά, αλλά και οι μεγάλοι στα καφενεία που χάρωνταν να τον πειράζουν μόλις έσκαγε μύτη στην αγορά.

“Είσαι ένα χταπόδι, καημένο Μανώλη! Ένα κανονικό χταπόδι!”

Ζεματισμένος πάσχιζε ο δόλιος ο Μανώλης να τους απαντήσει, με μια γλώσσα δεμένη κόμπο, λόγω της φυσικής του αδυναμίας να μιλήσει καθαρά, μπερδεύοντας τη γλώσσα ανάμεσα στα δόντια του.

“Ναι, είμι ταπόι! Ισύ είσι ταπόι” (Ναι είμαι χταπόδι! Εσύ είσαι χταπόδι).

Οι φίλοι του μετρημένοι στα δάχτυλα, οι εχθροί του αμέτρητοι στο μικρό μέρος που ζούσε. Στη χάση και στη φέξη βρισκόταν κάνα καλός άνθρωπος που τον υποστήριζε, όταν τον καρπάζωναν οι μαντράχαλοι της γειτονιάς. Σ’ όποιον όμως του άπλωνε ένα χέρι βοήθειας ο Μανώλης γινόταν χώμα να τον πατήσεις. Ό,τι και να του ζητούσε τού το έκανε, οποιαδήποτε χάρη για ευχαριστώ. Όλους τους άλλους τους θεωρούσε εχθρούς του.

Μόνο τη μητέρα του είχε στον κόσμο ο Μανώλης, τη λάτρευε. Αυτή τον πονούσε, τον αγαπούσε, τον φρόντιζε, καθώς μόνος αυτός τής είχε απομείνει από τα τέσσερα αγόρια της. Ο ένας αδερφός του είχε χαθεί στην Αμερική πριν χρόνια κι ούτε ξαναμάδανε τι απέγινε. Ο άλλος πέθανε στη μεγάλη στεριά· όπου δούλευε στον δέρο παίρνοντας μέρος στη σβάρνα, δηλαδή καθότανε πάνω σε μια βαριά σανίδα, που την έσερναν άλογα ή βόδια για να γίνεται το αλώνισμα μια ώρα γρηγορότερα. Ο τρίτος πάλι είχε μαρκάρει από παιδί και τριγύριζε χαμένος στα ξένα. Έτσι έμεινε μόνος με τη μητέρα του ο Ταπός που τώρα όμως είχε μεγαλώσει πολύ, αλλά κι ο ίδιος δεν ήταν πια παιδί. Οι λίγοι φίλοι του που τον συμπαδούσαν τον είχαν ακούσει πολλές φορές να απειλεί μουρμουρίζοντας με την παιδιάστικη γλώσσα του μέσα απ’ τα δόντια:

“Τάνει για πέτου ’γω πιγώ μέτα Μπούτι” (Σαν πεθάνει η γριά μου, εγώ θα πέσω να πιγώ μες στο Μπούρτζι).

Τόση μεγάλη ήταν η απελπισία του, καθώς νόμιζε τον εαυτό του άχρηστο. Μάλιστα, ο Μανώλης ο Τα-

πόης πέρα από τη βραδυγλωσσία του αντιμετώπιζε ακόμα και πρόβλημα στο περπάτημα. Πρώτα έσερνε το αριστερό του πόδι, μετά το δεξί. Όσο για το δεξί του χέρι, πιο χοντρό και ρωμαλέο από το αριστερό φαίνονταν σχεδόν παράλυτο, τόσο που δυσκολευόταν να πιάσει ένα πράγμα, το μπράτσο ή την πλάτη κάποιου παιδιού που του έμπαινε στο ρουθούνι.

Κι όμως! Ο Μανώλης, αν και μισός, διέθετε κάποιες δυνάμεις επάνω του. Το παράλυτο δεξί χέρι του που έμοιαζε με δαγκάνα ή με δόντι σκυλίσιο, μπορούσε να βοηθηθεί από το άλλο το αριστερό του, κατευθύνοντας τη δεξιά γροδιά του για να μπορέσει να την ελέγξει. Αλίμονο αν μάγκωνε τη λεία του μ' αυτό το τεράστιο χέρι. Δεν την άφηνε με τίποτα. Αλίμονο ακόμα σ' αυτόν που τον κοροϊδευε μιλώντας του άσχημα. Με λίγα λόγια ο Μανώλης είχε πρόβλημα στα χέρια, στα πόδια και στη γλώσσα, μα μέσα του έκρυβε μια δύναμη μεγάλη που μόνο εκείνος ήξερε καλά. Για όλο τον κόσμο όμως ήταν “ο Μανωλιός, το Ταπόι”...

Στο χωριό λίγοι άνθρωποι καταλάβαιναν τη γλώσσα του Μανώλη. Ακόμα και τα ονόματά τους στη γλώσσα του είχαν άλλη ηχώ: ο Γωμέος, ο Παγιώτας και ο Παπαγιάς, δηλαδή ο “Λαμιαίος”, ο “Μιχαλιός” και ο “Παπαγιάννης”. Τώρα πώς ο Μανώλης σχημάτισε το “Παγιώτας” από το “Μιχαλιός”, κανείς δεν μπορούσε να το εξηγήσει λογικά. Γιατί ο Μανώλης σπάνια πρόσθετε συλλαβή σε μια λέξη ή άλλαξε τη θέση στον τόνο της. Από την άλλη προτιμούσε τα σύμφωνα “λ” και “ρ”, αλλά και τα δασέα ή τα φιλά, παρά τα άφωνα. Για παράδειγμα έλεγε «γατί» και μπορεί να εννοούσε “γατί”, “γιατί” ή... “χαρτί”. Άσε που μια μέρα πρόφερε τη φράση: “Πότε τη Γουτού, Γουπατού, μαμ γατί”, και κανείς δεν έβγαζε νόημα, καθώς δεν εννοούσε ούτε “γατί”, ούτε “γιατί”, ούτε “χαρτί”. Στην πραγματικότητα με αυτό ο καφερός ο Μανώλης ήθελε να πει: “Πότε να 'ρθει του Χριστού, τ' Αϊ-Βασιλείου, να φάμε...”.

Τρεις συγχωριανοί του που εννοούσαν τη γλώσσα του νόμισαν πως ονόμαζε “γατιά” τα κρέατα που πουλούσαν τα κρεοπωλεία του χωριού. Μάλιστα ο Παγιώτας έκοβε το κεφάλι του πως αυτό ήθελε να πει ο Μανώλης. Όταν όμως ζήτησαν τη βοήθεια του Γιωργή του Λαυκιώτη που αφέντευε το μεγαλύτερο καφενείο, επίσημου προστάτη του Ταπόη και γνώστη της γλώσσας του, αυτός έβγαλε το συμπέρασμα ότι κάτι τέτοιο δεν θα ταίριαζε με τα ευγενικά αισθήματα του Μανώλη, δίνοντας απλά την εξήγηση ότι ονόμαζε “γατί” και το κατσίκι και το αρνί. Πάντως οι τρεις συγχωριανοί του δεν πείστηκαν γι' αυτό και το μυστήριο αυτό έμεινε άλυτο.

Το σίγουρο πάντως είναι πως ο Μανώλης πράγματι περίμενε με ανυπομονησία το Δωδεκαήμερο γιατί όταν άρχιζε η σαρανταήμερη νηστεία πριν τα Χριστούγεννα, πίσω από την πόρτα του καφενείου του Γιωργή σημείωνε με το καλό του χέρι του με ένα κομμάτι κιμωλίας τόσες γραμμές όσες οι μέρες μέχρι τη γέννηση του Χριστού. Και κάθε πρωί, πριν τον κεράσει ένα γλυκό ή ένα καφεδάκι ο κυρ Γιωργής, φρόντιζε να σβήσει μία γραμμή γεμάτος χαρά που οι γραμμές σιγά σιγά λιγόστευαν. Όμως, ακόμα κι αυτό δεν είχε τελειωμό, καθώς οι πονηροί ψευτομάγκες της γειτονιάς πήγαιναν κρυφά και συμπλήρωναν άλλες τόσες γραμμές όσες είχε σβήσει ο Μανώλης, με αποτέλεσμα η Σαρακοστή για τον Μανώλη να μην τελειώνει ποτέ.

Παρόλα αυτά ο Δεκέμβρης έφτασε, ο Αϊ-Νικόλας άσπρισε ήδη τα γένια του κι ερχόταν η σειρά τώρα του Αϊ-Σπυρίδωνα ν' ασπρίσει τα δικά του. Σε λίγες μέρες, δώδεκα μετρημένες, θα σήμαιναν Χριστούγεννα.

— Έχουμε καιρό ακόμα, βρε χταπόδι, τού φώναξε ο Νικολός ο Μπαλαλάς, εικοσιδυό ακόμα μέρες...

— Ναι, Ταπόι! ψέλλισε ο Μανώλης. Τα κότη κότα τυ (Να μαζώξεις τη γλώσσα σου συ).

— Σε γελούν, βρε θεόμουρλε, δώδεκα μέρες θέλουμε ακόμα, τον παρηγορούσε ο Γιωργής.

Ερχόταν η καρδιά του Μανώλη στη θέση της. Άσε που εκείνες τις μέρες στριφογύριζε στο μυαλό του μία υποχρέωση που είχε αναλάβει για τις γιορτές. Θα συνόδευε μερικά παιδιά για τα κάλαντα από την Κάτω Ενορία στην Επάνω, τα περισσότερα ανίψια φίλων και γνωστών του. Κάθε χρόνο από το απόγευμα της παραμονής των Χριστουγέννων ως του Αγίου Βασιλείου και των Φώτων, παρέες παιδιών έβγαίναν για να πουν τα κάλαντα στα σπίτια και τα μαγαζιά του χωριού, όμως στην Επάνω Ενορία δεν τολμούσαν να πατήσουν μοναχά τους».

Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης, *Γουτού Γουπατού*, Διασκευή: Διονύσης Λεϊμονής, εκδόσεις Αρτέον, Αθήνα 2022

Δ. Δημιουργούμε

1. Να φτιάξετε τον χάρτη των συναισθημάτων. Συγκεκριμένα, θα παρουσιάσετε το συναίσθημα που σας δημιουργήθηκε, εντοπίζοντας το σημείο που σας το προκάλεσε, θα το εικονογραφήσετε ή θα το αποδώσετε/υπογραμμίσετε με το ανάλογο χρώμα. Τέλος, θα προτείνετε έναν τρόπο διαχείρισής του εκ μέρους του ήρωα στην περίπτωση που θα το βίωσε όπως εσείς.
2. Φανταστείτε ότι έχετε μπροστά σας τον Μανώλη, τον Ταπόη, τον ήρωα του διηγήματος *Γουτού Γουπατού* και εφαρμόζοντας τη δραματική τεχνική «αντικρουόμενες σκέψεις ή συμβουλές» προτείνετε σε αυτόν λύσεις ή συμβουλές για το πώς θα αντιμετωπίσει τα παιδιά και τους συγχωριανούς του που τον κοροϊδεύουν.

Αντικρουόμενες σκέψεις ή συμβουλές

Οι αντικρουόμενες σκέψεις ή συμβουλές είναι μια τεχνική που χρησιμοποιείται όταν ένας χαρακτήρας καλείται να πάρει μια καθοριστική απόφαση ή βρίσκεται σε ένα μεγάλο δίλημμα. Τότε, οι συμμετέχοντες, σε ρόλο της συνείδησής του ή σε άλλο ρόλο ή εκτός ρόλου, προτείνουν στον χαρακτήρα λύσεις, του δίνουν συμβουλές ή εκφράζουν τη σκέψη του. Σαφώς, οι σκέψεις και οι συμβουλές που προτείνονται μπορεί να είναι αντικρουόμενες, οπότε ο χαρακτήρας καλείται να εξετάσει όλες τις παραμέτρους, να αναπτύξει κριτική σκέψη και να προβεί σε συνειδητές επιλογές.

Γραμματόσημο από την Ινδονησία με θέμα την Αναπηρία, 2008

II. ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΣΥΝΕΞΕΤΑΣΗΣ ΚΕΙΜΕΝΩΝ ΔΙΚΤΥΟΥ

Ο καημός της ξενιτιάς ή Παντού και πάντα ξένος

1. Δημοτικά τραγούδια της ξενιτιάς

«Μάνα πολλά μαλώνεις με» (ριζίτικο Κρήτης)

«Ξένος εδώ, ξένος εκεί» (Ανατολική Μακεδονία)

«Από ξένο τόπο» (Μικρά Ασία-Σμύρνη)

«Ο ήλιος βασιλεύει» (Θράκη)

2. Βιτσέντζος Κορνάρος, *Ερωτόκριτος*

1. Στα παραπάνω κείμενα, αν και ανήκουν σε διαφορετικές εποχές, υπάρχει μία λέξη-κλειδί που συνδέει νοηματικά τα δημοτικά τραγούδια και τον *Ερωτόκριτο*. Να την εντοπίσετε και να σχολιάσετε τη λειτουργία της στην πλοκή της υπόθεσης και στον τρόπο αντιμετώπισής της.
2. Συγκεντρώστε φωτογραφίες ξενιτεμένων. Κάτω από κάθε φωτογραφία σημειώστε σε *α'* πρόσωπο, σαν να μιλά ο ίδιος ο ξενιτεμένος, τους λόγους για τους οποίους αναγκάστηκε να εγκαταλείψει την πατρίδα του. Το υλικό αυτό μπορείτε να το αναρτήσετε στον «ψηφιακό πίνακα-τοίχο» Padlet.
3. Λένε ότι οι εποχές αλλάζουν, αλλά οι άνθρωποι και τα συναισθήματά τους παραμένουν ίδια στον χρόνο. Τεκμηριώστε το παραπάνω επιχείρημα σε ένα σύντομο κείμενο, εκφράζοντας τη γνώμη σας, στηριζόμενοι/νες και στις πληροφορίες που αντλήσατε από τα κείμενα.
4. Ποιο από τα κείμενα (Δημοτικά τραγούδια της ξενιτιάς και *Ερωτόκριτος*) που διαβάσατε σας άρεσε περισσότερο ή το βρήκατε πιο ενδιαφέρον; Υπάρχει κάτι που σας ξάφνιασε; Κάτι που σας έκανε εντύπωση; Κάτι που σας δυσκόλεψε;
5. Πώς αποδίδεται η λέξη «ξενιτιά» στις ευρωπαϊκές γλώσσες (π.χ. αγγλικά, γαλλικά, ιταλικά, γερμανικά);

Video tutorial
για το Padlet

Φωτιά και τσεκούρι / Πόλεμος και Ειρήνη

3. Θωμάς Ψύρρας, *Τι απομένει από τη φωτιά*

4. Άννα Φρανκ, *Το Ημερολόγιο της Άννας Φρανκ*

5. Ζλάτα Φιλίποβιτς, *Το Ημερολόγιο της Ζλάτα*

6. Γιάννης Μαγκλής, *Γιατί*

7. Αντώνης Σαμαράκης, *Το ποτάμι*

1. Υπάρχουν κοινά σημεία ανάμεσα στο ημερολόγιο της Άννας Φρανκ και της Ζλάτα Φιλίποβιτς; Πού τα εντοπίζετε; *α)* Στον τρόπο γραφής, *β)* στο περιεχόμενο, *γ)* στον αφηγητή ή και σε κάτι άλλο;
2. Διαβάστε τα δύο ημερολόγια, της Άννας Φρανκ και της Ζλάτα Φιλίποβιτς, και εργαστείτε ως εξής: Σημειώστε: *α)* λέξεις ή φράσεις που περιγράφουν την ψυχική κατάσταση των δύο κοριτσιών και την καταλυτική επίδρασή τους στην ψυχοσύνθεσή τους, *β)* λέξεις που αναφέρονται στις αιτίες που τις προκαλούν, *γ)* στοιχεία τεχνικής της γραφής του κειμένου, *δ)* βασικά χαρακτηριστικά του ημερολογίου. Τέλος, συντάξτε μια παράγραφο στην οποία θα αναφερθείτε στη διαχρονικότητα του πολέμου.

Ψυχική κατάσταση κοριτσιών και επιπτώσεις της	Αίτια	Τεχνική γραφής	Χαρακτηριστικά Ημερολογίου
•	•	•	•
•	•	•	•
•	•	•	•
•	•	•	•
•	•	•	•
•	•	•	•
•	•	•	•
•	•	•	•
•	•	•	•

3. Σε ένα παράλληλο λογοτεχνικό σύμπαν υποθέστε ότι η Άννα και η Ζλάτα συναντιούνται. Καταγράψτε έναν φυσικό διάλογο ανάμεσα στα δύο κορίτσια, που θα μπορούσε να ανέβει και ως μικρό μονόπρακτο σε μια σχολική εκδήλωση.
4. Υποθέστε ότι νιώθετε αυτόν τον εγκλωβισμό που νιώθουν η Άννα Φρανκ και η Ζλάτα Φιλίποβιτς, χάνοντας, έστω και για λίγο, κάθε ελπίδα για κάτι καλό. Πότε θα μπορούσε να είχε συμβεί; Πώς θα νιώδατε; Σε ένα κείμενο 150 λέξεων καταγράψτε τις σκέψεις που θα περνούσαν από το μυαλό σας.
5. Ποια κοινά στοιχεία υπάρχουν ανάμεσα στο *Γιατί* του Μαγκλή και *Το ποτάμι* του Σαμαράκη στην υπόθεση, στο ύφος και στο μήνυμα που θέλουν να μεταδώσουν;
6. Υπάρχουν διαφορές στις αντιδράσεις των φαντάρων στο *Γιατί* του Μαγκλή και *Το ποτάμι* του Σαμαράκη; Παρ' όλα αυτά, ο στόχος παραμένει ο ίδιος. Διατυπώστε σε ένα σύντομο κείμενο τον αντίκτυπο των διαφορετικών αντιδράσεων των ηρώων. Να τονιστεί το αντιπολεμικό μήνυμα που επιθυμούσαν οι δύο συγγραφείς.
7. «Ο πόλεμος είναι μία Κίρκη που μεταμορφώνει τους ανθρώπους». Ποια εφαρμογή μπορεί να έχει η φράση αυτή στα κείμενα *Γιατί* του Μαγκλή και *Το ποτάμι* του Σαμαράκη;
8. Σε περίοδο πολέμου υπερτερεί το καθήκον ή η ανθρωπιά; Επιχειρήστε να αποδώσετε τον προβληματισμό σας γύρω από τις δύο αντικρουόμενες έννοιες με τη μέθοδο της σύγκρισης-αντίθεσης.
9. Είναι τραγικοί οι δυο φαντάροι στα διηγήματα *Γιατί* του Μαγκλή και *Το ποτάμι* του Σαμαράκη; Διαβάστε τον ορισμό του τραγικού ήρωα, σύμφωνα με την αρχαία τραγωδία, και τεκμηριώστε την απάντησή σας.

Τραγικός ήρωας

Ο ήρωας που πάσχει, υποφέρει. Η τραγικότητα δημιουργείται κατά κανόνα όταν ο ήρωας:

- α) πάσχει εξαιτίας μιας αναπόφευκτης μοίρας.
- β) υποπίπτει σε σφάλμα από λάθος υπολογισμούς (αμαρτία) ή από υπερβολική αυτοπεποίθηση και αλαζονεία (ύβρις).
- γ) έρχεται αντιμέτωπος με δυνάμεις υπέρτερες.
- δ) βρίσκεται στην ανάγκη να επιλέξει ανάμεσα σε δυο λύσεις, που και οι δυο θα τον πληγώσουν.
- ε) μεταπίπτει από την ευτυχία στη δυστυχία.

10. Επιλέξτε έναν δικό σας τίτλο και γράψτε το δικό σας μικροδιήγημα (200 λέξεις) αποδίδοντας με ένταση και πάθος την ανώφελη μάχη ανθρώπων ή λαών, με πολλά όμως κοινά στοιχεία μεταξύ τους, αντλώντας στοιχεία από τα κείμενα της ενότητας.

11. Αναζητήστε στο διαδίκτυο τον πίνακα του Πάμπλο Πικάσο «Γκερνίκα ή Γκουέρνικα» («Guernica»). Τι πιστεύετε ότι απεικονίζει και τι συναισθήματα σας γεννά; Δώστε στον πίνακα μία έως τρεις ενδεικτικές ονομασίες. Επιχειρήστε σε ομάδες δύο ή τριών μαθητών/τριών να δημιουργήσετε τον δικό σας πίνακα με τις ίδιες ονομασίες-λεξάντες. Δείτε και μια σύγχρονη εκδοχή του. Σε τι νομίζετε ότι αναφέρεται;

12. Διαβάστε στο ψηφιακό αντικείμενο το ποίημα του Γιάννη Ρίτσου «Αν όλα τα παιδιά της γης» και απαντήστε τι ζητά ο ποιητής από τα παιδιά και γιατί τα καλεί. Στη συνέχεια, για κάθε στροφή να επικολλήσετε μία έως δύο εικόνες, αντλώντας τες από το διαδίκτυο, τεκμηριώνοντας τη σχετική επιλογή σας.

Γιάννης Ρίτσος,
«Αν όλα τα
παιδιά της
Γης»

13. Πώς «συνομιλεί» το ποίημα της Κατίνας Βλάχου «Η εποχή της ενοχής» με τη θεματική του μικροδικτύου «Φωτιά και τσεκούρι / Πόλεμος και Ειρήνη»; Θα εργαστείτε ως εξής:

Κατίνα Βλάχου,
«Η εποχή
της ενοχής»

α) Πού εντοπίζετε τις εναλλαγές των εννοιών «γέννηση» και «θάνατος», «ακμή» και «μαρασμός», οι οποίες υπάρχουν στο ποίημα, σε σχέση με τα παρατιθέμενα κείμενα; Είναι οι αντιθέσεις αυτές ικανοποιητικές ως προς την έκφραση της αγωνίας του ανθρώπου για τη ζωή και την εποχή του;

«Η εποχή της
ενοχής» - Μια
ανάγνωση

β) Ο τίτλος του ποιήματος «Η εποχή της ενοχής» συνδέεται μόνο με τον πόλεμο ή και με κάτι άλλο; Αντικαταστήστε το ουσιαστικό «ενοχή» με κάποιο άλλο στην προσπάθειά σας να στηλιτεύσετε τα κακώς κείμενα της εποχής σας.

γ) Αναζητώντας τον συνδεδεμένο κείμενο ανάμεσα στο ποίημα και στα πέντε κείμενα γράψτε ένα μικρό κείμενο που θα αποτελέσει τον πρόλογο ενός μικρού αντιπολεμικού φυλλαδίου. Εναλλακτικά, γράψτε ένα δημοσιογραφικό κείμενο με τίτλο «Ενοχή», μιλώντας για εγκλήματα που συμβαίνουν παγκοσμίως και τα συναισθήματα που σας γεννούν.

δ) Πώς οι «μεγάλοι» της γης που υποκινούν τους πολέμους τα βολεύουν με την ενοχή;

ε) Υποθέστε ότι οι στρατιώτες των κειμένων *Γιατί* και *Το ποτάμι*, έχοντας γυρίσει από έναν πόλεμο, παραμιλάνε στον ύπνο τους. Τι εφιάλτη μπορεί να βλέπουν και μετά ξυπνώντας τι να σκέφτονται ώστε να τα βολέψουν με την εποχή τους από εδώ και πέρα;

14. Έχοντας μελετήσει τα κείμενα του μικροδικτύου «Φωτιά και τσεκούρι / Πόλεμος και Ειρήνη», να εντοπίσετε με ποιο τρόπο παρουσιάζεται το ερώτημα της Θεματικής Ενότητας III «Ποιος από τους δυο μας είναι ο άλλος;». Ποιο από όλα τα κείμενα σας συγκίνησε και σας ευαισθητοποίησε περισσότερο και γιατί;

Δύο άνθρωποι, δύο κόσμοι ή Η ισορροπία ανάμεσα σε δύο κόσμους

8. Τίτος Πατρίκιος, «Δυο άνθρωποι»

9. Τίτος Πατρίκιος, «Αντίπαλες δυνάμεις»

10. Φίλιππος Μανδηλαράς, *Κάπου ν' ανήκεις*

11. Φερνάντο Πεσσόα, «Δύο ζωές»

1. Πολλές φορές, προκειμένου να ανήκουμε κάπου, να ενταχθούμε σε μια ομάδα, αναγκάζομαστε να ζούμε δύο ζωές, μία που επιθυμούμε και μία που προσποιούμαστε. Πόσο δύσκολο πιστεύετε ότι μπορεί να είναι αυτό; Υποθέστε ότι μιλάτε σε μια φίλη/ο για αυτό το θέμα, στήνοντας έναν πολύ ζητηρό διάλογο.

2. Δυο άνθρωποι με κοινά ενδιαφέροντα, ενώ ξαφνικά μένουν μόνοι, ακούνε το τραγούδι «Άνθρωποι μο-

νάχοι» που ερμηνεύει η Βίκυ Μοσχολιού. Να γράψετε στο προσωπικό σας ημερολόγιο ένα μήνυμα στο οποίο να εκφράζετε τη μοναξιά σας και την ανάγκη να συνυπάρχετε με τους άλλους.

3. Έχετε δικαίωμα στο όνειρο. Ονειρευτείτε, λοιπόν, μια άλλη ζωή, διαφορετική από αυτή που βιώνετε, μια ζωή σαν όνειρο. Ποια θα ήταν αυτή; Περιγράψτε τη σε 10 σειρές, προσπαθώντας να χρησιμοποιήσετε την αυτόματη γραφή, που είναι ένα από τα χαρακτηριστικά των υπερρεαλιστών.
4. Κάπου ν' ανήκεις και «Δύο ζωές»: δύο διαφορετικές φράσεις, που κάπου διασταυρώνονται και κάπου διαχωρίζονται. Αποτυπώστε αυτή την αντίφαση, επιλέγοντας ανάμεσα σε: **α)** ένα κολάζ εικόνων ή φράσεων, **β)** μια αφίσα, **γ)** ένα συννεφόμετρο. Στη συνέχεια, μοιραστείτε το δημιούργημά σας με τους/τις συμμαθητές/τριές σας, εξηγώντας γιατί συμπεριλάβατε τα συγκεκριμένα στοιχεία.
5. Διαβάστε το οπισθόφυλλο του βιβλίου *Κάπου ν' ανήκεις*. Σκεφτείτε αν η ανάγκη τού «ανήκειν» σας οδηγεί στο να χάσετε τον εαυτό σας και να συμπεριφερθείτε σαν να είστε κάποιος/α άλλος/η, οδηγώντας σας σε μια άλλη ζωή από αυτή που σχεδιάζατε (καλύτερη ή χειρότερη).

Video tutorial για τη δημιουργία συννεφόμετρου με την υπηρεσία WordArt

Διάλογος δύο γενεών: Νεότητα και Τρίτη ηλικία

12. Μιχάλης Γκανάς, *Βαδίζει στο απέναντι πεζοδρόμιο*

13. Άγγελος Τερζάκης, *Τα παιδιά με τα κλωνάρια*

14. Οδυσσέας Ελύτης, «Είσαι νέος»

1. Δραματοποίηση: Ένας νέος και ένας ηλικιωμένος συζητούν. Θέμα συζήτησης είναι ο σεβασμός προς τους ηλικιωμένους στο «τότε» και στο «σήμερα». Ο καθένας από τους δύο αφηγείται μια ιστορία, υποστηρίζοντας, από τη δική του οπτική γωνία, ότι υπάρχει ή δεν υπάρχει σεβασμός προς τους ηλικιωμένους στις μέρες μας. Να υποδυθείτε τους ρόλους και να αφηγηθείτε την ιστορία.
2. Γράψε ένα γράμμα που αρχίζει με τη φράση: «Αν θέλεις να με γνωρίσεις πραγματικά, διάβασε αυτό το γράμμα». Το γράμμα σου μπορείς να το απευθύνεις στους γονείς σου, στον/στην καθηγητή/τρια σου ή σε έναν/μία φίλο/η σου.
3. Διαβάστε το απόσπασμα από την *Τέχνη Ρητορική* (1389a-1389b) του Αριστοτέλη για τα ήθη των νέων και αντικαταστήστε τα ήθη τους με τα αντίστοιχα χαρακτηριστικά της τρίτης ηλικίας, όπως διαφαίνονται στα κείμενα *Βαδίζει στο απέναντι πεζοδρόμιο* και *Τα παιδιά με τα κλωνάρια*.
4. Στο ποίημα «Μήνυμα του ετοιμοθάνατου ποιητή στη νεολαία» ο Μπέρτολτ Μπρεχτ συνειδητοποιεί τα λάθη της ζωής του και απολογείται στη νεολαία για όσα δεν έκανε εκείνος, που πρέπει να κάνουν οι νέοι. Αφού συμβουλευτείτε το ποίημα του Οδυσσέα Ελύτη «Είσαι νέος», γράψτε εσείς τι πρέπει να κάνουν οι νέοι. Το κείμενό σας μπορεί να έχει τη μορφή εσωτερικού μονολόγου ή να είναι ένα πεζόμορφο ποίημα.
5. Ακούστε το ποίημα του Γιώργου Σεφέρη «Ο Γέρος» και καταγράψτε σε έναν πίνακα που θα φτιάξετε στο Word ομοιότητες και διαφορές με το ποίημα του Ελύτη «Είσαι νέος».

Αριστοτέλης,
Τέχνη Ρητορική

Μπέρτολτ Μπρεχτ,
«Μήνυμα του
ετοιμοθάνατου
ποιητή στη
νεολαία»

Γιώργος Σεφέρης,
«Ο Γέρος»

Ομοιότητες	Διαφορές

6. Μια φράση που έχει ειπωθεί από τους γονείς σας ή τους παππούδες σας είναι: «Εκεί που είσαι ήμουν και εδώ που είμαι θα έρθεις». Νομίζετε ότι μπορείτε να έρθετε στη θέση και την ηλικία του άλλου, να δείξετε κατανόηση, ακόμη και ενσυναίσθηση στα άτομα που βρίσκονται στο κατώφλι της τρίτης ηλικιακής φάσης; Πώς κατανοείτε τον όρο «ενσυναίσθηση» και ποια η σχέση του με τους όρους «συμπάθεια» και «συμπόνια»;
7. Διαβάστε το ποίημα της Γαλάτειας Καζαντζάκη, που είναι ένα δριμύ «κατηγορώ» των νέων κατά των μεγαλύτερων για την κοινωνία που τους παραδίδουν. Αξιοποιήστε και το ποίημα του Μανώλη Αναγνωστάκη και σκεφτείτε: Πώς πρέπει οι μεγαλύτεροι να προσεγγίζουν τους νέους, ώστε να τους πείθουν; Θεωρείτε ότι η αλήθεια αποτελεί τη μοναδική «γλώσσα» επικοινωνίας με τους νέους;

Γαλάτεια Καζαντζάκη, «Αμαρτωλό»

«Πνιγμένου καραβιού σάπιο σανίδι
 όλη η ζωή μου του χαμού.
 Μ' από την κόλασή μου σου φωνάζω:
 — Εικόνα σου είμαι κοινωνία και σου μοιάζω!»

Μανώλης Αναγνωστάκης, «Στο παιδί μου»

Στο παιδί μου δεν άρεσαν ποτέ τα παραμύδια
 Και του μιλούσανε για Δράκους και για το πιστό σκυλί
 Για τα ταξίδια της Πεντάμορφης και για τον άγριο λύκο
 Μα στο παιδί δεν άρεσαν ποτέ τα παραμύδια
 Τώρα, τα θράδια, κάδομαι και του μιλώ
 Λέω το σκύλο σκύλο, το λύκο λύκο, το σκοτάδι σκοτάδι,
 Του δείχνω με το χέρι τους κακούς, του μαθαίνω
 Ονόματα σαν προσευχές, του τραγουδώ τους νεκρούς μας.
 Α, φτάνει πια! Πρέπει να λέμε την αλήθεια στα παιδιά

8. Αφού διαβάσετε τα παρακάτω ποιήματα, να εξετάσετε πώς «συννομιλούν» με τα κείμενα του Μιχάλη Γκανά Βαδίζει στο απέναντι πεζοδρόμιο και του Άγγελου Τερζάκη Τα παιδιά με τα κλωνάρια. Συγκεκριμένα, να παρουσιάσετε συγκριτικά τις ανησυχίες και τα συναισθήματα των ηλικιωμένων για την ηλικιακή φάση που περνάνε. Τι θα προτείνατε στα άτομα αυτά ώστε να τα ενισχύσετε ψυχολογικά;

Κ.Π. Καβάφης, «Η ψυχές των γερόντων»⁸⁹

Μες στα παλιά τα σώματά των τα φθαρμένα
κάδονται των γερόντων η ψυχές.
Τι θλιβερές που είναι η πτωχές
και πώς βαρύνονται την ζωή την άδλια που τραβούνε.
Πώς τρέμουν μην την χάσουνε και πώς την αγαπούνε
η σαστισμένες κι αντιφατικές
ψυχές, που κάδονται –κωμικοτραγικές–
μες στα παλιά των τα πετσιά τ' αφανισμένα.

Νίνο Πεντρέτι, «Ο γέρος»

Μη με ρωτάτε: έκανες τίποτα,
πού πήγες,
συνάντησες κανέναν
στον δρόμο.
Είμαι γέρος:
έχασα τους φίλους μου,
πάω αργά
σαν σαλιγκάρι.
Αν μπουμπουνίζει, φορώ ένα καπελάκι,
βγαίνω στον κήπο,
στην ταράτσα,
στύβω κανένα πορτοκάλι.
Για τη γυναίκα μου
άφησα λεφτά στο τραπέζι,
παιδιά, είναι βαρύ να γερνάς
και να πεθάνω τώρα,
που πήρα καινούρια γυαλιά, με θλίβει.

Μετάφραση: Μάνος Τραϊανός

Το δικαίωμα να είσαι διαφορετικός

15. Γρηγόριος Ξενόπουλος, *Στέλλα Βιολάντη*
16. Αερικά, «*Διαφορετικοί*»
17. Λότη Πέτροβιτς-Ανδρουτσοπούλου, *Αμίλητη αγάπη*
18. Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης, *Γουτού Γουπατού*

Λένα Διδάνη,
Εργαζόμενο αγόρι

1. Διαβάστε το απόσπασμα από το *Εργαζόμενο αγόρι* της Λένας Διδάνη και να συγκρίνετε τα συναισθήματα του αγοριού που η μητέρα του θέλει να το παντρέψει χωρίς τη δέλσή του με εκείνα της Στέλλας Βιολάντη.
2. Διαβάστε το απόσπασμα από την *Αντιγόνη* του Σοφοκλή (στίχοι: 449-525) και κάντε τον παραλληλισμό των δυο ηρωίδων, δίνοντας φωνή σε μια τρίτη γυναίκα, που σχολιάζει τις αντιξοότητες που αντιμετωπίζουν και οι δύο (Στέλλα Βιολάντη και Αντιγόνη), ενώ προσδίδει στον μονόλογό της και τις δυσκολίες που αγωνίζεται να ξεπεράσει μια γυναίκα στη σύγχρονη εποχή. Εναλλακτικά, υποθέστε ότι Στέλλα και Αντιγόνη συναντιούνται σε ένα παράλληλο σύμπαν και συζητούν. Τι θα συμβούλευαν η μία την άλλη;

Σοφοκλής,
Αντιγόνη

⁸⁹ Στο ποίημα διατηρείται η ιδιότυπη καθαφική ορθογραφία, όπως περιλαμβάνεται στην έκδοση *Τα Ποιήματα (1897-1918)*, την οποία επιμελήθηκε ο Γ.Π. Σαββίδης (εκδόσεις Ίκαρος, Αθήνα 1963).

3. Η ηθική και οι κανόνες της διαφοροποιούνται από τόπο σε τόπο και από εποχή σε εποχή. Σε ποια ηθική και ποιους κανόνες θα μπορούσατε εσείς να κάνετε τη δική σας «επανάσταση»; Με ποια επιχειρήματα θα δικαιολογούσατε την αντίδρασή σας;
4. Ο Θέμης, η Όλγα και η Ειρήνη παρακολουθούν μια συναυλία των «Αερικών». Στο τέλος, κι ενώ σιγοτραγουδούν το «Διαφορετικοί», συναντούν ένα από τα μέλη του συγκροτήματος και πιάνουν την κουβέντα. Στήστε ένα επεισόδιο συνάντησης των τεσσάρων νέων παιδιών. Τι έχουν να πουν;
5. Τα «Αερικά» αποφασίζουν μετά τη γνωριμία τους με τα τρία παιδιά να συνθέσουν ένα τραγούδι με τίτλο «Αμίλητη αγάπη». Επιχειρήστε να συμμετέχετε σ' αυτό και γίνετε οι στιχουργοί τους.
6. Ο Θέμης, η Όλγα και η Ειρήνη συναντούν τον Μανώλη τον Ταπόη και του μιλούν για το κίνημα της αναπηρίας. Τι νομίζετε ότι θα του έλεγαν και πώς εκείνος θα αντιδρούσε; Γράψτε τον μεταξύ τους διάλογο.
7. Διαβάστε ένα απόσπασμα από τη συνέντευξη της Λότης Πέτροβιτς-Ανδρουτσοπούλου για το βιβλίο της *Αμίλητη αγάπη*. Πώς νομίζετε ότι συνδέετε με τα κείμενα του μικροδικτύου «Το δικαίωμα να είσαι διαφορετικός»;

«Όλοι λίγο ή πολύ είμαστε διαφορετικοί μεταξύ μας: στην εμφάνιση, στον χαρακτήρα, στην ψυχολογία, στις αντιλήψεις, στις δεξιότητες, στην ηλικία, στην όποια μόρφωση και πνευματική ανάπτυξη επέτρεψαν στον καθένα μας οι συγκυρίες της ζωής και της εποχής του ν' αποκτήσει, και σε άλλα πολλά. Ακόμα και τα μονοζυγωτικά δίδυμα διαφέρουν μεταξύ τους. Ο βαθμός και το είδος της μεταξύ μας διαφορετικότητας είναι που ποικίλλει. Πώς λοιπόν δικαιολογούνται όρια στην αποδοχή του διαφορετικού, π.χ. ως προς το χρώμα του δέρματος, την καταγωγή, τον τρόπο ζωής, τον βαθμό ευφυΐας, ή την ύπαρξη κάποιας αναπηρίας; Και ποιος δικαιούται να θέτει τα συγκεκριμένα όρια και πού σταματάει αυτό; Πού θα οδηγούσε υποθετικά μια διαρκής θέσπιση ολοένα και περισσότερων τέτοιων ορίων; Φανταστείτε μια κοινωνία που να μηχανεύεται την εξάλειψη ακόμα και της παραμικρής διαφορετικότητας μεταξύ των μελών της και αναλογιστείτε τι εφιαλτική, τι απάνθρωπη θα ήταν τελικά η απόλυτη ομοιομορφία που θα προέκυπτε».

8. Δημιουργήστε τον «ψηφιακό πίνακα-τοίχο της διαφορετικότητας», όπου θα δημοσιεύσετε πολυμεσικό υλικό (π.χ. κείμενο, βίντεο, εικόνες, υπερσυνδέσμους). Αξιοποιήστε το ψηφιακό εργαλείο Padlet.

Video tutorial για το Padlet

Δραστηριότητες για όλο το δίκτυο

1. Ο χρόνος και ο χώρος επηρεάζουν τη συμπεριφορά και τα συναισθήματα των ανθρώπων; Απαντήστε αντλώντας παραδείγματα από τα κείμενα της ενότητας.
2. Οι αντιθέσεις και η έλλειψη ενσυναίσθησης οδηγούν πολλές φορές τους ανθρώπους σε σύγκρουση. Σε ποια από τα κείμενα της Ενότητας παρατηρείτε τέτοιου είδους συγκρούσεις; Σε έναν πίνακα καταγράψτε το κείμενο, το είδος της σύγκρουσης και τη λύση που θα προτείνατε.
3. Σας βοήθησαν κάποια από τα κείμενα της Ενότητας να κατανοήσετε πώς είναι να είσαι στη θέση του άλλου (του δυνατού ή του αδύνατου, του άντρα ή της γυναίκας, του πρόσφυγα ή του ντόπιου, του πλούσιου ή του φτωχού, του δύτη ή του δύματος κ.λπ.); Αν ναι, ποια ήταν αυτά και τι σας βοήθησαν να αντιληφθείτε καλύτερα;
4. Ποιο νομίζετε ότι είναι το θεματικό κέντρο κάθε ενότητας κειμένων, όπως παρατίθενται παραπάνω; Θα μπορούσατε να κάνετε και διαφορετικούς συνδυασμούς κειμένων; Αν ναι, ποιο θα ήταν το κριτήριο με το οποίο θα τα επιλέγατε;

«Ποιος από τους δυο μας είναι ο άλλος;» - Κουίζ Αντιστοίχισης Συγγραφέων και Κειμένων

III. ΕΞΑΚΤΙΝΩΣΗ

I. Διαβάστε:

Μπίον Τζον, *Το αγόρι με τη ριγέ πιτζάμα*

Κοέν-Σκαλί Σάρα, *Μαξ*

Λότη Πέτροβιτς-Ανδρουτσοπούλου, *Η προφητεία του κόκκινου κρασιού*

Μιχάλης Γκανάς, *Μηριά πατρίδα*

Ανδρέας Καρκαβίτσας, *Ο ζητιάνος*

Θανάσης Βαλτινός, *Η κάθοδος των εννιά*

Σιμόν ντε Μποουάρ, *Το δεύτερο φύλο*

Μάνος Κοντολέων, *Δε με λένε Ρεγγίνα... Άλεχ με λένε*

Ελένη Δικαίου, *Μου μαθαίνετε να χαμογελάω σας παρακαλώ;*

Ελένη Δικαίου, *Θα σε ξαναδώ φιλαράκι μου*

Μαλάλα Γιουσαφζάι, *Με λένε Μαλάλα*

Λένα Διβάνη, *Εργαζόμενο αγόρι*

Τόφλερ Άλβιν, *Το τρίτο κύμα*

II. Δείτε:

Ρομπέρτο Μπενίνι, «Η ζωή είναι ωραία» (1997)

Κοέν Σκάλι Σάρα, «Billy Elliot» (2000)

Ρομάν Πολάνσκι, «Ο πιανίστας» (2002)

Μαρζάν Σατραπί, «Περσέπολις» (2007)

Ντένις Γκάντζελ, «Το κύμα» (2008)

Εκτεταμένα Βιοεργογραφικά όλων των συγγραφέων με βιβλιογραφικές πηγές

Εκτεταμένο Γλωσσάρι όλων των λογοτεχνικών όρων με βιβλιογραφική τεκμηρίωση

Εννοιολογικός χάρτης προς συμπλήρωση για το Δημοτικό τραγούδι

Εννοιολογικός χάρτης προς συμπλήρωση για τη Νέα (Β') Αθηναϊκή Σχολή ή Γενιά του 1880

Εννοιολογικός χάρτης προς συμπλήρωση για την Εποχή του Μεσοπολέμου/Γενιά του '20

Εννοιολογικός χάρτης προς συμπλήρωση για τη Γενιά του '30

Εννοιολογικός χάρτης προς συμπλήρωση για την Α' Μεταπολεμική Γενιά

Εννοιολογικός χάρτης προς συμπλήρωση για τη Β' Μεταπολεμική Γενιά

Κατάταξη του Τύπου του αφηγητή με βάση τα κείμενα

IV. ΠΙΝΑΚΑΣ ΑΥΤΟΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ

ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΕ ΤΗΝ ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΑ ΣΟΥ						
ΕΠΙΤΕΥΞΗ ΣΤΟΧΩΝ	Πολύ καλά	Αρκετά καλά	Καλά	Θα μπορούσα καλύτερα	Χάρη σε ποιο κείμενο...	Χάρη σε ποια καλλιτεχνική δημιουργία...
Αξιοποίησα τη σχέση μορφής-περιεχομένου για την κατανόηση των κειμένων;						
Αντιλήφθηκα σχέσεις μεταξύ των κειμένων της Ενότητας;						
Κατανόησα τη λειτουργία των λογοτεχνικών τεχνικών και συμβάσεων; (π.χ. αφηγηματικές τεχνικές/αφηγηματικοί τρόποι);						
Αναγνώρισα στοιχεία του ιστορικού και κοινωνικού περιβάλλοντος στο οποίο δρουν οι ήρωες/ίδες των κειμένων;						
Ανέπτυξα προσωπικά ερωτήματα και συμμετείχα στη γόνιμη συζήτηση στην τάξη, με αφορμή τα θέματα που τίθενται στα κείμενα;						
Με βοήθησε η συνομιλία με διαφορετικές μορφές τέχνης (ζωγραφική, μουσική, βίντεο, κ.λπ.) ώστε να διαπιστώσω τη διασύνδεση και τη συνομιλία των τεχνών μεταξύ τους στην κατανόηση και απόλαυση των κειμένων;						

Οι εμπειρίες που απέκτησα από τα λογοτεχνικά κείμενα με οδήγησαν να κατανοήσω τον εαυτό μου και τους άλλους;						
Κατανόησα τις έννοιες της διαφορετικότητας, της ισότητας, της αποδοχής, καλλιεργώντας την ενσυναίσθηση;						
Μπορώ να διακρίνω τα διάφορα λογοτεχνικά είδη και τη γλώσσα της λογοτεχνίας;						
Αναρωτήθηκα πώς είναι να βρίσκεσαι στη θέση του άλλου και τι σημαίνει αυτό;						
Αξιοποίησα την αναγνωστική εμπειρία που απέκτησα από την Ενότητα στη δημιουργία των δικών μου προφορικών, γραπτών ή ψηφιακών κειμένων;						
Απέκτησα βιωματική σχέση με τη λογοτεχνία μέσω της καλλιέργειας της δημιουργικής ανάγνωσης;						

Πηγές Εικόνων

Θεματική Ενότητα 3

Ένας δάσκαλος διαβάζει φωναχτά σ' ένα ηλικιωμένο ζευγάρι το γράμμα του ξενιτεμένου γιου τους, Μόριτζ Ούνα. Αποθετήριο πολυμέσων Artvee: <https://artvee.com/dl/a-schoolmaster-reading-aloud-a-letter-to-an-old-couple-from-their-son-abroad#00>

-Γλυπτό “The Immigrants” του Luis Sanguino. Αποθετήριο πολυμέσων Wikimedia και Creative Commons: [ARodriguez0420, CC BY-SA 4.0](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:%22The_Immigrants%22_Sculpture_At_Battery_Park.jpg), μέσω Wikimedia Commons: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:%22The_Immigrants%22_Sculpture_At_Battery_Park.jpg

-Mona Lisa. Αποθετήριο πολυμέσων Wikimedia: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Leonardo_da_Vinci_043-mod.jpg

-Βιντσέντζος Κορνάρος του Π. Δημητροπουλάκη. Ακρυλικό σε καμβά, 2018. Διάθεση φωτογραφίας από τον ζωγράφο Πέτρο Δημητροπουλάκη.

-Έρωτόκριτος, α΄ έκδοση, Βενετία 1713. Αποθετήριο πολυμέσων Wikimedia: <https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Erotokritos-1stEd-Venice1713.jpg>

-Διά σηνοίου σκάλα αναβιβαζόμενος ό Έρωτόκριτος χαιρετών την άρετούσαν. Φυσικές χρωστικές σε βαμβακερό ύφασμα, 118,5 cm x 74 cm. Μουσείο Έργων Θεόφιλου, Μυτιλήνη. Αποθετήριο πολυμέσων Wikimedia: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Erotokritos_and_Arethousa.jpg

-Θωμάς Ψύρρας διάθεση φωτογραφίας από τον ίδιον τον συγγραφέα

-Οικογένεια Προσφύγων, Θεόφιλος Αλέξανδρος Στάνλεν, 1915. Αποθετήριο πολυμέσων Artvee: <https://artvee.com/dl/refugee-family#00>

-Η Άννα Φρανκ γελάει με τον φωτογράφο του σχολείου. Αυτή η φωτογραφία έγινε στο Joods Lyceum (Εβραϊκό Λύκειο Άμστερνταμ, διεύθυνση Voormalige Stadstimmertuin 1), Δεκέμβριος 1941. Αποθετήριο πολυμέσων Wikimedia: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Anne_Frank_lacht_naar_de_schoolfotograaf.jpg

-Το ημερολόγιο της Άννας Φρανκ, Jim Thorpe (American, 20th Century), 1977. Αποθετήριο πολυμέσων Artvee: <https://artvee.com/dl/the-diary-of-anne-frank/>

-Η υπογραφή του Αντώνη Σαμαράκη (1919-2003), Έλληνα συγγραφέα. Αποθετήριο πολυμέσων Wikimedia: <https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Antonis-samarakis-signature.svg>

-Ο διάλογος του πρίγκιπα με τον θάνατο, αλληγορία της φρίκης του πολέμου. Αντουάν Καρόν. Αποθετήριο πολυμέσων Artvee: <https://artvee.com/dl/the-dialogue-of-the-prince-with-death-allegory-of-the-horrors-of-war#00>

-Ο ποιητής Τίτος Πατρίκιος. Αποθετήριο πολυμέσων Wikimedia και Creative Commons: [Svlioras, CC BY-SA 3.0](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Τίτος_Πατρίκιος.jpg), μέσω Wikimedia Commons: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Τίτος_Πατρίκιος.jpg

-Πετρογλυφικά-Ανθρώπινες φιγούρες, Λάλα Εύα Ρίβολ. Αποθετήριο πολυμέσων Artvee: <https://artvee.com/dl/petroglyph-human-figures#00>

-Χαμένος στις σκέψεις, Μικουλιάς Γκαλάντα. Αποθετήριο πολυμέσων Artvee: <https://artvee.com/dl/lost-in-thought-14#00>

-Ο Fernando Pessoa. Αποθετήριο πολυμέσων Wikimedia: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Pessoa_chapeu.jpg

-Το όνειρο του Ντίκενς, ημιτελής πίνακας, Ρόμπερτ Ουίλιαμ Μπους. Αποθετήριο πολυμέσων Wikimedia: <https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Dickensdream.jpg>

-Η υπογραφή του Έλληνα συγγραφέα Άγγελου Τερζάκη. Αποθετήριο πολυμέσων Wikimedia: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Angelos_Terzakis_signature.svg

-Γυναικεία φιγούρα, Χάουαρντ Ράσελ Μπάτλερ. Αποθετήριο πολυμέσων Artvee: <https://artvee.com/dl/womans-figure#00>

-Ο Οδυσσεάς Ελύτης στη Ρώμη. Αποθετήριο πολυμέσων Wikimedia: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Odysseas_Elytis_1974.jpg

-Υπογραφή του Οδυσσεά Ελύτη (1911 - 1996), Έλληνα ποιητή βραβευμένου με Νόμπελ. Αποθετήριο πολυμέσων Wikimedia: <https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Odysseas-elytis-signature.svg>

-ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΑ ΤΗΣ ΓΕΝΙΑΣ ΤΟΥ 30. Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, Φ.Α. ΕΛΙΑ/ΜΙΕΤ.

-Φωτογραφία του Γρηγόριου Ξενοπούλου. Αποθετήριο πολυμέσων STORE NORSE LEXIKON: https://snl.no/Grigorios_Xenopoulos

-Η εμφάνιση μιας αντίδρασης, Ανώνυμος Καλλιτέχνης. Αποθετήριο πολυμέσων Artvee: <https://artvee.com/dl/une-reaction-se-dessine#00>

Ένας παράξενος ζογκλέρ, Οντιλόν Ρεντόν. Αποθετήριο πολυμέσων Artvee: <https://artvee.com/dl/a-strange-juggler#00>

-Φωτογραφία της Λότη Πέτροβιτς- Ανδρουτσοπούλου. Διάθεση φωτογραφίας από την ίδια τη συγγραφέα.

-Διάσπαρτα κομμάτια ακαδημαϊκού εκφοβισμού γύρω μας βασισμένα σε μηνύματα μέσω Twitter. Αποθετήριο πολυμέσων Wikimedia: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Academic_bullying.jpg

-Συλλογή εικονογραμμάτων . Τρία από αυτά χρησιμοποιούνται από την Υπηρεσία Εθνικών Πάρκων των Ηνωμένων Πολιτειών . Ένα πακέτο που περιέχει αυτά τα τρία και όλα τα σύμβολα NPS είναι διαθέσιμο στην Open Icon Library. Αποθετήριο πολυμέσων Wikimedia: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Disability_symbols.svg

-Ο Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης το 1908. Κάτω δεξιά η υπογραφή του. Αποθετήριο πολυμέσων Wikimedia: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Alexandros_Papadiamantis.jpg

-Σύντομο βιογραφικό του Αλέξανδρου Παπαδιαμάντη (1851-1911), Έλληνα διηγηματογράφου, γραμμένο από τον ίδιο. Αποθετήριο πολυμέσων Wikimedia: <https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Papadiamantis-short-handwritten-CV.jpg>

-Γραμματόσημο από την Ινδονησία με δέμα την Αναπηρία, 2008. Αποθετήριο πολυμέσων Wikimedia: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Stamp_of_Indonesia_-_2008_-_Colnect_385164_-_Medicine_Disabilities_.jpeg

Θεματική Ενότητα III «Ποιος από τους δυο μας είναι ο άλλος;»

- Εξετάζεται η έννοια του αντιθετικού δίπολου στη λογοτεχνία και τη ζωή, καθώς και οι αναπαραστάσεις του διαφορετικού άλλου.
- Καταβάλλεται προσπάθεια να καλλιεργηθούν στάσεις και συμπεριφορές σεβασμού και αποδοχής, καθώς και δεξιότητες ενσυναίσθησης απέναντι στην ετερότητα.